

SISUKORD

4	Heneliis Notton trofee.ee
20	Jan Blinsky *meelistegevusena loen ma igal võimalikul hetkel jt luuletusi
26	Rasmus Politanov *lõpu terviseks jt luuletusi
30	Kreenholmi avatud aia päevik
42	Elo Valner suvi (sandra küla 173. ruutkilomeeter) jt luuletusi
46	Intervjuu Janika Läänemetsaga
54	Saara Lotta Linno *tüdrukud veavad mu näkku vagusid jt luuletusi
60	Välgatus: Margaret Tilk

68	Mari-Liis Mürsepp PRAKTILINE LUULETUS jt luuletusi
74	Caleb Azumah Nelson Palu
86	Ilmar S *lesides vesiroosil jt luuletusi
92	Luisse Keller Tartu vaim
98	Maara Parhomenko Kiwast
106	Susanna Mett ja Saara Lotta Linno Donika Kellyst
112	Nicolas Lotman Riste Leharist
118	Juuli Teder Vanessa Springorast
126	Raamatusoovitused: Elisa-Johanna Liiv

Elo Valner (19)
on selline.

Jan Blinsky (21),
loe lühiintervjuud
lk 24.

Ilmar S (28):
„Harilik sooja südamega misantroop-altruist, kes oskab hinnata kõva etendust. Hea konstant, mida elus omada. Kui su hing Toonelasse suunduvale paadile astub, siis suht kindlalt olen ma juba paadis ja püüan kaduviku jõest kala, nagu poleks selles midagi erilist.“

Rasmus Politanov (15):
„Aitäh, õpetaja Kerli, kes sa ütlesid mulle, et Värske Rõhk ootab mind.“

Sandra Kosorotova (38)
on eesti kunstnik ja disainer. Ta on lõpetanud Eesti Kunstiakadeemias graafilise disaini (BA) ning moedisaini osakonna (MA). Kosorotova töötab biolaguneva jääkmaterjaliga ning on üks aednikest Narva kunstiresidentuuri (NART) lähedal asuvas avatud aias.

Mari-Liis Mürsepp (30):

„Olen kirjutanud rohkem luulet, aga loodan, et peagi õnnestub avaldada hoopis üks veidi õõvastava nimega novellikogu.“

Sille Kima (30)

on visuaalkunstnik ning liikuja kehas, tajus ja helis. Tema tööd uurivad piiride kehtestamise ja tühistamise vahelist mängu nii lähisuhetes kui ka võimustruktuurides. Kima loob ja esitab muusikat, mis kõneleb ekspluateeriva maailma kujundatud armastuse grammatikast, ning tegeleb ka tomatiõite tolmeldamisega nii omaenda aknalaua kui ka avatud väravatega aedades. Üks neist on Kreenholmi avatud aed Narva kunstiresidentuuri juures, mille eestvedamises ta osaleb.

Caleb Azumah Nelson (28)

on Suurbritannia-Ghana päritolu kirjanik ja fotograaf. Tema esikromaan „Open Water“ („Avameri“, 2021) pälvis Costa raamatuauhinna ning lühijutt „Pray“ („Palu“) oli 2020. aasta BBC lühijutuauhinna nominent.

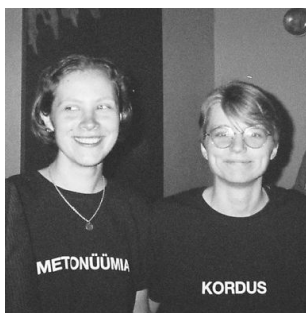
Nicolas Lotman (21):
„Tšau, kallis! Oled mu lemmik!”

Ave Palm (33):
„Olen erisuguste meediumite kaudu väljenduv visuaalkunstnik, kes inspireerub looduse erikülgsusest ja varemete stiiliast.”

Liisa-Lota Jõelet (20)
on Tartu tüdruk, kes õpib Kunstiakadeemias maaliosakonnas. Lisaks värvidele meeldib pläherdada, plötserdada ja mõtserdada ka kõige muuga.

Saara Lotta Linno (23) ja Susanna Mett (22):

„vaatamata ene mihkelsoni väitele näitas susanna saarale õigetpidi redelit, pärast mida polnud kummagi elu enam endine”

Luise Keller (16):

„armastan Tartut, väikeste asjade romantiseerimist ja ajalugu. hetkel ilmselt jalutan või kuulan Vennaskonda. või tegelikult mõlemat korraga. kui veab, komistan mõne jutu-idee otsa.”

Margaret Tilk (23)
on poole kohaga kalevipoeg ja kvoodisemiootik. Elab teljel Lahti-Helsingi-Tallinn-Paide-Tartu-Leuven.

Heneliis Notton (21):
„Ma arvan, et kunst-kirjandus-teater pole haldjamaailm, mille loojad võivad kunsti lipu all vastutusest kõrvale hiilida. Kui sa oled vägivaldne sariahistaja, kirjutad lastele nilbeid sõnu-meid või kasutad oma võimupositsiooni teiste väärkohtlemiseks ära, ei toeta ma ka sinu loomingut. Kunsti tehes ei pea genitaalid püksist välja rippuma ning mõned sillad ongi põletamist väärt.”

Maara Parhomenko (18),
loe lühiintervjuud lk 104.

Juuli Teder (22)
on see, kes ta on.

Talvike Mändla (29):
„Olen avaldanud kolm luulekogu. Vaikselt harjutan kätt proosa ja teiste vormidega. Kirjutamisest vabal ajal avastan, seiklen, reisin, naudin.”

trofee.ee

Heneliis Notton

I

Stina tõmbab telefoniekraanilt kiire liini ning koorib end siis pissil käimiseks täiesti alasti. Kes kurat tuleb peole pükskostüümis? Muidu on nagu tavaline laupäev. Masendav. Äkki peaks hoopis kassipoja võtma, veendunud marksistiks hakkama või kellesegi tõsimeeli armuma?

Kahekümne kaheksandaks eluaastaks on Stina kirjutanud igasse väljaandesse ning intervjuuerinud kõiki nimekamaid kunstnikke. Ta ei ole krooniline pessimist, nagu mõni lugeja on väitnud. Lihtsalt – selgitada eesti kultuuriväljale, et järjekordne keskealise mehe lavastatud keskealise mehe tekst, peaosas keskealine mees, ei ole enam kuidagi seksikas-õige-tabav-ajakohane, on nagu õpetada kooliealisele lapsele potilkäimist. Õnneks kirjutab ta viimasel ajal pigem plaadiarvustusi, harvem ka näitustest.

Rahvusvahelisele areenile jõudmiseks vajaks ta mingit laadi lisatõuget. Võib-olla peaks välismaale kolima, millega kaasneks aga teatav ebamugavus ning liitumine ambitsioonika massiga. Ta loeb oma tekste ja vihkab neid. Suurema häbitundeta toodab ta aeg-ajalt täiesti ebaeetilist paska ning saab selle eest palkagi. Ja ta jälestab ennast selle *cool*’i õpetaja stiili pärast, mis ta kirjutistesse

sisse imbub. Ta ei taju biiti enam. Näete? Ta ei mõista, kuidas saab korraga nii vähe pingutada ja ikka meeleheitlik näida.

Kogu tema generatsioon on nagu tankid. Nad teavad, et kõik, millest unistada suudad, saab võimalikuks. Igaühel Stina gümnaasiumiaegsest sõprade grupist oli olnud Facebookis kaanepildiks Walt Disney tsitaat „If you can dream it you can do it“. Niisiis: üks neist sai kogemata emaks, teine töötas tippadvokaadina, kolmas kolis Balile, neljas Belgiasse, viies tegi eneka, kuues astus EKREsse ning seitsmes kukkus lavakast välja.

Kultuurikülastustest üle jääva aja täidab Stina inimestega. Hinnangute jagamine nii kunstis kui ka eraelus on end jäänud talle külge pookinud. Stinal on kodus ruuduline vihik, kus iga nime taga on hinne kümne punkti skaalal. Ning mõnikord – kogu oma professionaalsuse juures – ei suuda ta kultuurikandjaid voodipartneritest lahus hoida. Vihikus on eraldi sektsioon kunstnikele, kelle puhul läheb võrdlusse originaalsus kunstis ja seksis.

Kui Stina laudkonda naaseb, on Ekke ja Liisbet baarist uusi drinke tooma läinud. Ron istub Rea kõrval ning selgitab, kuidas andmekaitseinspeksioon töötab. Rea pilk peatub rahunult kord ühel, kord teisel laudkonnal. Kui Stina maha istub, paneb Rea kae tema põlvele ja küsib, et *wow*, millist huulepulka ta kasutab. Ron vastab Stina eest, et see on Rouge Dior Forever Liquid (kingitus Ronilt). Korraga nii huulemask kui ka huulepulk, vitamiine täis, niisutab huuli ega tule ka maski kandes maha. Stinal oleks hea meel, kui ta saaks kogu Roni jutu *mansplain*’imiseks tembel-dada ning seda eirata, kuid Roni süütu ja armas jutustamisviis teeb selle isegi Stina tunnetest-pohhui-ajus võimatuks.

Ron töötab Siseministeeriumis. Ta jumaldab beebisiniseid sviitreid ja kitsaid viigipükse. Ning ei, pole vahet, kas Ron viibib keskpäeval koosolekul ministriga või õõtsub klubis herne-tolguse *couture*’is teismeliste seltsis. Südames hea poiss, ent kui paari aasta jooksul suurt midagi muutunud pole, siis ka kroonilise pornosõltuvusega. Umbes viiendal deidil pani Stina paika, et tema oma näppe Roni perse ei topi. Ning sinna ei jõua tema õhutusel ka ükski a) veinipudel, b) hambahari, c) Nintendo pult ega midagi muud, mille kinnijäämisest ta kusagilt netisügavustest lugenud oli. Suhte alguses täitis õhku veider pinge. Nagu suhtleks lapsega, kes ei julge emale öelda, et tegelikult on järgmisel hommikul koolis vaja õlipastelle ja kolmekümnet

vetsupaberirulli. Ent kui piir maha tõmmatud sai, läks kõik juba libedamalt.

On laupäev ning pool seltskonnast pole reede hommikust saati voodisegi jõudnud. Stina on tüdinud, valmis õlleklaasi põhjani jõudes Bolti tellima. Üks drink ja kontra_pelikani *live*, siis koju, et esmaspäevaks plaadiarvustus toimetajale saata. Ekke ja Liisbet tulevad hunniku klaasidega. Liisbet ei fänna väljaskäimist ning Stina pole varem vist näinudki, et ta mitmendat õhtut järjest pidu paneks. Tavaliselt jääb Ekke kuhugi urkasse mõne sõbraga kivi suitsetama ning Liisbet kaob enne hommikut koju magama. Ekke mängib Liisbeti pikkade juustega ning tuletab Stinale õhtu jooksul juba viiendat korda meelde, et neil Liisbetiga on talle hiljem üks jutt. Arvestades, kuidas Liisbet seepeale iga kord pilgu pörandale suunab, ei ole Stinal vähimatki tahtmist jutuga algust teha. Kui Ekke ja Liisbet temaga potentsiaalset kolmekat arutada peaks tahtma, ajab Stina endale sealsamas näpud kurku.

Rea ja Ekke alustavad arutelu Peeter Helmest. Karjudes, sest muusika on vali. Stina teeskleb muusikasse süvenemist, sest ta ei viitsi pidada järjekordset *d i s k u s s i o o n i* teemal, mis on kunst ja kus on kunst.

Ma vist hakkan minema, pean kodus kirjutama veel täna, hakkab Stina otsi kokku tõmbama.

Cmon, Stina, nädalavahetus on.

Sa pead oma töö- ja eraelu vahele piiri tõmbama õppima. Tead ka, kuidas see lõppeda võib, seletab Ron.

Stina, sa oled lihtsalt unustanud, kuidas elusse endasse armuda. Lugeda võrkkiiges raamatut või öösel sõpradega järve ujuma minna.

Või vihma käes tantsida.

Ja paljajalu mööda asfalti kõndida.

Metsmaasikaid korjata!

Praegu on november.

Teha kakaod ja istuda kamina ees!

Keskküte.

Sa ei oska elusse armuda.

Ma ei saanud imikuna rinnapiima. Kahtlustan, et selle tõttu. Aga mis sa teed.

Seepeale lükkab Ron käed taskusse ning tuletab meelde, et kell saab kohe üksteist ja baar pannakse kinni. *Seal vanas Kreemi*

tänava ühiselamus on väljaviskamispidu täna. Mu endine kursa-kaaslane elas seal. Saan öelda, et ta teid listi paneks, räägib Ron ja vajutab seejärel hambad õlleklaasi serva. Stina kirtsutab nina. Nagu Pedigree reklaam. Ta vaatab oma eksboyfriend'i klaasi järmast ning mõtleb, kuivõrd ühiskond tema heteroseksuaalseid püüdlusi lõpuks vääris.

Rea tõuseb lauast, paneb käe Stina õlale. Stina vaatab talle alt üles, püüdes välja näha tähenduslikult armas, mis pole küll temalik, kuid küllap nõuab see „elusse armumine“ teatavat julgust eksperimenteerida. Stina teab, et ta poleks selles olukorras, kui ta vibraatoril poleks täna aku poole töö pealt tühjaks saanud. Tema viimaste nädalate seksuaalelu meenutab juba tasapisi mõnda Beckett'i näidendit.

Niiii, venitab Rea kulmukergituse saatel.

Oled sa väsinud?

Üldse mitte. See Roni pidu kõlab päris hästi ju?

Stina tunneb kerget pitsitust, sest oleks Rea hea meelega enda juurde vinüüle kuulama kutsunud. Rea olevat hiljuti sommeljee-koolituse läbinud. Seal kohtus ta Roniga, kes Rea täna oma deidina kaasa kutsunud oli. Ent deidi kahekümne viiendal minutil haakis Rea end hoopis Stinale sappa, et koos vetsu nina puuderdama-vooderdama minna, ning jutustas, et tegelikult on see lihtsalt sõbralik drink. Ron ei ole tema maitse. Teda pidavat erutama hoopis sorakil juustega *gamer*'id, kes esialgu punastamata sõnagi suust välja ei saa, kuid kes „kepivad nagu noored jumalad“. Stina naeratab, hakkab närviliselt huuli närima ning vaikib. Oma peas on ta alustanud võistlusmängu Roniga, mille skooriks on naised. Samas vihkab ta igasugust naiste objektistamist nii kirglikult, veel enam nende trofeena käsitlemist.

Rea on naine, kelle puhul on võimatu mõista, kas ta lihtsalt naudib teiste naistega flirtimist, või on ta sügaval sisimas endiselt kapis. Ta jahib kaine peaga kuumi kutte, kuid laseb pärast teist drinki mõnel tätoveeritud lesbil oma rinnahoidja lahti haakida. Stina on juba paar aastat kapist väljas olnud – seda väljendit ise tulihingeliselt põlates –, kuid tema radar on olematu. Peo kaheksandal tunnil kipub ta vetsujärjekorras jutustama, kuidas asutab kunagi radariparanduse. Umbes nagu Apple'i esinduse, aga kvääridel, kelle radar vaid heterosignaale püüab. Tavaliselt

naeratab vestluskaaslane selle jutu peale viisakalt ning, olles tabanud selles annuse irooniat, kukub Stina vabandama ja kinnitab mitmekordselt, et tema identiteet ei seostu üksnes tema seksuaalse orientatsiooniga. Ja tema pagasisse kuulub muidki jututeemasid.

Rea on oma seitsmeaastase lapse nädalavahetuseks isale külla saatnud, seega on tal vaba kava. Kuid nüüd on enam kui kindel, et edasise õhtuga on seotud ka Ron. Eksidega sõpradeks jääda on ideaal, mille poole Stina armastab püüelda, kuid mis ulatub harva kaugemale paarist viisakusdringist. Liiga värske veel vist. Roni nägu lööb õhetama, kui ta sõbramehelikult Ekke ja Liisbeti õlgadele toetub ning oma „sitaks cool’ist” golfisõbrast räägib.

Rea esitleb plaani elektritõuksid ära keelata, mispeale pärib Ekke, millega Rea siis sõidab. Rea saab põhjaliku loengu Tallinna autotumise kohta.

Eesti kliimas ei saa kogu aeg rattaga sõita.

Kuidas Skandinaavia maades siis saab?

Stina ei mõista, miks uusi tutvusi intellektuaalse *fleximiseta* luua ei või.

Ron pehmendab vestlust ning ütleb, et kui poest näiteks potitaimi osta, tuleb kasuks küll, kui saab need autoga koju sõidutada. (???)

Liisbet räägib, kuidas energeetiliselt on väga hea päeva alustada rattasõiduga. Aitab päeva rütmi sisse elada.

Rea ütleb, et kliimasoojenemise argumendid on okeid, aga väga hipiusku ta ei ole.

Ron otsustab teemat vahetada: kitsad teksapüksid.

Mispeale märgib Stina, et z-generatsioon jälestab neid. Sellegipoolest on neist nii keeruline loobuda, sest laiemad püksid on lihtsalt kohutavalt ebapraktilised (eriti rattaga sõites).

Liisbet viitab lendlevale seelikule enda seljas ning ütleb, et kõige olulisem on ikkagi isiklik stiil.

Ron toob jutu tagasi siiski kitsaste teksapükste juurde, pärides, et kas naistele meeldib, kui mehed kitsaid pükse kannavad.

Rea vastab, et täiega.

Liisbet arvab, et kandku, mida iganes ise tahavad.

Ekke lisab, et kõik võiksid elada ja lasta elada ning põlvkondadevaheline „sõda” on puhas iroonia.

Selle jutu peale asub Ron endale kašmiirvillast salli kaela ümber siduma. *Lähme siis või? See on siit viie minuti kaugusel. Te raudselt olete sellest kohast kuulnud. Seda peab see muusik... see... teate küll... andis kunagi mitu head albumit välja. Ah, nimi ei tule meelde...*

Stina teab juba ette, et tuleb kohutav õhtu. Kuid mõistes, et seltskond ootab tema otsust, joob ta õlleklaasi kiiresti põhjani ning lajatab klaasi lauale – lihtsalt efekti mõttes.

II

Vana ühiselamu, mille asemele nüüd hotelli ehitama hakatakse. Viimane õhtu. Kööginurgas on diivanid triiki rahvast täis, seinad markeritega täis kritseldatud. Voodites, kus tudengid kunagi kursusetöid teha vihtusid, aelevad nüüd kommis peaga pseudo-hipsterid. Kardinad laperdavad lahtisest aknast tõmbava tuule käes ning kogu elamu on suitsuvines. Tuhka raputatakse tühjadesse pudelitesse-purkidesse. Kolmest vetsust on ühiselamu matuste puhul töökorras vaid üks. Kriidivärviga valgeks võõbatud ukse taha moodustub iga veidikese aja tagant veniv järjekord, hoolimata sildist uksele: „seks ja spiid – mujal palun“.

Stina jälestab uusi kohti, sest tunneb neis end alati võõrana. Ta tabab vilksamisi ühe lavastaja, kelle viimase töö oli maatasa teinud. Ärevus. Vanad kalad vaatavad viltu, kui ta näituse avamisel liiga pikalt šampust jooma jääb või esikapeolt mõne näitlejaga kardinate taha kaob. Kui Stina seltskonnaga liitub, märkab ta, kuidas kunstnikud ja kirjanikud rühi sirgeks tõmbavad. Mõni neist on eriti viisakas, jõuab jutuga kärmelt oma äsja valminud kunstiteose taustalooni. Alati pooleteise meetri kauguselt, nagu põhikooliaegsel arenguvestlusel. Võõristuse vastu ei aitaks ilmselt ka ametist loobumine. Seetõttu naudib Stina tänast eklektilist seltskonda kohe eriti. Kalamaja rattaentusiast, haldjalik hipitüdruk, seiklusi otsiv üksikema, pornosõltlasest riigiametnik ning tema ise... igavlevalt inimesi tarbiv kriitik.

Sõpru nähes muutub Roni hääl madalamaks ning naer valjemaks. Stinal hakkab sees keerama. Ta pakub Reale, et võtaks

ühe dringi. Nad astuvad oranžide seintega duširuumi, kuhu on tänase õhtu puhul üles seatud baar. Leti taga on tööl ligi viie-kümnene nahkpükstes rokkar, kelle Stina ära tunneb – tema isa fännas aastakümneid tolle bändi. Chevrolet või midagi taolist. Millegipärast on iga kolmanda kultuuritegelase kõrvalhobi baaritöö. Ei oska arvata, on see siis majanduslikel põhjustel või meeldib neile lihtsalt toimuva keskmes olla. Mees on eaga ainult küpsemaks muutunud. Lokkis juuksed langevad vabalt bändisär-gile ning tema naeratuses on midagi paeluvat. Pöselohud vist.

Järjekord on pikk ning ruum täis suitsu. Rea seisab iga minu-tiga Stinale lähemale, võtab lõpuks tal naerdes piha ümbert kinni, seob tema juukseid sõrme ümber krussi. Stina naudib mängu ning läheb kergesti kaasa. *Ma tegelikult saan aru, miks sa lesbi oled. Ükskord, kui mu mees... Lotte isa, noh, kui ta mulle suhu tuli, siis ma mõtlesin ka, et äkki ma olen üldse lesbi. Ma peaaegu oksendasin reaalselt, jutustas Rea armsa naeratuse saatel.*

Stina oskab vaid kaastundlikult noogutada. Kord kooli ajal sõnastas äravajuva peenisega tõtt vahtinud pinginaaber Stinale, et jobi maitseb nagu kalmaarimaitseline jahukaste, mida keegi roiskumiseni tulel on hoidnud. Sellest eliitkooli garderoobis peetud vestlusest sai Stina ellu kaasa teadmisi, mille vajalikkuses tol hetkel küll sügavalt kahtles.

Baarijärjekorras seisev tüdruk, kelle kaks sõpra üle kogu kori-dori lärmavad, kukub järsku poriseid saapajälgi täis plaatpõran-dale pikali. Sõbrad tõstavad ta püsti. Rea haarab kiirelt baariletilt plastiktopsi ning laseb sel dušist täis niriseda. Ta ulatab topsi tüdrukule, kes on nüüd nurgas seisvale lauale pikali tõstetud. Üks sõpradest hoiab kohusetundlikult tüdruku jalgu südamest kõrgemal, kuigi too proovib ise väriseval häälel selgitada, et temaga on kõik hästi.

Rea otsustab olukorda pehmendada. *Ma lugessin Telegramist, et kui inimene mõneks sekundiks teadvuse kaotab, kantakse see automaat-selt Mark Zuckerbergi infobaasidesse.*

Minestanud tüdruk joob Read kuulates veetopsi ühe sõõmuga tühjaks. Uhh, Stina leiab, et Reas on midagi *quirky*'t. Aga mitte nagu selline *manic pixie dream girl*, vaid peaaegu süüdimatult ja kogemata.

Koridorisopp minestanud tüdrukust veidi eemal tundub Reale sobiliku maandumispai-gana. Põrand on külm, kuid Stina

mõistab, et pudelilt on kork läinud – nüüd tuleb see põhjani juua. Stina jääb Rea huuli jälgima: vasak silm, parem silm, huuled, vasak silm, parem silm, huuled, naeratus. Rea suudleb Stinat. Veidi aja pärast libistab Stina oma hoolikalt viilitud küüsi Rea sukasäärt mööda üles ja alla, aeg-ajalt piiludes, ega kedagi möödumas pole. Nurgatagune seks miniseelikus kaaslastega on nagu nõukaaegne elamurajoon – ei midagi uhket, aga kõik vajalik on käeulatuses.

Rea silmab midagi ning võpatab. *Issand, ma vaatasin, et see on mu vend!*

Miski selles hüüatuses mõjub Stinale kui ainukesele lapsele heldimapanevalt. *See pikkade juustega blondiin?*

Jaa, mu vend on nüüd naine.

Õde siis?

Nojaa, ta vahetas sugu... mingi... kaks aastat tagasi nüüd. Ei, aga ta on alati imelik olnud. Lapsena meeldis talle ema nailonsukkpükstes ringi käia näiteks. Ja ta pani kõik mu küünelakid pihta.

Ta räägib edasi kaitsevääst, väites, et tegelikult ei julgenud õde lihtsalt ajateenistusse minna ning otsustas seetõttu sugu vahetada. Stina käsi tõmbab jutu peale krampi ning kulm veidi kipra. Järgneb jutt eesti keele säilitamisest, negatiivsest iibest ja muust kaasnevast. Stina tajub, et on vaid aja küsimus, mil Rea tõmbab rinnahoidja seest välja kokkuvolditud Eesti lipu ning hakkab laulma „Mu isamaa on minu arm“. Ja kuigi Stina on jõudnud juba sinnamaale, et läbi aluspesu aimata, kui märg Rea on, tunneb ta korraga, nagu sõidaks südasuvel paljaste kintsudega liumäest alla.

Kui mõnes raamatus või lavastuses pole kahe naistegelase vahel mõtestatud dialoogi, saab teos Stinalt puid alla. Oma suhetes ta sama reeglit ei järgi – mida vähem juttu, seda siiram. Stina võtab klaasist otsustava lonksu ning teeb märkuse, et peaks vaatama, kas Ekkel ja Liisbetil on kõik hästi. Ta suudleb Rea reie sisekülge ning sätib seeliku korralikult üle ta kintsude.

Ekke ja Liisbet on juba gümnaasiumi algusest peale turtel-tuvid, kelle üle isegi õpetajad armsalt nalja viskasid. Ekke on viikingit meenutav *pothead*, kes vihkab kapitalismi, kuid juhib ise idufirmat. Nad elavad Liisbetiga armsas korteris, mille rõdule on istutatud maitsetaimi ning uksematil on lääge kiri „lase armastus

tuppa“ või midagi sellist. Praegu on nii Ekke kui ka Liisbeti vanemad mingit laadi šokiseisundis, et neil endiselt lapsi pole. Liisbet saab iga kuu anonüümsetelt saatjatelt postkasti flaiereid munarakkude külmutamise kohta ning Ekke isa võttis möödunud suvel kätte oma veel olematule lapselapsele maja tagahoovi liivakast valmis ehitada. Hetkel on sellest asja vaid naabruskonna kassidele kusemiseks, kuid sõnum jõudis pärale.

Muidugi kaalusid Ekke ja Liisbet ka koera võtmist, kuid see pidavat olema keerulisemgi kui lapse kasvatamine. Kusagil pool aastat tagasi osales Liisbet keraamikakursusel, kus ta üle pika aja uuesti Roni nägi. Nad polnud Stina ja Roni suhte ajal eriliselt kokku puutunud, kuid nüüd võisid nad tundide viisi jutustada lavendliõlist, himaalaja soolast, tantraseksist ja kõigest muust, mis Stinal südame pahaks oleks ajanud. Sellest ajast peale sai Ronist Ekkele ja Liisbetile midagi lemmikloomataolist. Kuigi Ekke ja Liisbet katsetavad hetkel ka avatud suhet, mõistavad nad arutamatagi, et sädet ei tekiks ka ühisel lõkkeõhtul. Nii käidi koos tennist mängimas, Raekoja platsil jõulukuuske pildistamas ja veini degusteerimas.

Ekke ja Liisbet on vajunud esimesele diivanile, mis saabujat tervitas. Kui Stina nende ette kükitab, alustab Ekke viivitamatult. *Stina, see ei ole üldse võib-olla see hetk. Aga ma tahaksin ikkagi ära mainida. Saame seda kunagi pikemalt arutada, lähme võtame kohvi või...*

Sellise jutu peale kangestub kogu Stina keha. *Nonii, anna tulla.*

Ekke köhib hääle puhtaks. *Me ei ole sulle sellest rääkinud, aga me oleme juba mõnda aega püüdnud rasedaks jääda.*

Liisbet täpsustab, et tegelikult on ikkagi tema see, kes on püüdnud rasedaks jääda.

Jah, no jah. Aga me pole... Liisbet pole jäänud. Mis see... viis-kuus kuud juba? Ja me mõtlesime, et äkki saaks keegi meie last ise kanda.

See on illegaalne ju?

Mitte igal juhul.

Stina otsib julgustavat pilku Liisbetilt, kes jõllitab kaame näoga põrandat.

Liisu, sul on kõik ok või?

Me mõtlesime lihtsalt, et... noh, võib-olla sa muidu ei koge kunagi rasedust.

Ekke on spiidis peaga täiesti hoos. Ta sõidab Liisbeti lausele

sisse. Kuulasin ühte podcast'i, et rasedus võtab igasugused haigused ära. Ja sa oleksid meie lapsele siis nagu tädi või midagi.

Liisbet pigistab hetkeks Stina reit, jookseb läbi koridori ühte magamistuppa, sealt järsku selg ees välja ning poeb lõpuks koridorikappi. Stina vaatab Ekkele otsa. Ekke juba tõuseb, et Liisbetile järele minna, kuid Stina otsustab Liisbeti eelmise žesti põhjal talle ise järele joosta. Ta ronib Liisbeti järel tillukesse kappi: kalamehesaabaste, spordikoti, Donald Trumpi kummimaski, jõuluehete ja muu sellise vahele.

Mida vittu, Liisu?

Anna andeks.

Mille eest?

Kogu selle... asja.

See ei olnud sinu idee, ma sellest sain ju aru.

...

Jesus Christ.

Liisbet räägib alati vaikselt, aeglaselt, kaalutletult. Kõik, mis ta suust välja tuleb, kõlab, nagu võiks see kuuluda mõnda raamatusse. Nüüd niriseb Liisbeti ninast üle huulte peenikese ojana tatti. Tema nägu on punane ning Stina küsimuste peale ahmib ta vaid õhku. Stina ei oska teha muud kui öelda, et kõik on korras, ja Liisbeti pead silitada. Ta on Liisbeti varem vaid kolmel korral nutmas näinud: kui tema vanaisa suri, kui ta keemia semestrihindeks nelja sai ning kui lumelauaga sõites rangluu murdis. Vabandamaks oskamatus Liisbetile kuidagi teisiti toeks olla, otsib Stina midagi, millega Liisbeti näol voolavat tatiniret piirata. Ta torkab käe spordikoti küljetaskusse ja leiabki sealt paki Zewa pabersalvrätikuid, millega pisaraid ja tatti kuivatada.

Liisbet viitab oma puusadele. *Mul on madal valulävi, imetamine tekitab külmavärinaid, kogu see sünnitamisjärgne depressioon ja...*

See on väga halb viis mind veenda.

Ma kardan sünnitamist, aga ma võiksin ema olla. Mulle meeldivad beebid...

... ning lasteaiakohtade otsimine, Põrsas Peppa... ja muud lastehaigused? Stina istumise all on eriti ebamugav kummisaabas. Ta püüab keskenduda Liisbeti jutule, kuid niheleb.

Ühesõnaga kogu see... emaks olemine. See on imeline, võtab Liisbet sõnajärje üle.

Stina õngitseb kummiku tagumiku alt välja ning riputab selle naggisse.

Liisbet vaatab talle sügavalt silma. *Stina, ma tegelikult ei lõpetanud pillide võtmist ära. Ma lihtsalt ei ole suutnud veel. Ekke ei tea, ta nii tahab last. Oskaks ta ise sünnitada, ma võiks kätt hoida. Ja see avatud suhte värk ka... mis siis, kui ma üldse kellestki teisest rasedaks jään?*

III

Pärast poolt tundi kapis istumist läheb Stina baarist Liisbetile uut drinki tooma. Ta seisab kümnemeetrises järjekorras, millesse Ron vahele lõikab, et Stina kõrvale seista. Ta kallistab Stinat, justkui poleks nad aastaid kohtunud.

Kõik hästi?

Jaa, sul?

Kõik hästi.

Rohkem ei oska Stina vestlust edasi arendada, olles mõttes endiselt surrogaatšoki radadel. Ron vaatab otsiva pilguga ringi, puhub põsed õhku täis, puurib Stinale suurte silmadega otsa ning osutab siis seinal olevatele joonistustele.

Ja mitte ühtegi peenist!

Ron ajab näpuga seinal järke ning loeb Stinale ette tsitaate filmidest, roppusi, armastusavaldusi ja muud sellist.

Miks sa kirjutad mulle ainult siis, kui sul igav on?

Ron vaatab Stinale otsa ning ütleb süütult, et see on täpselt nagu nende suhe. Stina küsib, et mis mõttes.

Sa kirjutad mulle siis, kui sul pole kellegi teisega välja minna. Ja päris ausalt... päris ausalt see teeb haiget natuke.

Mhmmh, vabandust.

Me oleme liiga vanad, et olla noored ja rumalad. Aga samas liiga noored, et mõista, mida, miks ja kuidas me oleme.

Ahah, ju vist.

Stina pilk jääb mingile Sartre'i tsitaadile. Ta tunneb, et pükskos-tüüm on talle kitsaks jäänud. Et juuksed on pesemata. Et õhtu

jooksul on liiga palju higistatud ja et talla all on vist vill. Oma kehas on jube ebamugav viibida ning kui saaks, eralduks ta sellest silmapilkselt. Ta noogutab Roni jutu peale.

Vabandust, et ma sind kiusan kogu aeg. Sa võid olla hetero ja käia feminiinselt riides. Ja väga austan soostereotüüpe purustavaid tüüpe. Äkki sa oled üldse mittebinaarne, vabandust, ma pole nagu üldse mõelnud. Ma nokin sind, sest mul on endal mingid... probleemid.

Ma vahel mõtlen, kas sa üldse armastasid mind. Ja sellel polegi vahet, kõik on okei. Ma lahendan seda nagunii juba oma psühholoogi juures. Aga ma igatsen sind... sõbrana.

Ma ei tahtnud sulle haiget teha. Ma arvan, et ma olin armastusest ka natuke valesti aru saanud. Et noh, ma ühel hetkel sain aru, et see, mida ma tunnen, ei ole vist armastus. See on pigem nagu empaatia, venitab Stina.

Tal on tunne, nagu oleks ta mõttelõng taldrikutäis spagette, mida mõni idaeurooplane kääridega lühemaks hakib. Ta hingab sügavalt.

Ja armastus on vist see, kui sa saad ise meelega natuke rohkem haiget, et teine vähem saaks. Aga ma polnud seda varem tundnud. Igal juhul, megasorry, anna andeks. Is e olin rumal.

Nurga tagant jookseb välja Rea, käes kaks viinapitsi. Ta püüaks justkui Roni keha läbida, kuid see kujuneb kirglikuks kallistuseks. Ron võtab alguses veidi kohkununa Rea käest pitsi, nad teevad koos ühe *shot'i*, misjärel Rea suudleb teda, lükkab vastu seina ja surub sõrmed entusiastlikult ta lakistesse juustesse. Stina võtab hetke, et veenduda, kas Ron on olukorras ikkagi vabatahtlikult, ent kui Ron Rea sülle võtab ja läbi koridori ühte magamistuppa tassib, püüab Stina pildi kiiresti oma peast kustutada.

Ta tunneb Liisbeti kätt oma õlal. Liisbet, kes näib end paremini tundvat, ütleb, et viib Ekke koju, sest too on purju jäänud. Stina jääb kahe klaasi õllega leti äärde seisma. Sõnasabast võtab kinni vana rokkar.

Ma võin ühe neist tagasi osta. Teeme ühed õlled?

Tema hääl on kähe. Stina loodab, et rokkar teda üheltki ürituselt ei tunne.

Bob.

Stina. See on su sünninimi?

Ei, ise panin.

Lahe. Mu bioloogiaõpetajal oli tigu, kelle nimi oli Bob. Aga koristaja arvas, et keegi jättis oma katse järel laga koristamata ning viskas kogu teo akvaariumi prügikasti.

Rokkar kergitab hetkeks kulmu, naerab seejärel ning viipab siis, et Stina leti taha kott-toolile istuks. Stina märkab, et ta käed värisevad kergelt. Ta mõtleb hetkele, kui Ron Reaga ära kadus. Kogu õhtu jookseb filmilindina silme eest läbi. Auavaldusena postrile, mis isal garaažis rippus, tahab ta järsku baarinurgas meest suudelda, tal kõvaks ajada ning siis takso tellida. Ta on ju aastaid suutnud sõbralikult jagada meestega voodit, köögilauda, auto tagaistet ning ministeeriumi koristajakonkut. Ja küsimusele, kas ta otsib lihtsalt vanemate meeste heakskiitu või on ehk ikkagi biseksuaalne, ei tea Stina ise ka vastust. Ega otsigi. Stina mõttelõnga katkestades hakkab rokkar hoopis millestki muust rääkima.

Ma mäletan, kui mu naine... me lahutasime juba mitu aastat tagasi, aga ma mäletan, kui ta mulle esimest korda ütles, et armastab mind. Olime koos ühel kontserdil. Ta oli mul kaisus kuidagi niimoodi. Muusika oli vali ja ta tuli mu kõrva äärde, pidi peaaegu karjuma, aga ta ütles m a a r m a s t a n s i n d. Ja tead, ma mäletan seda tunnet, kuidas kõik seest korraks tühjaks läks. Ja ma ütlesin seda vastu, nagu oma esimesi sõnu. Nagu alles leiutaksin inimkeelt või midagi. Ma peitsin pea tema juustesse ja olin niimoodi hästi lähedal, kogu keha värises. Noh, tead seda tunnet?

Ma pole kindel.

Oled kellegi öelnud, et teda armastad?

Seda ju ikka.

Aga tundnud, et see ongi kõige õigem asi, mida öelda?

...

No näed siis.

Stina mõistab, kuidas on maailma iseenda jaoks nii selgeks mõelnud, et mõte on kinni kiilunud. Ta ei ole solvunud, et mees temaga täna magada ei taha, vaid üllatunud, et mees sai enne teda ennast aru, et ega ta isegi ei taha. No vot, on vanamehi, kes ei taha valimatult noori naisi keppida.

IV

S. M.

7/10. Seks oli hea. Raju, nagu tema kirjutamisstiilgi. Ainult et tahtis, et ööseks kaissu magama jääksin. Lubas hommikul pannkooke teha.

A. L.

6/10. Tema lavastused on poliitiliselt provokatiivsed, kuid päriselus põeb liiga palju „tubli tüdruku“ kuvandi pärast.

S. V.

8/10. Huvitav kogemus. Olime seitse tundi järjest voodis. Olin vist juba mingi kolm korda tulnud, kui ta ütles muigega, et ma olen vist selline inimene, kes oskab maailma vaid teiste inimeste kaudu kogeda. Nii muuseas. Ja ta ise on näitleja.

R. E. ja U. E.

9/10. Üllatav! R. ja tema abikaasa lavastused pakatavad kristlikust moraalist, aga eile toimus polnud midagi kristlikku. Peale ligimesearmastuse.

E. J. ja L. J. T.

3/10. Poole kolmeka pealt hakkas tunduma, et E. ja L. on pahased mu peale. Või oli neil kahekesi toredam. Megaparanoia. Igal juhul olen vist valmis monogaamiaga eksperimenteerima.

T. E.

1/10. Läksin ülemusega tülli, siis sain teada, et mind ei valitud ühte Prantsusmaa kriitikaresidentuuri, õhtul oli Lastekodu tänaval pidu. Kohtusin ühe muusikuga. Läksin tema poole, sain isegi aru, et ega ma ju päriselt ei taha. Ma ei ole kordagi tundnud, et t a h a k s i n mehega magada. Olin teismelisena palju tema muusikat kuulanud, selle pärast vist. Linnuke kirjutas. Hommikuks jõudsin koju, ligunesin tund aega duši all. Parem ei hakanud.

J. R.

6/10. Kõik oli imeline, aga hiljem selgus, et ta käib selle psühholoogi juures, kelle juurde minna tahtsin. Nüüd oleks veider. Oleks enne teadnud, oleksin pigem psühholoogi valinud.

V

Stina tunneb, kuidas õlu kurku kerkib. Ta tellib takso. Kui ta taksoosse istub, helistab Liisbet ja küsib, kas võib Stina juurde ööseks tulla. Ekke on koju magama viidud, ta on purjus, aga Liisbetil on veel midagi hingelt ära rääkida. Kui Stina taksoga kodu ette jõuab, tõmbab ta ühe sigareti, mille suitsetamise ajal jõuab kohale ka Liisbet. Nad võtavad koos meigi maha, jutustavad, kuni väljas päike paistma hakkab. Päikesetõusu ajal jäävad nad Stina suurde voodisse magama. Liisbet võtab Stina sõbralikult kaissu ning kuigi Stina seda talle ega endalegi kunagi ei tunnista, tõmbab ta Liisbeti endale veel lähemale. Veel enne, kui Stina täiesti magama jääb, ütleb Liisbet, et ta oleks võinud ise tegelikult koju ka jääda, aga tundis, et äkki vajab Stina vahel kedagi, kes teda päriselt hoiaks.

Jan Blinsky

meelistegevusena loen ma igal võimalikul hetkel
teiste isiklikke kirju põlevil silmil ahmin kontekstita
saladusi suust voolab ila otsekui perverdil loen
sulle saadetud kirjast kuidas sinu eks tahab
sinuga väga last saada tunnen meeletut erutust
kasvamas käed värisevad süda puperdab ma
lausa elan selle tunde nimel terve päev mõtlen
nendele varastatud sõnadele ja suitsetan liiga
palju sigarette

ma leian äraütlemise kaunis keerulise
olevat peaaegu alati ütlen jah kui isegi jah ei ütle siis
ütlen võibolla peab vaatama eile ütlesin ära vähki
surevale naabrimehele kes ütles et ta tahaks
kellegagi koos õhtusööki tellida tunda et ta on
veel tõeliselt olemas mul ei olnud restoranist
tellimiseks raha läksimegi mõlemad oma
koju jutt lõppes nii eks mõni teine õhtu võime seda
teha suitsetan nüüd rõdul ja mõtlen et surevale
mehele mõneks tulevikuõhtuks asju lubada
tundub ikka äärmiselt karm

löön silmad lahti lutsin esmalt rinda nuuskan nina
lähen kööki teen endale kaladelikatessiga võileiva
sügan köögiaknast välja vaadates kotte mõtlen
kauneist kunstidest ja olukorrast riigis seejärel
duši alla pärast kuivatan end vaibal aeledes
lõpetades toimingu eeleegilise hüüatusega nagu
kui armsakesed te kõik olete või siis reedeti
hüüan hoopis emme

kui memme kümme aastat tagasi suri
läksin eile vennaga tema juurde
me nägime memme meelest niivõrd head
välja pea sama terved kui saarepuu
mida vaadates ütlesin oma esimese sõna

memme suri kümme aastat tagasi
täna käisime vennaga tema hua juures
eile jäi mu koer saarepuu all
halvatuks ja pidime ta magama panema

memme suri kümme aastat tagasi
näen teda homme unenäos kus ta
aitab mul mädamuna ära visata

loen hommikuses rongis Burroughsit
piletikontrolör pahvatab äkitselt maniakaalselt naerma
sandaalides joogaguru mu kõrval keerab enda jala kaela taha ja
topib varbaid suhu
tema vastas istuv preili üritab oma pead sülearvutiga puruks peksta
minu vastas istub tõmmu homo endale termost sisse ja ruigab
kaks piltilusat tüdrukut ameleavad nii kirglikult et nende huuled
on verised
dr Benway välimusega mees teeb prillid ninal C-alas
malamuudile kolonoskoopiat
torumees kusagil eemal karjub telefoni et replikaatidega ei tohi
enne keppida kui tema tartusse jõuab
ema tõstab lapse vankrist välja ja viskab ta vastu maad
(siis kordab seda tegevust)

taara puiesteel
jalutab ema oma
puudega tütreaga
talutab teda rihma otsas
nagu koera
väike ebaproportsionaalne nägu
karjub
isa isa isa

see väike kole tüdruk olen mina
panen tühja õllepudeli öökapil seisva
roosa vibraatori kõrvale

mäletan et tahtsin isa matustel teda väga
sõrmega puudutada tunda kas on ikka külm nad
ju kuradid meigivad neid surnuid kes sääls
kirstudes on seega tundus ta soe ja tavaline
puudutada ma teda siiski ei julgenud kuulasin
kirikuõpetaja kõnet haledat viiulimuusikat
kerkokelli (lööjaks polnud mu oma lell) isegi kirstu
ei kandnud see langes lihtsalt põrandas olevasse
auku pärast põletati isa tuhaks visati urnis
madalasse hauda mina pole seal enam hiljem
käinud

Jan Blinsky (21)

Jan Blinsky autorinimi kutsub su tekste kõrvutama Jaan Kaplinski omadega. Kas ja mis sind Kaplinskiga ühendab? Või mis mõjutusi su luule endas kannab? Muide, su tekste esmakordselt lugedes vilksas mõttesse ka Natalja Nekramatnaja.

Jan Blinsky. Jaan Kaplinski? Joseph Brodsky? Johnny B.? Nimetatutest tunnen kõige südamelähedasemat seost justnimelt Brodskyga. Tema pole eesti kirjanik, vaid Kirjanik suure tähega. Eesti kirjanik on lihtsalt üks liik elavaid surnuid. Seepärast olen rahul, et nimi Jan Blinsky kõlab küllaltki rahvusvaheliselt. Brodsky mõjutab mind tegelikult küllaltki palju. Naljaviuks loen üksinda olles pea kõiki tekste tema maneeriga ette. Nekramatnaja kohta ei oska kosta. Pole olnud au tolle preiliga tutvust teha.

Luuletuste kaaskirjas ütlesid, et õpid parasjagu vannis eesti luuletusi pähe ja et vann ja luule on nagu sukk ja saabas. Väga huvitav! Kas vannis sünnivad ka uued luuletused? Või milline su loomeprotsess üldse välja näeb?

Kui hakkasin vannis pikemalt aega veetma, siis arvasin ma, et küll see möödub. Mu lähedased arvasid sedasama. Aga kuna ma ei teinud seda mingil konkreetset põhjusel, see tähendab, et ma ei tahtnud vannis olemisega kuidagi maailma vastu mässata, siis vanni pikutama ma jäingi. Kogusin vanni ümber hea hulga luulekogusid, natuke proosat ja hunniku ajakirjasid ning seadsin jalad kraanile risti. Vann on turvaline. Kodune. Vannis sünnib luuletusi küllaltki harva. Luuletused sünnivad pahatihti mujal. Näiteks köögis. Seal on ehamugav. Puudub jahedalt turvaline emailkate, mida silitada.

Mõni kultuurisoovitus meie lugejale?

Lugege rööbiti Elvira Lindo „Manolito prillipapat“ ja Mati Undi „Via regiat“. Hämmastavalt sarnased tekstid.

Rasmus Politanov

lõpu terviseks
nähtuvuse terviseks
minu
meie
tema
terviseks
kultuuri terviseks
pastlapaela uhkuseks
ära alahinda
annelinna tiinekaid
kelle vanemad lahutavad
läheb kahe kodu terviseks
järgmisele põlvkonnale
edasi kandmiseks

võrsumata vili
raiutud raagu
mina õis pole õiget näinud
olen maetud
mitte istutatud

su nokk ei tunne
võrsumata vilja
ega otsi õit õdusat

kassikullaga vares
kuldnokk mu silmis
laula märga mulda
mu reostunud kõrvakile
ei kōdune

vaablane
varblase lauluga küll
kaasasündinud saega

ma olen
vabandusega pooleks tehtud
raevumandlitest paistes kraega

ma olen
eksiilis
teenin asustamata maa aega

magav vaenlane
vaablane sa
rühid mu hauani lõpmata

noakangelane
varblane ma
ei taha ma su luulet kuulata

vanad vene raamatud
pööningul on palavik
need аѡѡr teosed
kõhivad mu peale

see maja oskas laulda
mitte nii nagu praegu
need koorid koorusid
vaid üks krigiseb

vana maakodu
vene piiril
kes oskab mulle tõlkida
miks sirgusin läbi su lae?

sületäis karikakraid
ma pole loodud
lilledeks

PÄEVIK

Kreenholmi avatud aia päevik

Sille Kima,
Sandra Kosorotova

inglise keelest Mirjam Parve

Sandra. Pühapäev, 22. august, Tallinn

Päevikupidamine on üks psühhoteraapia tööriistadest. See võimaldab oma frustratsiooni üles tähendada ja selle üle reflekteerida, aga ka märgata häid asju, mis meie ümber ja sees juhtuvad. Siin epistolaarses essees kavatseme mõtiskleda oma pingete ja rõõmude üle Kreenholmi avatud aiaga seoses.

Mis mind siis parasjagu häirib? Täna keskendun sellele, et mind pole seal. Taban end tihti süütundelt, et ma seal aias piisavalt aega ei veeda. Tegemist on logistilise probleemiga: pole jätkusuutlik, et aed on minu elukohast 200 kilomeetri kaugusel. Ja kuigi on kohalikke, kes taimede eest hoolitsevad, oleks aial kasu sellest, kui ma sagedamini seal viibiksin. Kui nüüd korraks järele mõelda: kellel siis õieti kasu oleks? Kultuurtaimedel, mis vajavad rohkem tähelepanu ja hoolt, aga mitte metsikult kasvavatel taimedel. Kohalikel, kes, ma eeldan, naudivad pigem korrastatumat ruumi, millest paistab kellegi kohalolu, kellegi hoolitsus ja hoolimine.

Miks peaks keegi rajama aia 200 kilomeetrit oma kodust eemal? Aia rajamine on lihtne, aia võib teha sinna, kus iganes sa parajasti oled. See loob paigaga ja inimestega tugevama sideme, sa ei ole enam nii juhuslik läbirändaja.

Aia rajamine on midagi väga optimistlikku ja heldet, kui sa tead, et ei pruugi sinna jääda nii kauaks, et oma töö vilju lõigata.

Kirjutama hakates ootasid Sillelt meili – see tuligi ja täitis mind nii suure rõõmu ja innuga. Huvitav, et me mõlemad mõtleme hoolest, Sille pisut abstraktsemalt ja filosoofilisemalt, mina utilitaristlikumalt. Olen vist viimasel ajal kirjutanud liiga palju taotlusi ja vähe luuletusi.

Sille. Laupäev, 21. august, Berliin

(Mul on tunne, justkui kirjutaksin kolumnit nagu Carrie Bradshaw, ainult et minu oma kannab pealkirja „Seks ja aed“ või „Seks aias“ – aed on linn ja linn on aed ja ihad juhatavad teed? Noh, hakkame pihta.)

Armas Sandra!

Kui ma augusti alguses Narvasse jõudsin, olin umbes kuu aega eemal olnud. Iga hommik kuulsin ärgates kedagi kuskil kauguses niitmas ja mulle meenus, kuidas sina olid aasta tagasi samast asjast rääkinud.

Aed ise oli imeline, kasvas sealt, kust ma üldse poleks osanud oodata – sest ega ma polnudki eriti midagi oodanud. See ongi meie tööprotsessi puhul seal aias nii ilus – me teame, et lõppude lõpuks ei hooli sellest eriti keegi, ja samas teame ka, et meie peame olema need, kes hoolivad. Kui see meile tõeliselt meeldib, jääme ellu. Aed jääb ellu meist hoolimata, igal juhul. Muidugi pole see kõik tegelikult üldse nii sünge: inimesed hoolivad sellest väikesest avalikuks kasutamiseks mõeldud maalapist küll, ja ka hoolitsevad selle eest. Oma võimete piires, ja vahel performatiivselt, aga hool on hool. Mõtlen, et hoolitsustöö, millega pinnast ette valmistasime, komposti- ja peenrakastid ehitasime – just see ehk eristabki seda maalapikest kõigist ülejäänutest?

Heidan puhkama Berliinis sõbra korteris, selja taga tormiline suvi, mille intensiivsus mind sügise poole liikudes ikka veel endas hoiab, ja mõtlen oma senisest uskumusest, et linn on põhimõtteliselt inimliigi monokultuur. Suurlinnades kogunev ja hõljuv energia meenutab vibreerivat koosloometaru. Siin on hulk inimesi, aga neil on ju vaja sõpru, hooldajaid, innustajaid toidu ja ravimtaimede, kahjurite, mikroorganismide, bakterite, lindude, seente, (kodu)kasside ja teab-veel-mille näol. Mida tihedam linn, seda loomingulisemalt inimesed end teiste elude vahele voldivad ja sobitavad, imeliselt segaste suhtejadadena loendamatute korruste korteriridade vahel. Ja nii on ka meie mitut liiki ja masti omastega, kes veedavad oma elu seebitükil, templilikul rõdul väänleva viinapuu lehtede alakülgedel või öörongi voodilinate vahel, või tehes igapäevaseid jalutuskäike alati ainult rihma

otsas, samal ajal kui teised elavad pool elu korterilaenu külge aheldatuna.

Kuidas saab hüperindividualistlik, ent samas nii vabastav mõte – „tegelikult ei hooli keegi, nii et pead ise hoolima“ – käia koos sooviga hoida eemale teiste ärakasutamist nõudvatest ihadest?

Narvas on linnale kuuluvat osa aiast minu üllatuseks niidetud. Võib-olla teevad nad seda kord aastas, et anda märku: „Mina niidan siin, järelilikult hoolin sellest paigast. Hoolin sellest paigast, järelilikult valitsen seda, järelilikult peaksid *sina* tunnistama *minu võimu*“? Või niidavad nad ehk korra aastas sellepärast, et teavad, et nii tihti on niidu ökosüsteemi vaja niita, et see inimese-niidu koostöö püsiks ja õitseks? Ei tea, mis ulatuses on see performatiivne võimupositsiooni kehtestamine ja mil määral tuletavad aastakümnete pikkused kehvad ajad meelde (või pigem ei lubagi need unustada) viise, kuidas olla jätkusuutlik?

Sandra. Pühapäev, 22. august, Tallinn

Armas Sille!

Mulle tundub väga põnev see pinge hoole ja kontrolli vahel, mida sa oma kirjas mitu korda mainid. Hool ja kontroll, hool *vs.* kontroll. Kuidas hool saab olla nii kosutav kui kontrolliv. Hoolitsen sinu eest, tahan sind kontrollida. Kas see, mis eristab aeda kõigist muudest maalappidest, on hool või kontroll? Hoolitsen aia eest ja see hoolitseb minu eest. Aga mul on paha tunne otsustada, millised taimed võivad ühel välja valitud maalapil vohada ja mis peab surema, ning see paneb mind mõtlema istutamisele ja ülesjuurimisele-ümberistutamisele, nii taimede kui inimeste puhul, kui osale samast paljusid liike hõlmavast koloniaalpüüdlusest – sellest aspektist on Narva väga ere näide, paik, mille peaaegu kogu elanikkonna Nõukogude koloniaalvõim üles juuris ja asendas.

Ja aitäh, et tuletasid mulle meelde kõiki neid mikroorganisme, kes meie sees ja ümber elavad – ma tunnen tõesti linnas puudust teistest-kui-inimestest ja hea on teadvustada, et neid on siin tegelikult hulgi! Mis paneb mind mõtlema mullas elavatele mikroorganismidele, mis hoiavad mulla tervist.

Nagu paljud taimekasvatajad teavad, on muld taimede tervise jaoks fundamentaalse tähtsusega. Muld oli Kreenholmi aia vundamendiks – osalt saigi see rajatud lihtsalt NARTi residentide köögijäätmetest tehtud komposti ärakasutamiseks. Nagu tead, ei ole ju Narvas võimalik biojätmeid käidelda, linnas on lausa keelatud neid koguda!

Sille. Kolmapäev, 8. september, Mustarinda

Armas Sandra,

olen siin põhja pool nüüd umbes nädalakese uusi radu tallanud, värviküllastes boreaalsetes metsades, ja saan nüüd tasapisi lasta oma servadel sellesse uude paika laiali hargneda. Maja asub künka otsas ja siin on ka aed, nagu NARTiski.

Kõndides mõtlen sinu küsimusele hoole ja kontrolli kohta – see on verstepost teel asjade tuuma poole. Tead ju Gwen Stefani laulu „Cool“, eks? Selle muusikavideos tuleb ekspeika, kellest peategelane juba ammu lahku läks, talle oma uue kaaslasega külla. Teed juues kalduvad kunagised armastajad tahtmatult magusmõrkjatesse mälestustesse, kui sohvale istudes kogemata kokku pörkavad. Kõik kolm peavad maha sõbraliku, tähelepaneliku vestluse ja tantsisklevad üksteise poole hoole, elevuse ja ettevaatusega, selles tantsus on nii hool kui kontroll. Ühelt poolt igaühe enda huvides, teisalt hirmust teistele haiget teha. Aed on sarnane eleva ettevaatuse paik, kus saad teistega lähedasse kontakti astuda, tead, et need olendid on sinu käsutuses, aga samas täiesti omaenda teeradadel ja tantsivad ainult hetkeks koos sinuga. Võib öelda, et ka peeditaim valib oma aedniku sellega, kui ta üldse kasvama läheb. Nii et kontroll, nagu ka hool, on mõlemal poolel.

Aias on kontroll vastastikune (mina kontrollin aeda, aed kontrollib mind, muutes mu biokeemiat toitainete kaudu, mida ma saaki süües omastan, samas tekitades minus vajaduse viibida aia lähedal, kohandada selle heaks oma elurütme ja panustada sinna aega) mitte selleks, et paljuliigilise ökoloogia polüamooriast kedagi-midagi välja jätta, vaid selleks, et iseenese piiride teadmine lubaks olla vapper. Vapper nagu sirelipõõsas, kes jaanuarikuu üürikeses sulailmas pimesi pungi loob. Vapper nagu armastus. Ses mõttes pole oluline, millised liigid istutatakse või välja juuritakse – oluline on see, et ka meie, inimesed, hoiame seda suhet alal, pistame ikka ja jälle seemneid mulda, kuigi ei tea, mis tulevik toob. Või alustame migrantidena ikka ja jälle uuesti uues paigas, või toetame neid, kes oma vägivaldselt lahtikistud juured meie lähedale pistavad. Ilus on valmistada midagi, mida sa ise maitsta ei saa. Aed teeb seda kogu aeg.

Hiljuti oli meil öökülma – kõik jäid ellu (isegi suvikõrvitsad!), sest, nagu ma üllatusega avastasin, kõrgendikel on mahedam temperatuur: külm õhk kerib end orgudesse kerra ja talletab jääkkülma väikeste jahedate järvede vees.

Sille. Kolmapäev, 6. oktoober, Mustarinda

Armas Sandra,

paar päeva tagasi saatis üks sõber mulle pildi Kreenholmi aiast kuldses sügisvalguses. Naljakas, et vahtrate ja pihlakate oranžispektri kõrval on ikka veel ka peiulilled ja saialilled – on vananaistesuvi, vananaistesuvine pidu. Mul oli tunne, nagu Kreenholmist naerataks mulle kosetäis kollast. Oleks vast päris tore seal vana naine olla.

Ei tea, kas seal, kus vanad naised kirjutes kitlites kõnnivad ja kogu datša-rahvale elevandisuuruseid suvikõrvitsaid kasvatavad, käib keegi Narva linna käsul ka kontrollimas, ega keegi ei tegele – ametlikult ju keelatud – kompostimisega? Või kasvatavad ka Narva linnaametnikud ise jõehobukabatšokke? Vägagi usutav. Meie kompostikastist, nagu pildilt nägin, on kadunud peiulilled ja kõrvalkastis kasvavad kartulid. Nagu eelmisel aastal suvikõrvitsategagi juhtus – kellelgi läks neid vaja ja mul on selle üle hea meel.

Mulla mikroorganismid, kes kompostihunnikus eriti külluslikku elu elavad, meenutavad mulle jalutuskäiku, mille me paari päeva eest ühe kohaliku tantsijaga ette võtsime. Heitsime metsapõrandale maha ja vajutasime näod pehmesse lõhnasse rohelist. Ta ütles, et see on üks parimaid asju, mida oma immuunsüsteemi heaks teha, ja pealekauba veel näospaa. Nagu sa kirjutasid, toimub sama aias töötades, näpud, nina ja vahel ka jalad mullas, kontaktis teiste eludega. Lugesin, et tänapäeval üsna sage B12-vaegus ei olnud eriti levinud probleem enne, kui tekkis teraviljapõhine põllupidajate kultuur,¹ rääkimata tööstusliku toidutootmise ja supermarketite tulekust. Huvitav (ma ei leidnud selle kohta tõsiseltvõetavaid uuringuid), kas see võis tuleneda sellest, et kütid-korilased sõid metsikult kasvavate taimede juurikaid ja muud uljalt „räpast“ toitu otse mullast, koos mullabakterite toodetud B12-ga (ja hingasid seda nii ka sisse)?

1 J. Metz, D. Hart, H. C. Harpending. „Iron, folate, and vitamin B12 nutrition in a hunter-gatherer people: a study of the !Kung Bushmen“ – The American Journal of Clinical Nutrition, 1971, 24(2), lk 229–242.

Sandra. Teisipäev, 28. oktoober, Tallinn

Armas Sille!

Sinu kirjad on nii inspireerivad! See, kuidas sa seletad inimeste ja aias elavate liikide vastastikust hoole-/kontrollisuhet, kasutades näitena Gwen Stefani videot, kuidas sa kirjeldad vananaistesuvel kollaste lehtede ja lilledega aias, ja see näospaa! Mina mõtlen sellest, kuidas ümbritsev keskkond võib teatavaid mõtteviise käivitada. Sestpeale, kui ma paar kuud tagasi aiaga majast korterisse kolisin, mõtlen aina vähem mesilastest ja mardikatest.

Aiast eemalolekuga aitas mul toime tulla linnakorilus: jalgasin või sõitsin rattaga linnaserva ja leidsin seal parkmetsades, teepervedel ja jäätmaadel eest puju, teelehe, põdrakanepi, põldosja, hanemaltsa ja palju teisi tuttavaid kujusid. Tööstuslike jäätmaade ehk *brownfield*'ide taimestik, millel lastakse mõned aastad segamata areneda, muutub oluliseks ja rikkalikuks linnaloomastiku asualaks, paljude liikuvate ja liikumatute olendite koduks. Kas sa teadsid, et enamikku linnas kasvavatest söödavatest umbrohtudest võib rahulikult süüa, kui need külma veega üle loputada?²

Umbrohud on taimed, mis ilmuvad kuhugi omal tahtel ja lokkavad seal. Neil pole kasvamiseks vaja inimese hoolt. Aias seostatakse umbrohtusid tihti kontrolli puudumisega. Umbrohud jäävad inimestega tulevikku jagama – siis, kui tundlikumad taimeliigid välja surevad.

Järgmiseks aastaks pole mul muid plaane peale selle, et kevadel ja suvel hoolitsen aia eest, ja mulle meeldib väga perspektiiv, mille see mulle annab: järgmiseks kaheks, viieks, kümneks aastaks.

Täna kuulasin Massachusettsi Tehnoloogia-instituudi teadusajaloo professori Kate Browni loengut linnaaiandusest, mille ta pidas EKAs septembris, pärast mitmenädalast uurimisreisi Eestis. Sain sealt muu hulgas teada, et NLi lõpuaastatel

² Vt www.minnpost.com/earth-journal/2018/09/edible-urban-weeds-found-to-be-safe-healthy-abundant-and-theyre-free/, samuti.food.berkeley.edu/wp-content/uploads/2017/10/Urban-Foraging-Web-1.pdf

kasvatati 95% kartulist datšades-aiamaadel, ainult 1,5%1 riigi maast.³ Datšad oma majakeste, kuivkäimlate, isetegemiskultuuri ja isemajandamisega tekitavad Kate'is elevust. Linnaaiad, nagu neid praegu Tallinnas leidub, on aga tema meelest vastupidi ainult puhketegevus ega anna küllalt saaki tõeliseks isemajandamiseks. Tallinn toetab küll linnaaiandust, aga soodustab samal ajal datšapiirkondade hävitamist ning suurte majade ja muruplatsidega äärelinna-elamumaaks muutmist.

3 Vt to.artun.ee/kunstikultuur/7reYLVjZtv/4qQV8N5X1bCy#player.

Sille. Pühapäev, 31. oktoober, Tallinn

Armas Sandra!

Heidan sõbra korteris puhkama, selja taga tundeküllane sügis, mis udunes vaikselt lumiseks talveks põhjamaise ürgmetsa serval – kogemus, mis ühevõrra kosutab ja kohutab – ning tunnen end siinse soojuse, lõunamaiste värvide ja põhjaranniku maheda merelise kliima keskel teretulnult ja samas võõralt. Mõtlen, kas muinasjutus elamise imestustunne läheb mul kunagi ka üle, ja kas seda pole mitte tegelikult vaja, et kahe jalaga tegelikkuses seista.

Täna möödusin Tallinnas hooldamata, kontrollimata, munitsiipaalse hooleta, seega iseenda eest hoolitsevast teepervest ja tervitasin rõõmsa õrnusega puju, kellest ma olin puudust tundnud, sest nii kaugel põhjas ta ei kasva. Nemad, umbrohud, nagu sa nii ilusasti kirjutad, on tõepoolest meie tulevaste aegade kaaslased. Ma ei väsi hämmastumast, et kuigi alati pole just mõnda kindlat tuttavat taime käepärast, on alati leida mingi muu küllus. Ja see küllus, isegi linnas, on igapäevase saadaval, pestuna söömiskõlbulik (ma ei teadnud, aga täpselt nii ma olengi teinud) ja palju toitainerikkam kui pakendatud poekaup. Oo, kuidas ma juba järgmist noore naadi hooaega ootan! Ehk peaksime koos veel Tallinnas ühe linnakoriluskäigu tegema, just nüüd, hilissügisel?

Pärast Kate'i mõtete lugemist taban end (jälle) unistamas Kreenholmi tõelise väikese toidusalu rajamisest. Vertikaalne, tihe, külluslik, mitmerindelne, vähe jamamist, taimed toetavad üksteist. Kompost on meil olemas. Sel aastal proovisin EKKMi aias kasvatada „kolme õde“: kõrvitsat, uba ja punast maisi, mis on „Kilpkonnasaare“⁴ Kesk-Lääne põlisrahvaste põhilised põllukultuurid. Sa ju tead, kuidas ma armastan raamatut, kust see teadmine pärineb, potawatomi hõimu naise ja New Yorgi Osariigi Ülikooli botaanikaprofessori Robin Wall Kimmereri „Lõhnheina punumist“⁵. Need kolm taime toetavad üksteist toitainetega (oad ja nende juurtel elavad mikroorganismid viivad teiste jaoks mulda lämmastikku), struktuurselt (uba ronib maisivarrel) ja

⁴ Ameerika põlisrahvaste nimetus oma mandrile

⁵ Robin Wall Kimmerer. „*Braiding Sweetgrass: Indigenous Wisdom, Scientific Knowledge and the Teachings of Plants*“ – Minneapolis: Milkweed Editions, 2013.

heade niiskustingimustega (kõrvitsataime suured lehed ei lase maisi pinnapealsel juurestikul kuivada). Ja kindlasti veel teistelgi viisidel.

Kreenholmi aed on tihedalt läbi kasvanud. Sealses pinnases on põimunud eri aegade juured ja elud. Kui jätkata selle eest hoolitsemist, siis ehk võib selline teisenev paljuliigiline suhtevõrgustik õpetada, kuidas leida tasakaal armastuse ja vägivalla vahel.

suvi (sandra küla 173. ruutkilomeeter)

teen kannapöörde
tennis lendab jalast
kingapael hargneb
kukun püksipõlve
heinaplekiseks ja
rabadaks. rohelise
kollase valge sini-
kirju liblika suvi,
kaleidoskoopiline
löögimöll. vana-
jumal isiklikult
(oma kahekümne
tellisroosa sõrmega)
teibib rahumeeli
augulisi räbaltiibu
saunaakendele
puistab kuurinurka
kärbsevastsenukke
kuhjab kakandeid
korrapärastesse
püramiididesse
ja talutab taeva-
lael parmuparvi.
marraskil nahk
kasvab taas
õhtuks teksariide
külge kinni.

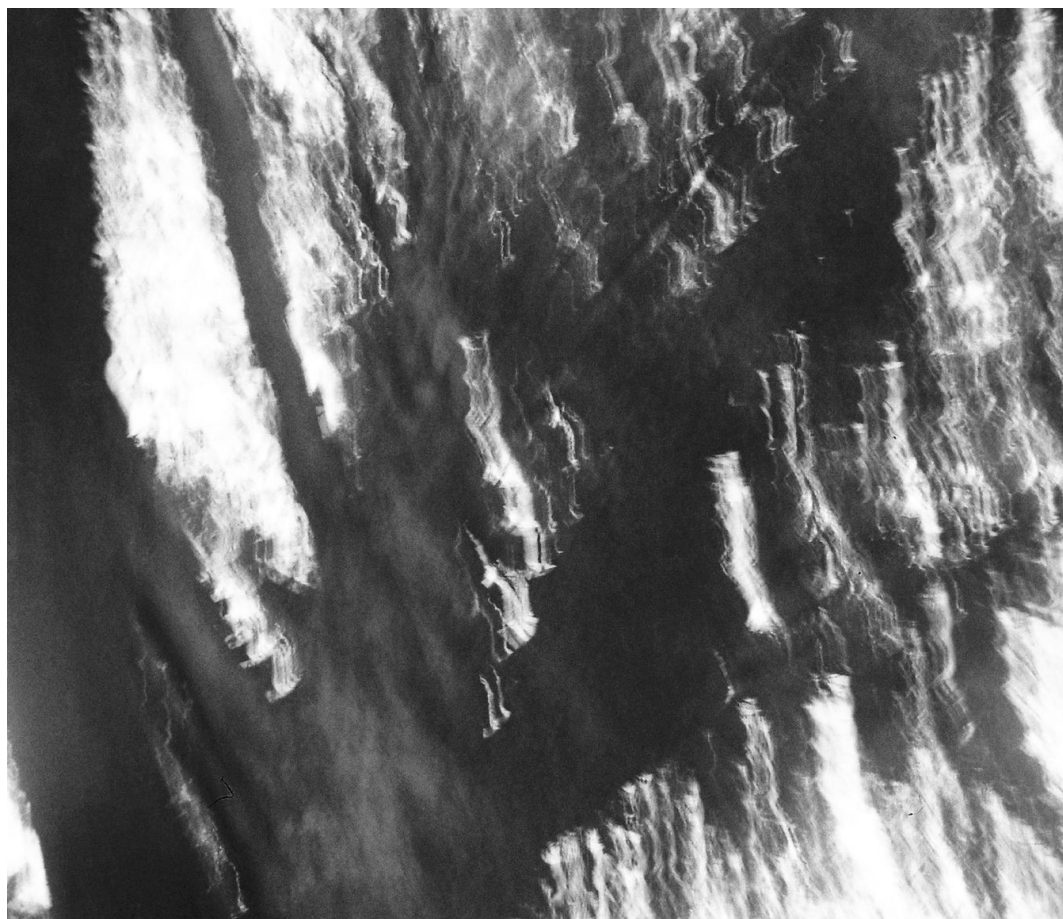
ootusest pakitseda
tunda rakujagunemis-
tsüklite kihelust sõrme-
otstes väriseda vaiksest
ümbersünnist kuulda luude
kokkukasvamise sahinat ribides
tuttuute vabrikvärskete kõrvadega
suriseda seljaaju lakkamatust ininast
litsuda päkad põletava sillutise külge
ja liibuda laubali mullakamarate müüri
aista ilmalõpukära värinat sügaval põues
säriseda praksuda krigiseda käärida kärsata
ning muudki millega muiste igavust peletati

las sünoptikud sobravad südamesügavustes
kombivad vatsakesi pitsitavad artereid katsuvad pulssi
lõikavad lahti kõik mida lõigata annab
ennustavad pilvisust veenivoogude ajal
laotavad laiali ja traageldavad kokku
teadus nõuab ohvreid

kähmlus

tuviparvede virgund tiivad hõõgniidilaaned
elektrikarjused marraskil õlad hilisõhtused
kiirabiautod kahetunnised hämarasõidud
tolmtuhmid peegelklaasid rästikuhääled
õnnetoojad õnneviijad märguanded ended

suvi (jõesuu)

kui ma oleksin jumal, siis
tahaksin lipata selle kruusatee lõppu,
tahaksin pöörata ära.

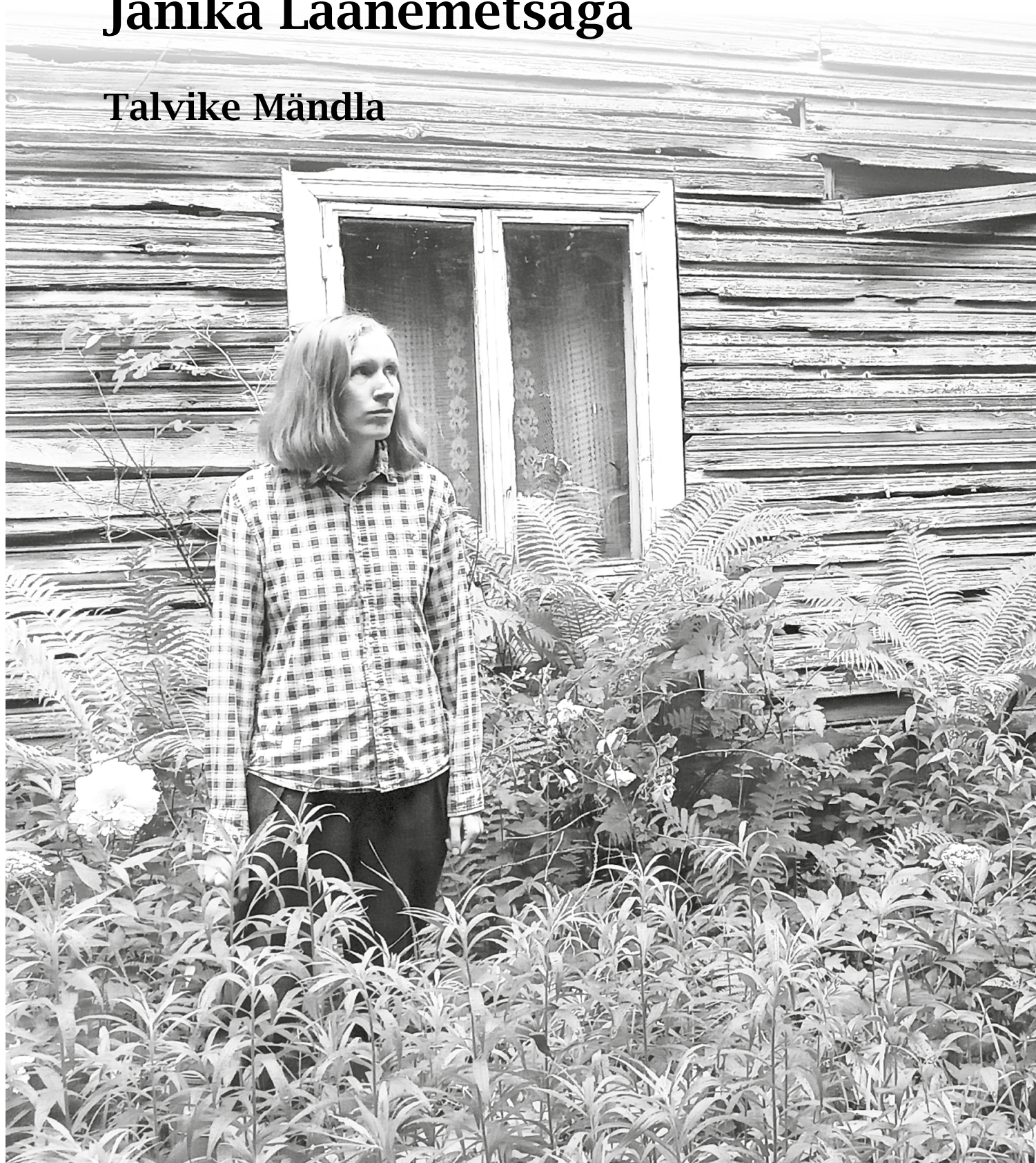
haruharva kuhugi jõuda
lasta saabastel võiduda kõrtsu tolmavas parklas
ise ilusalongi vaateaknas heleroosaks pleekida
võilillejuurtega mestis asfalti murendada
katlamaja keldris kopse õhust tühjaks rookida
tänavapostidegaageraiet mängida
bussipeatuseid üles juurida ja ritta seada
ja, suur töö tehtud, kruusale tagasi pöörata.

Hämarusest, unedest ja elust looduse keskel

Intervjuu
Janika Läänemetsaga

Talvike Mändla

Suvesoe on just Eestisse jõudnud, kui kohtume Janikaga tema koduõues, Mustvee vallas Kõrvemetsa külas keset lopsakat loodust. Vestlust saadab vali linnulaul, päike kõrvetab ning siit-sealt kostab looduse salapäraseid hääli.

Kõigepealt palju õnne sulle, kohe-kohe on ilmumas sinu debüütluulekogu „Vihma ja kurbuse maja“! Mul on olnud au seda natukene juba sirvida ka. Kuidas ta sündis?

Sündis päris pika aja jooksul. Kõige esimest varianti hakkasin kokku panema juba 2019. aasta sügisel. Muidugi on aja jooksul väga palju muutunud. Praegusel kujul on ta kusagil aastakese olnud. Eelmise aasta mais võtsin selle uuesti ette. Mul oli vahepeal tekkinud nii palju uusi tekste ja mitmed vanemad olid aegunud. Sellise aastakese olen saanud ikka nokitseda ja toimetada ja seda latti olen kogu aeg tõstnud.

Kui palju erineb peatselt trükis ilmuv raamat esimesest mustandist?

Esialgsest versioonist jäid alles pooled tekstid. Nii et ta on, ütleme niimoodi, pool ja pool, vanemad ja uuemad tekstid. Kuigi muidugi on ka paljud vanemad tekstid uue kuue saanud. Päris palju on olnud ümberkirjutamist ja toimetamist. Esimese jah-sõna Värskest Rõhust ma sain 2020. aasta lõpus, nii et poolteist aastat sai seda oodata. Samas ma arvan, et kõik need viivitused ja edasilükkamised on tulnud kasuks, just selle lati tõstmise pärast. See on andnud võimalust kõvasti toimetada, ka luuletajana areneda, sest tegelikult ei ole ma kuigi kaua luuletusi kirjutanud. Kui ma seda esialgset varianti kokku hakkasin panema, siis ma olin tõsiselt luuletusi kirjutanud ainult paar aastat. Nüüd tagantjärele mõtlen, et jumal tänatud nende viivituste eest.

Sa ütlesid, et jõudsid alles mõni aasta tagasi luule kirjutamiseni. Mis sind sütitas?

Ma arvan, et esimesed luuletused jäävad kusagil kümne aasta

tagusesse aega. Minuga on selles mõttes kummaline lugu, et kui teismelisena kirjutavad ka paljud need, kellest luuletajat ei saa, siis mina ei kirjutanud teismelisena mitte ühtegi luuletust. Olin juba ülikoolis hea mitu aastat olnud, kui hakkasin esimest korda proovima. Aga esimesed viis-kuus aastat kirjutasin lihtsalt niisama, ilma igasuguse avaldamisplaanita. Lapsena unistasin ikka sellest, et minust saab romaanikirjanik, ega ma teismelisena ja veel ülikooliski ei lugenudki väga palju luulet. Nii et kui algul ise vaikselt kirjutama hakkasin, ega siis ei saanudki väga hästi välja kukkuda. Praeguseks olen kindlasti oma häälele lähemale jõudnud.

Keda sa oma eeskujudeks pead? Või kellega oma luulet ise võrdled?

Eeskujudega on keeruline. Mul on tunne, et kui ma ise näen mingit mõjutust, siis juba mõtlen, et kas ma ei lähe liiga kaugele, et kas ma liigselt ei jäljenda. Aga ma usun, et need autorid, keda ma meeleldi loen, küllap nemad ikka mõjutavad. Lugeda meeldib muidugi Kaplinski, aga kellele ei meeldiks. Nii-öelda elavatest klassikutest loen alati hea meelega Hasso Krulli. Eeskujudena võib nimetada Carolina Pihelgat, Maarja Pärtnat. Meeldib veel Lauri Sommeri, Timo Marani ja Mathura tekstide temaatika. Naudin ka Triin Paja ja sinu luuletusi, kus ma tajun sarnasusi endaga. Märksõnad on kindlasti loodus ja lüürilisus, ma arvan, mis on ka ilmselgelt minu luules olemas.

Ma usun, et siin elades olekski raske kirjutada nii, et kõik see loodus, mis sind ümbritseb, loomingust kõrvale jääks.

Eks mul on üksikud linnaluuletused ka. Ülikooli ajal elasin päris mitu aastat linnas, Tartus. Aga see keskkond ei ole ikkagi enam nii tuttav. Loodus ikkagi tahes või tahtmata pressib minu luuletustesse ka.

Looduse kõrval on sinu luules olulisel kohal lapsepõlvepildid. Isiklikud seosed ja omaenda kogemused, mis selles keskkonnas on. Ei ole ju ainult looduskirjeldus.

Eks luuletajatele ikka meeldib otse või kaude endast kirjutada. Me ikkagi mõtleme nendele asjadele ja see pakub põnevast aineist. Sellist hästi isiklikku, päris üks ühele minu enda kohta käivaid luuletusi mulle eriti kirjutada ei meeldi. Olen pigem eraklik inimene ja see tundub justkui liigne enese

paljastamine. Pigem on isiklik elukogemus just mingite värvi-
kate detailide, helide, lõhnade kaudu tekstidesse põimitud.
Pildid minevikust, mille põhjal kirjutan uue loo. Üks luule-
kogu teemadest ongi just see, kuidas need lapsepõlvepildid
mälestustesse on jäänud. Mida sa üldse mäletad, kui palju on
seal tõde ja kui palju on see mingi lugu, mida sa oled endale
jutustama hakanud. Lapse maailm on iseenesest selline põnev
ja natukene hämar koht, kus on huvitav ringi kaevata.

**Kui palju sa kaevamistööd tehes oled leidnud sahtleid, mis on
varem jäänud avamata? Mälestuskilde, mis suuremaid küsi-
musi tekitavad?**

Mind üllatas, et väga tugevalt kerkis mu lapsepõlvega seoses
esile just religiooni teema. Ma ei teagi, kas see oli juba lapsepõl-
ves seal olemas või ma olen selle nüüd hiljem sinna istutanud,
kui mul on olnud aega end selles maailmas positsioneerida.
Võib-olla on vaja mingit psühhoanalüütikut, et mõista, mida
see täpselt tähendab. Võib-olla peab veel kirjutama. Veel
kaevama natuke. Arvan, et see on alles pealispind.

**Mulle jäi luuletustest silma ka kirikute pelgamine. Selline
tunne, et religioon on tähtis, justkui kogu aeg kõrval, aga
sellele ei julge päris otse silma vaadata.**

Olen alati olnud kusagil kartuse ja aukartuse vahel. Võib-
olla on see osaliselt tingitud sellest, et lapsena ma ei osanud
ennast kusagile paigutada. Et oled sa siis kristlane või pagan.
Lapsena käisime jõulude ajal ikka kirikus, ja alles täiskasva-
nuna taipasin, et see tundub kuidagi võlts, et minu koht ei
ole siin. Mäletan, et meil oli kodus illustreeritud piibel, mille
illustratsioonid olid minu jaoks väga kohutavad.

**Ülikoolis õppisid kirjandusteadust ja oled kriitikat kirjuta-
nud, eks?**

Alustasingi kriitikuna ja kohe päris palju kirjutasin. Korra sain
Keele ja Kirjanduse kriitikaülevaatest teada, et ühel aastal olin
Eesti kõige aktiivsem kriitik. See oli viis-kuus aastat tagasi.
Siis see ammendas ennast. Jõudsin enda jaoks väga hea struk-
tuurini, aga selle varjukülge oli see, et lõpuks oli mul tunne, et
kirjutan kogu aeg ühte ja sedasama arvustust. Hakkasin igavu-
sest katsetama, kirjutasin eksperimentaalsemaid arvustusi,

kuid toimetajatele see alati ei sobinud. Nii ühel hetkel hoog raugeski. Tundsin, et tahaks rohkem ilma reegliteta või vähemate reeglitega kirjutada. Tundus loogiline samm kriitikaga lõpetada ja proovida hoopis luulega kätt. Lõpuks ma sain muidugi aru, et ka luules on oma reeglid.

Kui palju kriitiku taust sind mõjutab? Kas sa vaatad oma tekste tagantjärele toimetades ka kriitiku pilguga?

Sellest on kindlasti väga palju kasu. Läks tükk aega, enne kui sain jälle normaalselt raamatuid lugema hakata. Aga luuletustega olen pigem liiga kriitiline. Ma ei suuda lõpetada toimetamist. Tahaks uskuda, et mul on päris hea enesekriitika, aga eks lõpliku hinnangu annavad teised.

Sinu kohe ilmuv debüütliku kannab pealkirja „Vihma ja kurbuse maja“. Käsikirja lugedes ma sealt väga suurt melanhooliat ei leidnud, igatsust ja süngust küll. Kuidas sa selle pealkirjani jõudsid?

Tegelikult on see pealkiri kõige vanem asi selles kogus. Ma ei oskagi öelda, kui vana, ja algselt oli see mõeldud ka ühele hoopis teistsugusele tekstile. Kui ma kunagi oma vanu asju üle vaatasin, siis jäi see silma ja tundsin, et ta vajab luuletust. Luulekogu tõesti väga nukker ei ole, aga pigem selline tumedatooniline. Minu arust kirjeldab see pealkiri päris hästi luulekogu meeleolu. Seal on mul omajagu seoseid surmaga ja teatud hääbumist, mida looduse keskel ja kuhtuvas külakeskonnas elades pidevalt näen.

Kuidas näeb välja su kirjutamisprotsess?

Luuletused sünnivad tavaliselt kahte moodi. Mõni tuleb kohe, ühe hooga. Sellised tekstid vajavad enamasti rohkem toimetamist. Mõnikord jälle tuleb natuke rohkem vaeva näha, kuid siis on jällegi hiljem vähem toimetamist. Mul on kombeks jätta luuletus mõneks ajaks seisma. Vahel nädala, vahel terve kuu lasen kõikidel tekstidel seista, pärast mida võtan nad uuesti ette. Nüüd luulekogu uuesti ja uuesti kokku pannes olen taibanud, et kõige parem on, kui tekstid saavad lausa mitu kuud seista. Siis suudan neid värskema pilguga vaadata. Tihti ei malda väga oodata. Tahaks ikkagi kohe kusagile saata ja pakkuda. Ülekaalus on need

juhud, kus tuleb rohkem toimetada ja ümber kirjutada. Oma osa on täiuseihal. Kui ma tean, et seal kusagil eespool midagi nagu logiseb, siis ma ei saa enne edasi kirjutada, kui ma pole sellega tegelenud. Just luulekogu ette valmistades, kui võtsin ka kolm-neli aastat vanad tekstid uuesti ette, taipasin, et ma võin olla neid kümneid või võib-olla isegi sada korda lugenud, aga ikka mõtlen, et tegelikult saaks hoopis-hoopis paremini.

Võib-olla aitab kaasa, et esialgne emotsioon, mille pealt luuletus on kirjutatud, ongi selleks ajaks ära lahustunud, ära ununenud, ja saab hoopis teise nurga alt vaadata.

Siis näed, kas luuletusel on ka päriselt sisu. Enamik luuletusi vajavad aega.

Aga millest algne impulss tuleb?

Enamasti algab kõik mingist sõnast, lausest, fraasist. Sealt hakkab hargnema. See sõna hakkab kummitama, ei anna rahu ja tuleb kuidagi luuletusse panna. Mingist pildist, karakterist, faktist, loed kusagilt midagi huvitavat.

Mulle tundub, et sinu jaoks on oluline, et tükike sinu hinge on ikkagi ka selle luuletuse sees.

Jah. Kui lugeda kahte luuletust, millest üks väga hingelähedane ja teine hästi kirjutatud, aga lihtsalt selleks, et saaks mingi idee ära kasutada – ma ei tea, kas kuulajal oleks mingi vahe, aga ma ise tajun seda. Või tuleb luuletust ette võttes meelde, kuidas ma pidin punnitama, et see kirja saaks. Ma üritan seda protsessi ikkagi nautida. See ei tohi tööks muutuda. Vaeva nägemine võiks jääda toimetamisprotsessi juurde.

Aga kas esinedes eristad tekste samamoodi? Valid luuletused, mille kohta tead, et rohkem südant on sees?

On luuletusi, mis sobivad paremini ettelugemiseks kui teised. Näiteks Prima Vistal valisin tekste selle järgi, et nende mõte oleks ühe kuulamisega haaratav. Mul on mõningaid tekste, mis on niimoodi jupphaaval kokku pandud hästi-hästi hoolikalt. Kuhu on igasuguseid vihjeid põimitud. Neid võib olla keeruline kuulates mõista. Ka kõla on alati oluline. Minu toimetamisprotsessis on ka kõva häälega lugemine sees. Minu meelest tuleb nii kõige paremini esile, kas tekst voolab hästi.

Kuidas sa oma päevi siin, kõigest eemal, veedad?

Ma töotan kodust. Ikka väga harva käin kusagil ära. Esimene koroonatalv oli isegi minu jaoks raske, igatsesin inimeste sekka. Ajapikku olen ära harjunud ja muutunudki päris metsikuks.

Milles see metsikus sinu jaoks väljendub?

Olen alati olnud introvert. Isegi kui veedan aega inimestega, kellega suhtlemist naudin, siis olen pärast sellist aktiivset päeva energiast täiesti tühi. Mul on tunne, et nüüd on see ainult võimendunud. Kui käin linnas, siis ma olen pärast ikkagi päris väsinud. Siin on minu jaoks selline ideaalne keskkond. Mul on palju vaikust, palju ruumi.

Teisipidi vaadates on see ju ideaalne keskkond kirjutamiseks.

Luuletaja võib omale seda lubada, olla natuke imelik ja metsik. Ma proovisin päris mitu aastat linnaelu ka, aga isegi kui mulle Tartus väga meeldis, siis ma ikkagi peaaegu igal nädalavahehusel tulin koju.

Kui palju sa siinse kohapärimusega oled tegelenud või sellest huvitud?

Mul on tunne, et see on veel selline avastamist vajav teema. Seni olen pigem oma isikliku lapsepõlvega tegelenud. Aga see on huvitav koht, jääb mitme eripalgelise paiga vahele. Ühelt poolt on lähedal Peipsi, Peipsiääre kultuur, aga me ei ole osa sellest. Päris Ida-Virumaa ka ei ole, ka Jõgevamaa voored mitte. Võib-olla ka sellepärast ei ole see koht mu luuletustes esile kerkinud, et ta mõjub ümbritseva kõrval igavalt. Aga minul ei ole igavuse vastu midagi.

Molutamine on sul siis hästi selgeks õpitud?

Jah, täpselt. Ja üks asi, mida siin elamine õpetab, on üksiolemine. Väga paljud inimesed ei oskagi üksinda olla, see hirmutab. Samas võib-olla see ei olegi siin nii üksildane kant. Näiteks kui lähed siin jalutama, siis lausa peadki kõva häälega rääkima, et karu teaks teelt eemale hoida.

Kõlab põnevalt, aga kui ta on osa igapäevast, kaob põnevusfaktor ilmselt ka ühel hetkel ära?

Võiks ju arvata, jah, aga kui sa ikkagi karuga päris lähedalt kohtud, siis tuleb põnevus tagasi. Eelmisel talvel kuulsin, et meil siinsamas metsa taga elab hundikari. Alguses ei julgenudki väga majast kaugemale minna. Kogu aeg peab ikkagi tähelepanelik olema. Kas või sellepärast, et siin on palju rästikuid! Eilegi nägin jälle tee peal ühte. Ei ole nii, et hõljud siin ainult pilvedes, sa pead ikkagi hoidma silmad-kõrvad lahti, jalad maas. Ümberringi toimub kogu aeg midagi.

Kas selline tähelepanelikkus tähendab sinu arvates, et mõte peab ka selgem olema? Kujutan ette, et siin on väga palju aega, kus oledki vaid sina ja sinu mõtted, ilma liigsete segajateta.

Siin on rohkem võimalust omaette mõtlemiseks kui linnas. Aga sellel on ka oma varjukülg. Kõigile see ei sobi. Tuleb leida tasakaal. Siin on juba ka luulel oma roll. Kui ikka nokitseda mingi lause kallal, sellega jõudu katsuda, siis ei jää nii palju aega igasuguste halbade mõtete jaoks.

Kes siin naabruses veel elavad? Väga palju võõrast verd siin ilmselt ei liigu?

Tavaliselt ikka surrakse ära või minnakse ära. Minu lähimad naabrid, kes siin püsivalt elavad, on äkki kahe kilomeetri kaugusel. Võõrast verd ja uusi inimesi siia pigem ei tule. Minu jaoks on siin kodune, aga tajun, et teiste jaoks ikkagi väga eksootiline. Kui paljud inimesed saavad öelda, et on kohtunud karuga või hunti päriselt näinud? Alles mõned nädalad tagasi nägin elus esimest korda ilvest siinsamas tee peal kõndimas. Aga praegu siin ongi vanad inimesed ja kunstnikud. See on isegi natuke põnev, kui tead, et oled siin üks viimaseid noori inimesi.

Saara Lotta Linno

tüdrukud veavad mu näkku vagusid
aga praegu see unenägu magab
tüdrukud jätavad mu padjale lohu
sina ja kõik teised võtate paberil kuju
tüdrukud veavad mu putru vagusid
ja su rinnad on nagu kaks gaseeli
tüdrukud veavad mu unenäku vagusid
ja su keha paistab õrnalt läbi gaasiriide
tüdrukud sosistavad mulle kõrva:
kikerikii
ja unenägu keerab külge

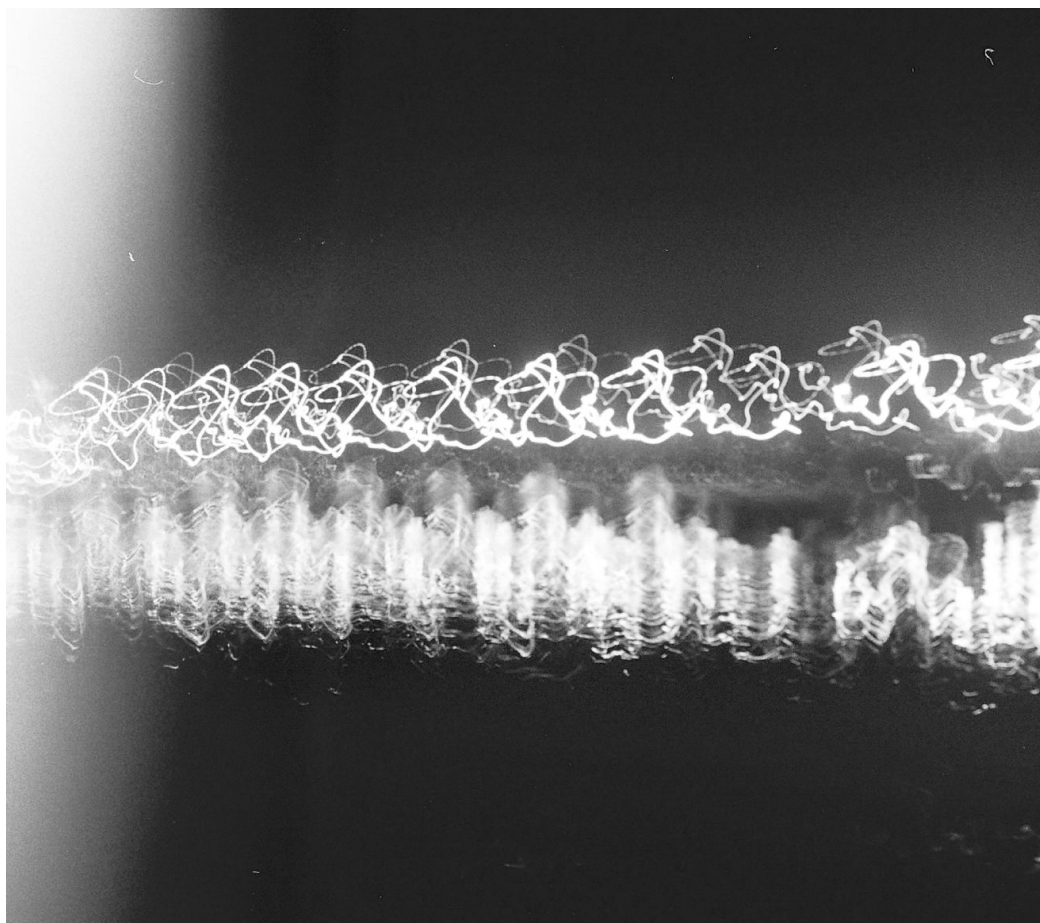
katkematu undav poognatõmme
tuules väänlevad puuladvad
mõte me suudluspotsentsiaali binaarsusest
me suudluspotsentsiaali õigest ja varest
poognatõmbe ja puulatvade binaarsusest:
katkematu undav õige
tuules väänlev vale
mõtlen kas sind suudelda oleks poognatõmme või puuladvad

sisehoovis märgade seinte ronitaimede ja tuhatoosiga
tuhatoosi ja ronitaimedega sisehoovis märjad seinad
naalduvad sisehoovis märjad seinad melanhoolias
seinad märjad naalduvad öötaevale
sädemed pudenevad
tubakas krõbiseb
märjad seinad naalduvad öötaevale

sina kahe pimedate akna vahel
kahe pimedate välisukse ja akna
välisukse koridoriukse pimedate korteriukse taga sina
kahe akna vahel sina tagatoast sirutub
valgus tagatoast märjad seinad kramplikult sirutub valgus
sinu tagatoast sirutub valgus kramplikult akna poole

üks tüdruk kajab majakovski treppe mööda alla
mitte mees, vaid pilv pükstes, lokid lainetavad
pehmed põsed, teravpilgud tilguvad soome lahte
mööda majakovski treppe alla

ümarlaua ümber poolkuus
istume ja joome teed

meid on viis, meid on kaks
tema kudrutab majakovski treppidest alla
mina sulen silmad
kas sulan soome lahte-lahutajasse
kui suudan lasta lahti majakovski treppide käsipuust

puitpärlite soe kastanitunne

kõigi tädide, emade, nõbude ihalusobjekt, saan aru, saan
adru oma kruusavarvaste vahele, adru oma kivinina sõõrmeisse
adru klaasistub mu linnadiiva silmadesse
diivanialuse maakoera lõrin ja hiigelhirm klaasistuvad,
hiigelõõv klaasistub
iiveldamaajavad purjakil sugulased suurte lihavate suudega,
hambapärlid ja

pehme keelega suud
suur kartulipõld ja väike punastes dressides põngerjas, kõigil jalus
aga mis on sinu mälestuste alus, mis on su mälestuste
alus? vastama pead ei tea
ei tea

igal pärastlõunal süda järjest kiiremini kiiremini kiiremini lööma nagu
lained üle pea kokku järsku ootamatult
ootan ju muud sõrmeotsad värisevad kõrvad kuumavad valusalt iga
heli oodates
vaid seda üht elades kaasa vaid käole kes õige pea
tuksatab ülepeakeela
kodust välja mu silmanärvi alla mu kuulmekile kibedaks kärinaks ootan
et kell saaks
kuus

kuidas maitseb kell 18.00 nagu kohtumised
tundmatuga härra x
nagu ütlematajäänud tere mis võinuks
võinuks võinuks öelduks saada nagu kannatamatu kuulaja
aj vabandust j proovin uuesti ja nagu sõnad mis tik-tak-tik-tak-tik-tak-
kägu veel ei ole kägu veel ei ole veel ei ole veel ei ole veel
-erduvad ma tegelt tahtsin sulle öelda et et et
mul läks meelest ära alati läheb ära aj vabandust j proovin uuesti ja ja
ja kunagi ta ei jaksa mind ära kuulata läheb ära

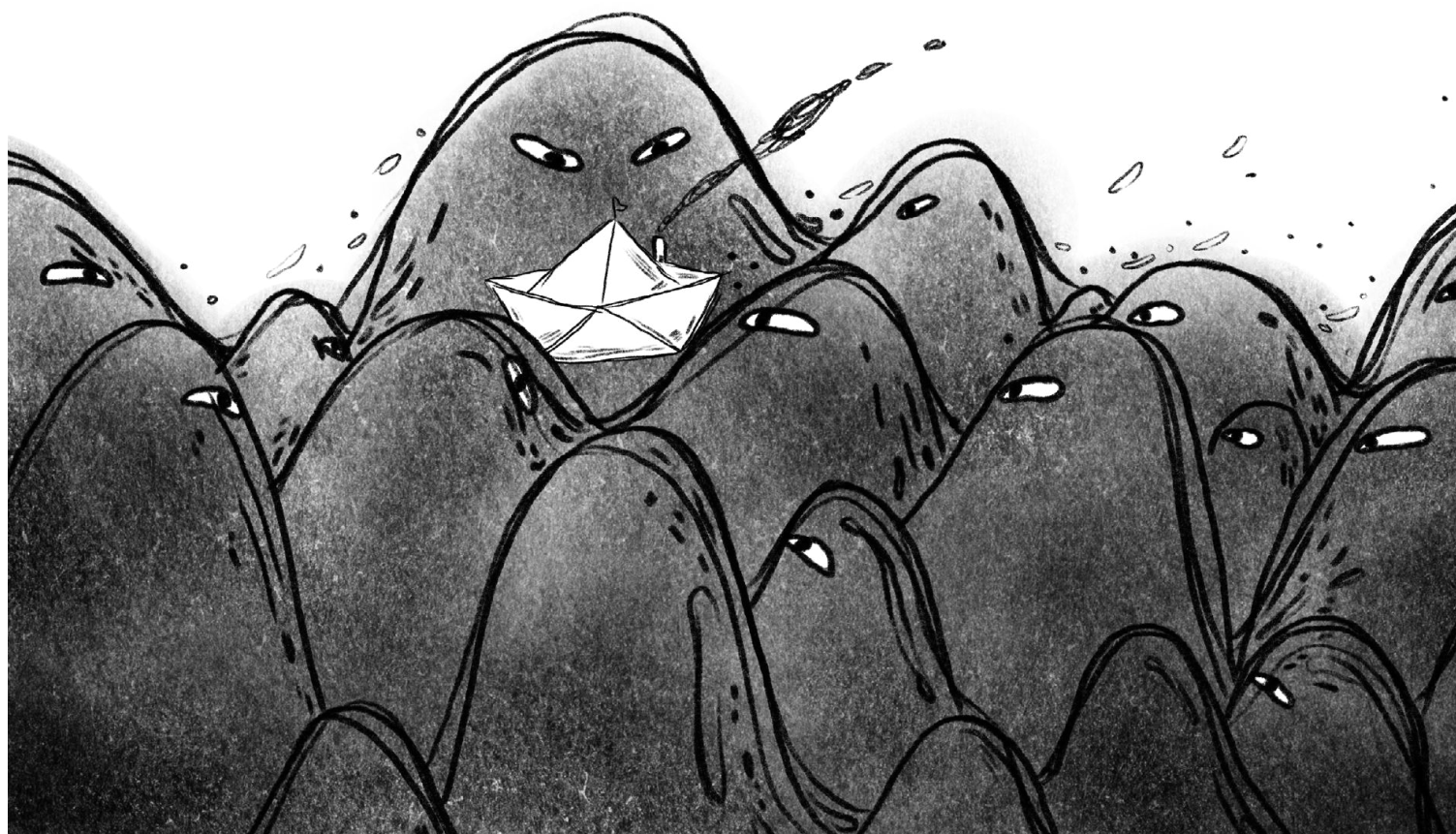
kuidas maitseb kell 18.00 nagu õhtusöök kahe tunni pärast
a äkki peaks juba ta pääle mõtlema äkki peaks retsepti välja otsima miks
miks miks üldse mina alati süüa pean tegema miks
miks ei võiks seda teha see väike karvane triibuline või see väike must-
valge miks mina miks iga õhtu mina keema vesi keema terad vette
soolaga täida magu punnita magu paisuta magu

kell 18.00 tõmbab hämaraks see ei alga toanurkadest vaid valgest laest
mis järsku määrdub
šokolaadisöömisrõõm kuhtub rasvaplekiks rinnal
tõmbab kananaha ihule see märts
sikutab karvad turri see märts
sikutab sarved pähe see märts sikutab noka lahti see kuku kuku kuku
kuku
kuku
kuku

VÄLGATUS

Margaret Tilk

Ma olen kalevipoeg

Enne essee lugemist soovitan kuulata kahte muusikapala: Genka lugu „Kalevipoeg“ ja esimest osa Eugen Kapi süüdist „Kalevipoeg“ („Kalevipoja tants Saarepiigaga“). Nii, jätkakem!

Vee peal õõtsuvas metallpurgis tatsavad ringi võõrustundest pakatavad hüpermaskuliinsed kalevipojad, kelle eksistentsi unustan ära, kuniks toimuvad taas riigikogu valimised ning ma loen uudistest, et jälle valiti Helsingi Eesti saatkonnas nii palju EKREt. Või meenuvad nad siis, kui sõber räägib oma Soome ehitajast vennast, kes jõi nende kaheaastase õe sünnipäeval ära terve kasti õlut. Või siis, kui kuulen uudist, et eestlased röövisid Soomes jälle kaks autot ära. Või kui Moonika Siimets loob dokumentaalfilmi või Ilves kutsub talente koju, kuid ka tema ei kutsu tegelikult kõiki, vaid ainult intellektuaale, kel nupp nokib, kuid keha närbub.

Kalevipoegadeks kutsutakse Soomes töötavaid eesti ehitajaid või teistel madalapalgalistel töökohtadel Soomes töötavaid Eesti taustaga inimesi. Mõiste läks käibele 2011. aastal, kui Kanal 2-s läks esimest korda eetrisse seriaal „Kalevipojad“. Sõna kasutuselevõtt annab aimu, et on sündinud defineerimist nõudev senitundmatu nähtus, uue identiteediga uus grupp. Soome statistikaameti 2020. aasta andmetel elab Soomes püsivalt 50 866 eestlast, mis ühtlasi tähendab, et eestlased on Soome kõige suurem rahvusvähemusgrupp.¹ Kui arvestada ka neid, kes elavad suurema osa ajast Eestis, kuid töötavad periooditi Soomes, suureneb arv veelgi. On, mida ja keda analüüsida. Kalevipoegade identiteedi ja laeva ruumi analüüs põhineb 18 aasta pikkusel mitteformaalsel vaatlusel, mis algas Tallinki multikultuursel mänguväljakul ja on praeguseks jõudnud laeva väljapääsule kõige lähemal olevate laudadeni, kus põgenemistee kaldale on vaid mõne sammukaugusel.

1 Vt www.tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaan-kansalaiset.html#maittain.

Kalevipoeg kui mitteidentiteet ja laev kui mittekoht

Kalevipoeg kui identiteet on mõnes mõttes mitteidentiteet (ingl *non-identity*). Selline sotsiaalne identiteet moodustatakse paljuski selle kaudu, kes ei olda, mitte selle kaudu, kes ollakse.² Ei samastuta nendega, kelle seas elatakse, aga samas ei kuuluta enam ka oma algupärasesse kogukonda. Kalevipoega ei ole olemas. Ta on kahe maa(ilma) vahel olev rahamasin, välja- ja unustussejätuse sümbol. Tõnu Õnnepalu kirjutab romaanis „Aaker“ väliseestlaste kohta järgnevat: „Vana kodumaa jaoks on nad paratamatult kadunud, sest nende kodumaa jääb igavesti selleks, kust nad lahkusid, ja muutub seeläbi aasta-aastalt ebareaalsemaks. Seda kodumaad pole maa peal enam olemas“.³ Ent kalevipojad ei ole kunagi meie seltsist lahkunud. Nad eksisteerivad Eestis iga kahe nädala tagant, Soomes on nad aga mitte-eksisteerivad.

Kalevipoja identiteet on siiski laiem nähtus, mis ei ole seotud konkreetse rahvuse ega ametiga. Tuletagem meelde näiteks Camus' Mersault'd, äärmuslikku kalevipoega – prantslast, kes on pärit Alžeerias, aga elab Prantsusmaal – või Kristina Normani dokumentaal-poeetilise lavastuse „Lighter Than Woman“ (2019) Itaalias töötavaid ukraina rahvusest omastehoolajaid, kes toetavad nii oma ukraina sugulasi kui itaalia pensionäre, jättes oma elu seejuures elamata. Kalevipoeg on vaheidentiteet, intensiivne mitte ühesegi aega ega ruumi kuulumine.

Kõige selle keskel on vaheala, mida tähistab sõna „laev“. Julia Kristevat tsiteerides: „Mitte kuhugi kuuluda, mitte ühegi paiga ega aja ega armastuse juurde. Kaotatud päritolu, võimatu juurdumine, põhjatu mälu, edasilükatud olevik. Võõra ruum on liikuv rong, lendav lennuk, paigalseisu välistav liikumine. Ei mingeid tugipunkte.“⁴ Laev on mittekoht.⁵ Mittekohas puuduvad konventsionaalsed käitumisreeglid, seega on seal (justkui) lubatud juua päise päeva ajal õlut või magada mis tahes pinna peal. See ei ole mitte kellegi koht, täpselt nagu ka kalevipojad ei

2 Robin Williams. „Making Identity Matter“ – Durham: Sociologypress, 2000.

3 Tõnu Õnnepalu. „Aaker“ – Tallinn: EKSA, 2019, lk 28.

4 Julia Kristeva. „Võõrad iseendale“ – Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2017, lk 15. Tõlkinud Kaia Sisask.

5 Mittekohad on anonüümsed transiitpaigad (lennujaamad, supermarketid, kiirteed jne), kus üha enam inimesi veedab üha enam aega. Vt Marc Augé. „Kohad ja mittekohad. Sissejuhatus ülimodernsuse antropoloogiasse“ – Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus, 2012. Tõlkinud Anti Saar.

kuulu kellegi sekka. Nad on mittekoha mitteidentiteediga populatsioon, markeeritud märk.

Laevareis Tallinnast Helsingisse või Helsingist Tallinna kestab keskmiselt kaks ja pool tundi. See on reisi pikkus „mõõdetavas“ ajas. Milline on laevareisi *kestus* või lihtsamalt öeldes tunnetuslik aeg, on aga omaette küsimus. Laev ei ole ainult füüsiliselt kahe kalda vahel pidevalt liikuv (mitte)koht, vaid ruum, mis on viletsa internetiühenduse tõttu ära lõigatud ühisest virtuaalsest ruumist – ja vahel tundub, et ka kollektiivsest mõtteruumist. Selles kohas ei ole võimalik (tulenevalt edasilükatud oleviku tundest) ei raamatut lugeda, kirjutada, filme vaadata ega tutvavatega vestelda. Kontakt muu maailmaga puudub. Tänu isoleeritusele kulgeb mittekohas aeg teistmoodi, muust maailmast eraldatuna. Staatus, reeglitas ja üksildus venitab kahe ja poole tunnise reisi tunnetuslikult viie-, kuue- või seitsmetunniseks. Laev on täis ootajaid, kes kikitavad raugelt oma kõrvu teadaande „Saavumme pian Helsinki! Maihinnousu kansilta seitsemän ja kahdeksan“ (l)ootuses.

Kalevipoja välimääraja

Tallinn-Helsingi-Tallinn laeva *stamm*-seltskonna võib rangelt võttes jagada viieks: eesti ehitajad/sinikraed, eesti arstid/valgekraed, soomestunud eesti pered, keskea ületanud soomlastest viinarallitajad/pidutsejad ning soome kultuursed ja rikkad pensionärid. Tavaliselt tähistatakse ainult esimest gruppi mõistega „kalevipoeg“, kuid olen arvamusel, et ka teisest ja kolmandast grupist leiab tugevaid kalevipoja jooni, nagu ka loetelust välja jäänud vähemusgruppidest. Kaks viimast seltskonda pigem kummastavad: nad on tulnud laeva meelt lahutama, järgides pidutsemisele kehtivaid käitumisnorme ja elades intensiivselt käesolevas hetkes. Nemad ei koge laeva mittekohana, vaid meelelahutusasutusena. Teised grupid on jällegi tulevikule ja minevikule suunatud, transpordivahendile omases ootamise seisundis. Viie grupi vahel ei värele kuuluvustunnet ega mõtteid, tundeid ega pilke. Äärmisel juhul leiab mõni laps kahe ja poole tunni

pikkuse sõprussuhte või peab mõni noor naine ennast seksuaalse ahistamise eest kaitsma. Kuid üldiselt puudub kommunikatsioon, jagatud (elu)kogemuse tunne ja koosolemise nauding. Inimesed ei eksisteeri, ei ela.

Laeva pardal pörkuvad ja segunevad eri astmetesse kuuluvad ning erineva elu- ja võõruskogemusega „väliseestlased“. Jaotan nad peamiselt Eestist lahkumise aja järgi. Esimene grupp on teise maailmasõja aegu Eestist põgenenud väliseestlaste lapselapsed,⁶ kes külastavad oma päritoluriiki küll vaid kord aastas, kuid on siiski uhked eestlased (näiteks tean ühte Rootsi väliseestlast Aulist, kes räägib perfektselt eesti keelt, kuigi Eestiga seob teda ainult vanaema). Iseseisvuse taastamise ja Euroopa Liiduga liitumise vahelistel aastatel 1991–2008 lahkunud eestlased pendeldavad kahe maa vahel nii oma meeles, keeles kui füüsis. Kuigi nad ei kannata ehitajate tunkesid, on ka nemad kalevipojad. 2008. aasta majanduskriisi järel Eestist lahkunud perekonnad kannatavad kõige suurema hääbikoorma all. Nad andsid alla, ei pidanud vastu vaesusele ega rasketele eluoludele. Häbist ja kodumaa kogukonnast välja tõukamisest tulenevalt üritavad nad jõuliselt sulanduda sihtriigi rahva sekka, kuid tihti on tulemuseks nii vigane eesti kui soome keel (ehk eesti-soome vahekeel⁷), eestlaslike või eestivenelaslike näojoonte paaniline peitmine (matkides Soome meigi-, soengu- ja riietustrende), ning oma kultuuri unustamine (või õigemini, soov seda unustada). Selle grupi alakategooriaks võib pidada ka klassikalisi kalevipoegi ehk eesti ehitajaid, kes siiski ei ole püüdnud soome rahvasse sulanduda. Nad räägivad kergete vene sugemetega eesti-soome vahekeelt, liiguvad kampades, kommenteerivad tellingute pealt tänaval liikuvate naiste rindade suurust, joovad päise päeva ajal, teevad äärmuslikke ületöötunde, et oma Eestis olevat peret toita; ning on samas oma jagatud elukogemusega kõige sümpaatsemad kujud, keda laeva pealt võib leida. Laev on nende pärusmaa.⁸

6 Ka nendest kirjutab Önnepalu „Aakris“.

7 Eesti-soome vahekeelt kasutas isegi Koidula situatsioonides, kus tema soome keele oskus osutus poolikuks. Selle, mida ta ei osanud soome keeles, lõi ta ise eesti keele põhjal. Vt Heli Laanekask. „Kommunikatsioonistrateegiast Lydia Koidula eesti-soome vahekeeles“ – Pirkko Muikku-Werner, Hannu Remes (toim). „Viro ja suomi: kohdekielel kontrastissa“ – Lähivõrdlusi. Lähivertailuja, nr 13, 2003, lk 273.

8 Olen teadlik, et viimasel aastakümnel on lahkunud ka seltskond, keda Terje Toomistu kujutab dokumentaalfilmis „Põlvkond piiri taga“. Kuna see põlvkond emigreerus pigem Euroopa, USA ja Austraalia suurlinnadesse, mitte Soome, siis ei ole ma neid eraldi välja toonud.

Hüpermaskuliinse kalevipoja siseilm

Identiteedisuppi vürtsitab veel asjaolu, et suur osa kalevipoe-gadest on mehed ning mitte ainult meessoost, vaid nad ka käituvad hüpermaskuliinselt, esitledes liialdatud *macho*-omadusi. Domineeriv pilk, mis näitab tahtejõudu; lösutav ning rohkelt füüsilist ruumi võttev kehaasend; vali kõne ning lihaseline keha lausa karjuvad: „*macho!*“ Kenneth MacKinnoni sõnul defineeritakse maskuliinsust feminiinsusele vastandumise kaudu: „[Maskuliinsus on] [l]aias laastus hirm feminiinsuse ees, nii meestes endis kui laiemalt ühiskonnas, koos passiivsuse kartmise ning nartsissismi (oma välimusest saadava naudingu) ja ekshibitsionismi (vaatamise objektiks olemise naudingu) eitamisega“.⁹ Hüpermaskuliinsus on ülekompanseerimise vorm, mis näitab et isik tunneb oma maskuliinsuse suhtes ärevust. Üritatakse olla „tõeline mees“, mis annab mõista, et meheks olemine on midagi elu jooksul saavutatavat, meheks ei sünnita.¹⁰ Kalevipoja ebakindlus nii oma identiteedi kui mitte kuhugi kuulumise osas võib laieneda ka ebakindluseks oma identiteedi nurgakivi ehk maskuliinsuse suhtes. Tuleb olla füüsiliselt ja vaimselt tugev, pisarakanalitest ei tohi erituda märga ja süda tuleb kõvaks teha. Võõra positsioonist välja kasvanud seisundit kirjeldab Julia Kristeva: „„Mitte teie pole mulle liiga teinud,“ kinnitab see kartmatu, see alati metsik, alati kõigile kättesaamatu tuliselt, „mina ise otsustasin kodunt lahkuda.“ [---] Uhkelt klammerdub ta sellesse, millest tal puudu on, äraolekusse, mingisse sümbolisse“.¹¹ Nii lösutavad laevapinkidel uhked missioonitundega meestekambad, kes domineerivad tülgestavalt veniva ajaga laevakujulises mittekohas, ümbritsetuna saatusekaaslastest.

Süda tehakse kõvaks aga õilsal eesmärgil: et võimaldada oma (tuleviku) perele finantsiliselt parem elu, võetakse enda kanda leiva lauale tooja roll. Kalevipojad näitavad pendeldamisega

9 Kenneth MacKinnon. „Representing Men. Maleness and Masculinity in the Media“ – Oxford: Arnold, 2003, lk 8.

10 Murray Healey. „The Mark of a Man: Masculine Identities and the Art of Macho Drag“ – *Critical Quarterly*, nr 36, 1994, lk 86–93.

11 Julia Kristeva. „Võõrad iseendale“, lk 12.

maskuliinset hoolitsust¹² ning uhkustavad oma kaasteeliste ja kodueestlaste ees puhkusereiside ja ühistegevustega.¹³ Kuigi ka selline käitumine on seotud traditsioonilise maskuliinsuse ja „tõelise mehe“ kuvandiga, on selle taga soov pakkuda oma lastele rohkemat, et nemad ei peaks enam ülikooliõpinguid põllutöödega rahastama või öösel tööl olema, et päeval saaks koolis käia. (Isa, näed! Ma mõistan sind!)

Talsinki

Aga mis siis, kui oleks Talsinki – Helsingi ja Tallinna kaksiklinn? Kas see lahendaks kõik probleemid? Idee kaksiklinnast on esile tõusnud linna ühendava tunneli võimaliku ehitamise valguses. Tunneliprojekt on peaaegu sama vastuoluline kui Rail Baltic – avalikku heakskiitu see kahjuks või õnneks ei ole saanud. Vahepeal olid projekti segatud kahtlased Hiina rahad ja seejärel avaldasid Läänemere seisu üle muret merebioloogid. Siiski ennustas Edgar Savisaar 2005. aastal, et kümne aasta pärast on kahel linnal ühine volikogu, Tallinna tänavasiltidel ilutseb ka soome keel ja linnadel on ühine transpordipilet.¹⁴ Kolmest ennustusest läks täide ainult viimane, aga peaaegu kakskümmend, mitte kümme aastat hiljem. Lobitöö tunneli ehitamiseks ei näi aga raugavat ning veel on lootust kunagi jõuda ühe tunniga ühest Talsinki otsast teise.

Vajadust Talsinki järele võib leida isegi Eesti luulest. Näiteks algab Veronika Kivisilla armastusest, liikuvusest ja argisusest voolav luuletus „Esmaspäev“ järgnevalt: „Emil Zátopekina jooksen ma D-terminaali poole, minust / ees ainult tuules tuhisevad tumedaks tõmbunud sügislehed. / Vastupidiselt neile pole mina joostes kuigi graatsiline. / Pealtvaatajad arvaksid ilmselt, et olen kohe kokku kukkumas, / aga nagu Zátopek, pole ma lihtsalt küllalt andekas, et / korraga joosta ja naeratada“.¹⁵ Uues Talsinkis ei toimu enam seda valulikku piiriületust, sest laev on ainult vahend ühest linnaosast teise jõudmiseks. Elatakse Talsinkis,

12 Keiu Telve. „Family Life Across the Gulf: Cross-Border Commuters' Transnational Families between Estonia and Finland“ – Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2019, lk 51.

13 „Family Life Across the Gulf“, lk 72.

14 Jussi Niemeläinen. „Helsingistä ja Tallinnasta tulee kaksoiskaupunki“ – Helsingin Sanomat, 14.11.2005.

15 Veronika Kivisilla. „Helsingi helistikud“ – Tallinn: Hunt Kirjastus, 2021, lk 10.

põhjala metropolis. „Tallinna uuenduslikkus ja kasvuhoog ühineb Helsingi teadmus- ja elukvaliteediga,” kirjutab Annika Arras ERRis.¹⁶ Majandus õitseb, linnaosas nimega Tallinn elab su vanaema, aga armuke elab hoopis linnaosas nimega Helsingi. Pole piiri, pole probleemi. Keegi ei tunne ennast võõrana, sest kõik on omad.

(Riigi)piiri ületamine muudab kalevipoja kodueestlaste jaoks omast võõraks. Kodueestlane eristab selgelt omasid (eestlasi) ja võõraid (soomlasi ja mujal elavad „eestlasi”), kuid kalevipoja jaoks on nii soomlased kui eestlased võõrad (kuid samas ka omad). Võõrustunnet riigipiiri eemaldamine aga ära ei võta. Kõige selgem näide on Eesti venekeelne kogukond, kes ühise kodakondsuse ja mitmel juhul ka keeleoskuse kiuste tunnevad ennast ikkagi Eesti ühiskonnas võõrana.

Tegemist on justkui lahendamatu probleemiga. Väljamaal on kõrgemad palgad kui Eestis ja inflatsioon aina kiireneb. Sellises situatsioonis tundub kohatu hüüda mööduvale kalevipojale: „Poja, ära mine! Oota Talsinki tulekut! Savisaar ju lubas, küll see siis ka tuleb!” Valutav süda tahaks seda aga hüüda. Pidev pendeldamine erinevate kohtade, keelte ja inimrühmade vahel teeb merehaigeks ning siis ongi kergem vastanduda ja endale mitteidentiteet luua. Oma ebakindluses hoitakse kinni sellest viimasest kindlast ja turvalisest identiteediosast – meheks olemisest ja maskuliinsusest. Laeva peal kohtuvad kalevipojad odavat meelelahutust otsivate Soome kultuurihuviliste pensionäride ja viinarallitajatega ning moodustub üks suur suhkrupest alkoholist kleepuv kompott. Et kalevipoegade maailmataju veelgi nihestada, on laeva olemus mittekoht, võõrale sobivaim eksisteerimiskoht.

Vaatan laevas enda ees istuvat massiivsete kakspealihaste ja kalli kellaga varustatud kalevipoega ning tahaksin talle öelda: „Ära pinguta oma lihaseid minu tarvis. Ma ei taha sinuga magada, vaid sind kallistada. Kallistada ja öelda, et ma mõistan sind ning lisaks minule mõistavad sind Eesti venekeelne kogukond, välismaalased, LGBTQ+ inimesed ja kõik maailma teismelised, kes tunnevad, et nad ei kuulu ühegi paiga ega aja ega armastuse juurde.” Tahaksin kallistada, anda talle kätte Peaasja brošüüri meeste vaimse tervise kohta ning laevast lahkuda.

Mari-Liis Mürsepp

PRAKTIINE LUULETUS

E-O-U-X

E-O-U-X

E-O-U-X

nende tähtede
väljahäldamine
aitab lõuarasva kaotada

E-O-U-X

veel
pole
muutust

miks

miks ma kardan
küsida asju
mis mind kaitsevad

kojusaatmist
mootorrattakiivrit
kondoomi

varem või hiljem
saan ju need kõik
aga pärast küsimist
jääb alati
armastust vähemaks
kas peab

istun bussijaama pingil
püüan paremini armastada täna:

mu juurde jookseb
marutaudis koer

ja ma ei aja teda ära

Kadrioru pargis jalutab mulle vastu keegi
kelle kohta ma ei tea kas öelda tüdruk või neiu või naine

keegi nagu mina igas mõttes

ka temal on jalas kodused kottis dressipüksid
mis topitud tanksaabaste sisse
sama tutiga peapael
sama krunn sama pesemata juuksed sama ükskõik

meil on sama pühapäev. ja ma mõtlen
kui kaugel on meie samade piir

kas ka tema õngitses enne õuetulekut
oma vanni äravoolust karvu
laadis telefoni et akut jätkuks
pani taskusse paar Geisha kommi

kas ka tema lihtsalt peab tegema pilti oravast või pardist
plaanib pärast kodus juua natuke veini
oodata et üks konkreetne tüüp
vaataks tema Instagrami postitatud orava *story*'t
tunneks tema vastu huvi jah

korra annab endale valetamine jõudu

kas ka tema kuulab muusikat väikestest klappidest
kuna suured jätaksid liiga haavatava mulje
kas ka tema mõtleb enne õhtust väljaminekut
kuidas teda oleks võimalikult raske tappa
kas ka tema taskusse surutud käsi hoiab nukkide vahel võtmeid

kas ta kirjutab praegu minust sedasama luuletust

tik tak

mida tähendab elu

teha kõike
ja ikka mitte olla piisav
kellegi jaoks
on mind alati vähe
töö võidab armastus vaob
kuni lõpuks ta läheb

sest masin mu sees ei peatu
seni kui kõik mis olen
kaob

tik tak

sa hoiad minust kinni
aga ei tea
et mind ei ole enam ammu
töö võidab ainult töö

seal kus oli
meie tunnete pastell

tik tak tik tak

südame asemel
rinna tuksub kell

alati kui
mõnele fotograafile poseerin
sätib ta mu asendisse
mis näitaks et olen
enesekindlust pilgeni täis

käed puusa
lõug üles
tee mingi *power*-poos
ei ära naerata
tõsta üks jalg toolile

voh nii

ma ei saa aru
milleks see vale
kui tegelikult
ei ütle mitte miski minus
jõud

kõik ütleb ainult
appi

FLÖÖDIMÄNGIJA

mu kõrval
kirjanike liidu
musta laega saalis
ragistab veel sõrmi
ja läheb lavale

ta lihtsalt peab
olema hea
aga vahel on raske
uskuda head
isegi võõrastes

ta mängib
ja ma unustan oma nime
kõik milleni tahan jõuda
unustan aja ja enda
aga mitte seda
mida sa minuga tegid

flöödimängijal
on kottis püksid
siilisoeng sinised silmad
ja huuled mis ei väsi
aga mina
vaatan ainult tema käsi

kas keegi mõtleb
nende peale praegu
kas need on rebinud tüki
kellegi südamest
nagu sina minu omast

kas need teevad kurja

Palu

Caleb Azumah Nelson

inglise keelest Joosep Vesselov

Palu, et jõuaks sügis. Palu, et jõuaks talv. Palu, et jõuaks kevad ja et jõuaks päevad, mil vihm vargsi me mantlitesse kipub ja raagus puud vilja kannavad. Palu, et suvi tuleks ja läheks seekord vahejuhtumiteta, see suvi, mil me veri mässab kuumalt kui loojangupäike. Palu, et too noormees polnuks mõni sinu sõber või sõbra sõber. Palu, et see lein mööduks. Palu, et õpiksime selle vihaga midagi peale hakkama. Palu, et jõuaks sügis. Palu, et jõuaks talv. Palu külma, mis meid väljas kondamast hoiab. Palu, et päevavalguse hajudes püiksime oma hoovides ja hoiaksime inimesi, keda armastame. Palu, et me poleks ei kütt ega saak. Palu, et unustaksime, et tuleksime ja läheksime oma voli järgi, imbüksime hoovist hoovi, ühelt peolt järgmisele. Palu, et oleksime unustanud juba enne esimest mahvi; et suits me kopsudes, mis mõistust aeglustab, poleks vajadus, vaid nauding. Palu, et unustaksime, aga mitte liiga kauaks. Palu, et jõuaks sügis. Palu, et jõuaks talv. Palu, et jõuaks kevad. Palu, et me oma hirmu ei summutaks. Palu, et valu lõppeks. Palu.

On jälle suvi, aasta 2008. Mul on seljas pusa – must Nike, paelaotsad metalliga kaetud. Meil kõigil on pusad seljas ja kapuutsid peas, sest kunagi ei tea, millal taevas võib meile kaela sadada.

Suviti peame igasugu plaane. Koguneme ilma kindla põhjusteta. Mingisuguseks protestiks, püüdlusena teatud vabaduse poole, mida me tihti ei kohta, kuid mida usume end väärivat.

Käime kõikjal, kuhu see vabadus ära mahub, enamjaolt parkides ja avalikes ruumides, taome mänguväljakul lössis jalgpalli, paneme gravitatsiooni proovile ning vallutame kiiki või väikseid karusselle. Sel aastal veedame palju aega Catfordi-taguse muutumatu ojakese ääres. Sellistel õhtutel, mil hääbuva päikese kiired meie poole hiilivad ning kõik oma roosaga üle külavad, on meid harva vähem kui viis. Sööme ja joome. Vaarume mööda ojaveert justkui me ei tunnekski hirmu.

„Kuule, vaata ette, rahu!“ Rodney neuroose, tema korra- ja kontrollivajadust võime küll sarjata, kuid tema stiilitaju mitte. Temagi kannab Nike'i – pusa ja alt kitsenevad dressid, mis rõhutavad valgeid Air Force'i tossusid. Teda häirib sopane jalgpall, mida me üksteisele söödame, ning selle küljest iga puutega lenduvad poritükid.

„Ära ole siuke titt, veits pori lihtsalt,“ ütleb Paul ning veeretab palli tema poole. Rodney põikab põgusa karjatusega eemale, ohutusse kaugusse. Me kõik – Paul, Daniel, Eric, James, minu vanem vend Christopher ja mina – kukume hingematva naeru käes pea et pikali. Mossis Rodney otsib betoonkamaka otsas oma tossudelt plekke.

„Sind ei koti ka miski,“ ütleb ta solvunult. „*Treddin' on Thin Ice*.“¹

„Kamoon, Rodney. Proovi paremini oma lamedate ridadega.“

„Pole minu read isegi.“

„Ei, õigus jaa – oma lamedate *taaskasutus*ridadega.“

„Kas sul on Wiley² kohta midagi öelda või? Ma olen idast, mees.“

„Jaa, aga nüüd oled sa lõunas,“ ütleb Christopher.

Seegi on tuttav stsenaarium. Rodney vankumatu pühendumus E3-le, Bow Roadile,³ kogu Ida-Londonile; meie ülejäänud läbini kohalikud, järeleandmatud ja kindlad, et Kagu-Londoniga meie maailm piirdubki.

„Kogu see kant on nii lame,“ hakkab Rodney pihta.

„Mine ära siis,“ ütleb Eric. „Oled suur mees ju. Käid tööl, ma tean, et sul pappi jagub, kogu aeg näed timm välja. Kogu aeg vingud. Mis sind veel siin hoiab?“

1 *Kõnnid õhukesel jääl.* (ingl)

2 Wiley on Ida-Londonist Bow piirkonnast pärit briti räppar, keda on peetud grime'i kui muusikažanri eestvedajaks. 2004. aastal avaldas ta debüütalbumi „*Treddin' on Thin Ice*“.

3 E3 on piirkond Londoni idaosas, mille postiindeks algab märgisega E3. Bow Road on ajaloolise Bow' linnaosa üks suuremaid tänavaid.

„Paps,“ ütleb Rodney talla all kivi veeretades. Seepeale vaikime. Me kõik teame, et Rodney isa on juba ammu hakanud unustama, või siis väriseb ja kogeleb ta ehk just nende asjade pärast, mida ta veel mäletab. Rodney ja tema kaksikõde Ife kannavad tema eest hoolt kahepäevaste vahetustega. Käisin eelmine aasta Rodney pool, kui nad Bellinghami kolisid. Tema isa istus köögilaua ääres, hommikumantel seljas ja *kufi*⁴ peas. Ta oli hõivatud malemänguga, tundus, et ta mängis iseenda vastu ning oli jõudnud patiseisu. Nägin, kuidas ka Rodney end unustas, jälgis oma isa ning otsis tema seest üht meest, keda ta unustamas oli.

Daniel süütab jonu, tõmbab mahvi ning köhib vaikusse. Ta ulatab suitsu Rodneyle, kes seda vastu võttes ütleb: „Tüdrukud ka.“ Kõik naeratavad ja mühatavad heakskiitvalt.

„Lõuna tüdrukud on lihtsalt paremad,“ ütlen ma mõtlemata.

„Mis sina naistest tead, väikemees?“ küsib Eric.

Kogu tähelepanu keskendub minule. Ma tõmbun selle raskuse all kõssi. Jonu on rännanud Danielilt Rodney kätte, temalt omakorda Ericule, kes puhub taeva poole tossupilve. Paul ei viitsi oodata, vaid mängib jalgpalliga. Eric tõmbab veel ühe kopsutäie ja surub edasi.

„Ütle siis. Mis sa tead?“

„Räägi neile Tamikast,“ ütleb Christopher.

„Tamika? Ta on ju selle kellegi õde? Mis ta nimi oli?“ müksab Eric Rodneyt.

„Mis sa mind togid –“

„Lizzie! Ta on suht tore ikka. Mis värk siis Lizzie õe ja sinuga on?“

Tähelepanu pöördub tagasi minule ja ma naeratan kergelt. Tahan neile rääkida seda, mida olin möödunud nädalal meie köögis rääkinud Christopherile. Et viimasel koolipäeval võttis Tamika mu käe ning vedas mu ühest uksest, siis veel teisest, lühikesse hämarasse koridori raamatukogu juures. Ta tõmbas mind ligi ja riivas oma ninaga minu oma, tema huuled libisesid üle mu põse ning liikusid lõua alla, sinna väiksesse vakku, kus kohtuvad kael ja pea.

„Kuule,“ ütles ta peatumata.

„Mm?“

„Kas ma meeldin sulle?“

Ma astusin nüüd sammu tagasi ja noogutasin talle silma vaadates. Ta naeratas.

„Ära ole nii ehmund. Sa meeldid mulle ka.“

Mu käed libisesid tema selja õrnal kurvil alla, alla, alla; temagi käed otsisid minu selga, aga hiilisid juba särgi vahele ja ta sõrmed puutusid kergelt mu suvekuuma nahka. Üks sõrmeots riivas nõgu mu abaluude vahel ja siis ma teda suudlesingi, ta suu paotus õrnalt minu huultega kohtudes. Aeg peatus, või ehk pigem jätkas aeg möödumist, aga meie ei teinud sellest lihtsalt välja. Meie käed liikusid pööraselt. Kui kõlas koolikell, oli see peaaegu teretulnud. Kui taas teineteisele otsa vaatasime, lahtus pinge ja me ei suutnud teha muud kui naerda.

Kui mälestusest ärkan, on kogu kamp ootusärevust täis.

„Tatti panime. Raamatukogus,“ lisan.

„Mida pekki? Väike Einstein paneb tüdrukutega raamatukogus tatti. Norm vend.“

Rodney hääl laskub oktavi võrra, et minu baritoni jäljendada: „Ma olen sind veits tähele pand ja mõtlesin, et kas sa äkki tahaksid tulla minu poole mu raamaturiidul vaatama.“

Ja siinsamas vee ääres logeledes, videvik mantlina üll; siinsamas, meenutades, kuidas kadusime üheskoos ja üksteisesse; siinsamas, naerdes end kõveraks meile antud elu absurdsuse üle, saamegi olla vabad – kasvõi ajutiselt.

Vanemad ütlesid meile alati, et ka kodu on koht, kus saame olla vabad. Kaks magamistuba, vannituba, mille pidime ema nõudmisel pärast iga pesu puhtaks küürima, pidevas kasutuses köök, miski oli alati pliidil – potis haudus *jollof*⁵ või plantaani⁶ –, aknalaua aaloe, mida ei mina ega Christopher kunagi ei kastnud, mis muudkui elas ja suri ja elas. Elutuba oli maja süda, tohutu ruum muusikakeskusega, millega isa olla käinud kuskil ammu ukсед sulgenud lokaalis plaate keerutamas, kapitäis vinüüle, rütmist ehitatud kodu, kõigile piisavalt liikumisruumi, nagu noil pühapäevil, mil hilise hommikusöögi järel varase õhtusöögi ootuses pähkleid ja kartulikrõpse nārisime ja ema kannatlikult talus, kuidas isa, kes oli kirikuriided valge vesti ja Guinnessi vastu vahetanud, Teddy Pendergrassi laule kaasa laulis, vahel ka Marvini või New Editioni omi, kui ta teise

⁵ Lääne-Aafrika riisiroog

⁶ jahubanaan

õlleni jõudis, Boyz II Men'i, kui kolmandani. Purjuspäi oli isa totakas ja melanhoolne, alustas pidevalt lugusid, mille lõpuni ta kunagi ei jõudnud, küsis pidevalt emalt, et kas ta mäletab, kas ta mäletab? Ja ikka naeratas ema tollele mehele vastu, nende elud järgisid ikkagi täpselt sama rütmi – aeglast, tõeliselt aeglast ja mõtlikku.

Need pühapäevad olid imelised. Vaatasime Christopheriga, kuidas meie armas isa iga lonksuga uinakule lähenes, ema oli nõnda väsinud, et ei vajanud sedagi, ning puges diivanile tema kaissu. Christopher keeras pliidil tule madalamaks ning me põgenesime oma tuppä. Ma jõudsin vaevu ukse kinni panna, kui Christopher juba väikse maki kõrval maas põlvitas ja sirvis CD-sid, mille olime tol nädalal raamatukogus kõrvetanud. Kui oli 2006. aasta suvi, siis oli Dizzee veel valikus, meie 50 Centi hullustus polnud kustunud ning ma olin ikka kindel, et Nas on parem kui Jay. Olime Christopheriga ühel nõul, et Biggie on parem räppar kui Tupac, aga Pacil oli midagi enamat – midagi, millele oli raske näppu peale panna või nime anda, midagi taotluslikku. Mingi tunne. Eelmisel aastal oli ilmunud Kano debüütalbum ja me rääkisime sellest millestki, mis tal oli, mis neil kõigil oli, mis meil kõigil oli – see tunne – nende meeste ja naiste, kes kuueteist takti kaupa meie kõlareist kostsid, otsusekindel olemasolu; teadmine, et kui näha välja sellised, nagu me välja nägime, pidi see olema teadlik otsus, sest maailm, mille püsielanikud me olime, ei olnud ehitatud meid silmas pidades.

Peied pidasime ühel reedel. Onu Robert ja tädi Grace tulid juba hommikul, et aidata meil tuba tühjaks tassida. Viisime isa muusikakeskuse ja kõlarid ära, nii et järele jäi vaid vaikus. Järsk tühjus meenutas meie vanemate kiiret kustumist, kui vähk mingil moel ühe lühikese aastaga neist mõlemast läbi pures. Tädi Grace ei pidanud seda kiireks, ega ka kokkusattumuseks. Tema meelest olid nende kehad tõstnud mässu, et kaevata koorma üle, mida sunnib kandma meie nahas elamise pinget. Näidata lõpuks, et kuskil on murdepunkt.

Tol hommikul sättisid nad seinte äärde klapptoolid, lükkasid lahti suured aknad, et lasta kergel tuulel läbi toa kulgeda. Enne kui külalised kohale jõudsid, hüüdsin omaenda nime, nagu mu vanemad hüüdsid mõned kuud varem, enne kui nad liiga

nõrgaks jäid, et üldse hüüda, ja kuulsin omaenda häält esimest korda nii, nagu ilmselt kuulevad seda teised – madala, leinast õrna ja väriseva tämbrina.

Vanemate õdedest-vendadest jõudsid esimesena need, kes elasid siin riigis, ja hõivasid diivani ning seda ümbritsevad toolid. Isa pere tuli ühe suure salgana mustades leinarõivastes, mida ehtisid punased sallid – minu pere värv. Iga külaline – sugulane või ei – käis kohale jõudes läbi terve toa, et igal õel ja vennal kätt suruda ja kaastunnet avaldada. Sellele järgnes palve, mille viis läbi õdedest-vendadest vanim, kes palus mu vanematele õnnistust, kuigi nad olid juba lahkunud. Seejärel muutus õhkkond pisut helgemaks. Lauale toodi taldrikud riisikuhjade ja kanaga ja keegi oli ise toonud helitehnika, et korter *highlife*-muusikaga⁸ täita.

Suurema osa pärastlõunast jälgisin Christopheri. Vaatasin, kuidas kõik nii tema kui minu poole pöördusid, et meile kaotuse pärast kaastunnet avaldada. Päeva lõpu poole nägin, et ta väsis ja et tema kannatus katkes. Ilmselt oli temagi väsinud kaasleinajate palvel kõiki neid kaastundeid ja heasoove ühte kaotusvalust sündinud täitmatusse auku surumast. Kui ta korterist välja hiilis, läksin talle järele.

Leidsin ta õuest onu Roberti ja teiste samavanuste meeste, peretuttavate seltsist, kes valasid talle naerdes korraliku koguse mingit pruuni napsu. Christopher ulatas mulle oma topsi ja viipas käega, et talle valataks uus.

„Kui vana sa oled?“ küsis minult üks meestest.

„Piisavalt vana,“ vastas Christopher.

Võtsime kõik sügava sõõmu ning krimpsutasime nägu, kui vedelik kõrist alla voolas. Püüdsin mitte kõhida.

„Onu Rob, mis see on?“ küsisin.

„Meelespea. Sellega on nii, et kui ühe lonksu võtad, siis ei lähe enam selle maitse meelest,“ ütles ta naerust vappudes. Iga naerupahvaka mõjul tõmbus tema keha justkui krampi, ta värises ja tõmbles, kuni ma enam aru ei saanud, mida tema pisarad tähendasid. Lõpuks vaatas ta veidi eemale – me kõik vaatasime ühes temaga – kahe lapse, minu kaugete sugulaste poole, kes autost väljudes jooksid, jooksid, jooksid, kiljusid õnnest. Onu Rob vaatas maha.

⁷ džässi ja Aafrika pärimusmuusika mõjutustega muusikažanr, mis sündis Ghanas 19. sajandil

„Mu ainuke õde,“ ütles ta pisarsilmi. Ta pööras minu, siis Christopheri poole. „Te olete nüüd kahekesi, tead?“ Ülejäänud mehed mühatasid nõustuvalt.

Õhtul, kui külalisi hakkas vähemaks jääma, hiilisin magamistuppa. Päev oli mind täiesti ära kurnanud, heitsin voodisse ja vahtisin lakke, mitte päris unes, aga teadvusel ka mitte, hõljusin mingis nii kirkas kohas, et tundsin, kuidas mu keha end puhta tahtejõu varal edasi sundis, edasi elama sundis.

„Ou.“

Christopher seisis voodi jalutsis, võttis musta särgi seljast ja pani selga musta pusa.

„Tundud jommis,“ ütles ta.

„Aus.“

„Räägi siis, tahad minna või?“

Tõusin küünarnukkide najale, ta tõmbas jalga pusaga klappivad dressid.

„Kuhu?“ küsisin.

„Välja. Tuled nii või naa. Me oleme nüüd kahekesi.“ Ta viskas minu poole mu pusa ja ma tõusin püsti, sundisin end tahtejõu varal edasi.

Sõitsime rongis paar peatust jänest, Bellinghamist Peckham Rye'sse, noogutasime väravavalvurile ja väljusime küljevärava kaudu.

„Tule,“ ütles Christopher, tõmbas kapuutsi pähe ja juhatas mind Rye Lane'i mööda edasi. Me oleme vales eas – liiga noored, et olla täiskasvanud, liiga vanad, et olla lapsed, kuid kehaades, mis võimaldavad meile mõlemat süüks panna. Tänav oli umbes. See teejupp oli igal kellaajal täis liiklejaid: inimesed teel peole ja jooma, vanemad vedamas väsinud lapsi järjekordsele pereüritusele, värskete soengutega noored naised, mõni vanem onu püüdmas koju jõuda. Samasugused noored mehed nagu meie, kapuutsid peas, et hämarus pakuks turvatunnet. Üks päev venis järgmisse, tänaval kajas vali naer, terved pandid pidasid plaane, üritades selgeks teha, kas sellest kandist tasub edasi liikuda mõnele peole, kus võib varitseda igavus või miski hullemgi. Ja meie Christopheriga üritasime toda teejuppi läbida lootuses, et kellelgi meiega asja ei ole, lootuses, et piisavalt kindla sammuga jõuame sihtkohta.

Vähemalt tundsin nii mina. Christopher ei näidanud kunagi hirmu välja, temal oli pea alati pisut rohkem püsti kui minul, rind

ees – ta ei olnud ennast täis, vaid enesekindel, veendunud, aus.

Liikusime edasi, Commercial Way'd mööda Southampton Way'le, läbi tänavate, millest meie vanemad olid meil lubanud ainult autoga mööduda. Muudkui edasi, ühele kõrvaltänavale, siis ühele tööstuskrundile, kust oli rahvahulka kuulda juba enne kui näha. Christopher astus tohutusse garaaživärvasse lõigatud ukse juurde ja koputas korra, teise.

Uks avanes ning meid veeti palavasse, higisesse tuppa. Ruumis, mis mahutaks ehk kakskümmend viis inimest, oli meid viiskümmend, aga kuidagi suutis Christopher tirida mind läbi rahvasumma ettepoole, kus ootasid Paul, Daniel, Eric ja James, kõik pealaest jalatallani mustas, Jamesil peas villane müts ja seljas North Face'i jakk.

„Sul palav pole, mees?“ küsisin.

„Esteetika, eksole,“ vastas ta ning kogu kamp tervitas meid embustega.

„Mitu mikrit meil on?“ küsis Christopher.

„Kaks,“ vastas Eric ja tõstis kaks musta mikrofoni.

„Okei, tšill. Lendame peale siis.“

„Ou, hoia täna silmad lahti,“ ütles Daniel. „Trev ja tema kutid on ka siin.“

Christopheri nägu kangestus viivuks, enne kui tuttav muie naasis. Käeviipega andis ta meile märku pihta hakata ning ma astusin kaks väikest, kuid märgatavat sammu tagasi, rahva poole.

„Kus sa lähed? Tule ka meiega.“

„Ma ei saa.“

„Mis mõttes?“

„Ma ei teadnud, et sul täna selline plaan oli. Sa tead ju, et ma ei oska nii nagu sina.“ Kuigi olin kindel, et rütmi mul jagub ja et suudan sõnu oma voli järgi suunata, oli see teooria veel avalikuse ees tõestamata ja kartsin, et võin pinget all pöruda. Võisime Christopheriga pühapäeva pärastlõunaid sisustada absurdsete *freestyle* idega, vahetpidamata kordamööda taktikaupa räppida, teineteist takka kiita, kui mõni rida tuleb justkui tühjast, kuid sunnib meid peatuma, teda igast küljest kaaluma ja imestama. Aga siin? Raputasin pead.

„Ei, ei. Keegi ei sunni sulle mikrit kätte, kui sa tegelt ka ei taha.“ Raputasin veel kord pead. Ta pani mulle käe ümber, tõmbas mind nii lähedale, et tema huuled rääkides mu kõrva puutusid. „Sa oled siin, et selle osa olla. Atmosfääri pärast. Selle meeoleu pärast.“ Ta viivitas hetke. „Sa oled siin selleks, et elu nautida.“

Viimasel ajal on kõik suht pask olnud. Ma käin siin, et natuke rõõmu tunda. Kas sa palun teeksid seda? Tunneksid rõõmu?”

Ma noogutasin ja me lõime nukid. Eraldusime teineteisest ning ta lülitas mikri sisse, tõstis selle suu juurde ning palus ruumilt tähelepanu. Kõik jäid vait ning Christopher tutvustas ennast ja meie punkti. Kui ta andis toanurgas suvalise kokkuklopsitud laua taga seisvale DJ-le märku, et too hakkaks plaati keerutama, muutus vaikimine vaikuseks, mis on täiesti teistsugune asi ning nõuab väga kindlat sorti tähelepanu. Rahvas haakus kohe Christopheri energiaga, tema keel tantsis hõredate instrumentaalide saatel – basstrumm, soolokas ja *hi-hat*’id, mitte midagi, mis tema häält summutaks. Ta andis igale silbile ruumi, isegi kui ta juba hullu hakkas panema, isegi kui ta näis kraavi kalduvat, kui ta peegeldas publiku energiat ning publik tema oma, tants, mille rütmi rõhutavad peanoogutused, innustushüüded meie suunas. Kolmanda loo järel peatus ta hetkeks.

„Kas te olete valmis?” küsis Christopher publikult. Ta pöördus meie poole, kuid rääkis ikka mikrisse. „Nad pole vist valmis.” Rahvas tõstis mässu ning liikus ettepoole. Nad olid näljased. „Okei siis, üks kord veel.”

Beat hakkas mängima ning raputas mind. Rahvas trügis veel ettepoole, bass läbis põrinal meie luid, too üksik basstrumm vargsi *hi-hat*’ide tärina vahel. Soolokas oli nii toores, et kõlas nagu käeplaks. Me liigume, me kõik liigume ja mind tõmmati *mosh-pit*’i, käte-jalge vehkides. Lasime ohjad käest. Olime ütle-mata sõnad. Olime tulvil õnne. Olime ookean, millesse olime ise otsustanud hüpata, selle asemel et lasta end üle parda visata. Nägin viivuks Christopheri, enne kui ta jõudis räppima hakata. Teda oli vallanud mingi vaim, või pigem valdas ta ise täielikult oma vaimu. Ta esitas oma lüürikat poeedi täpsusega: *Teeme haiget, sest me ise tundnud piina / Palun usu, ma sul ei tahaks teha liiga / A kui ma oma vihast ei kinni hoiaks jõuga / Siis tahes-tahtmata ta riivab sinu lõuga*. Ja kui ta sisse hingas, et lajatada järgmise reaga, peatas DJ muusika plaadikraapsuga ja rahva rõõmuks langetas Christopher mikrofoni, et seda kõike vastu võtta, muie suul.

Politseiaruannetes ja uudistes kirjeldatakse Christopheri, nagu tal polekski algust. Väidetakse, et ta ilmus maailma valmis kujul, musta nahaga, vihase ja ähvardavana. Kui kelleltki algus ära võtta, tühistatakse ta täielikult, väidetakse, et tal puudub rütm. Aga kurat, kuidas Christopheril rütmi jagub. Ta on kange,

aeglane ja üksikasjalik, tema kõnnak on liuglev, nagu tants, nagu valss. Ta on minust ainult aasta vanem, aasta ja natuke peale, aga ta on minust vanem moel, mida ei oska kirjeldada. Tal on täismehe rütm, tundlik ja mõistev, kangekaelne ja andekas, sügav – lõputult sügav.

Nädalavahetustel muudab ta elutoa ajutiseks stuudioks, vedades sinna oma salvestustehnika. Rahvast tuleb ja läheb ja Christopher kuulab Ninat ja Billiet ja Ellat, otsib fraase, mida sämplida, mida lõigata ja moonutada millekski uueks, midagi, mida saaks luupida ja mängima jätta, et keegi võiks mikri kätte võtta. Me logeleme ja tantsime ja kisame ja naerame, suitsetame ja joome end kaunisse meelelusse, laseme muusikal end kanda, laseme end kanda millelgi, mis tuleb meie poole, kuid mida me seletada ei oska. Christopher suitsetab, kuni silmad punased. Vein meeldib talle ka. Talle meeldib võtta rahulikult, aeglustada oma kiiret pulssi. Talle meeldib elada omas tempos.

Vahel on seda pöörast tuhinat liiga palju. Mõnikord keerab Christopher ära, nagu tookord, kui keegi vastu vinüülikat koperdas, kui Milesi trompet laulis. Nõel kraapis plaati, rütm katkes, tema kivises näos välkus miski, tema silmad tõmbusid kissi, tema jalgest, tema pinges kätest käis läbi mingi jõud, tema suust kõlas vali küsimus, kes seda tegi? Kes tegi? Kõik üritasid tõmmata teda eemale servast, millel me kõik seisime, mõni meist ebakindlamalt kui teised. Üritame teda eemale tõmmata, sest teame, et me kõik tahaksime sedasama, keegi meist ei taha kukkda, keegi ei taha sinna kuristikku langeda.

Vahel satun kogemata pealt kuulma, kui Christopher palvetab. Ärkan mõnikord öösiti, keset nädalat, unest. Kuulen teda palumas, et teda kurja käest päästetaks. Et see viha temast välja kihutataks. Et meid kaitstaks millegi eest, mida me ei näe, aga mida tunneme õhus varitsevat. Et see mõru paranoia ta keelelt kustutataks. Palub andestust, et ta suitsust pääsu otsib. Palub andestust, et ta pudelist pääsu otsib. Palub, et teda kurja käest päästetaks. Küsib, kuidas ta siia on jõudnud. Küsib, kas ta on hea. Küsib, kas ta on neetud.

Palub rahu.

On aasta 2008 ja suvi on peaaegu läbi. Christopher jõuab koju veidi pärast mind. On pühapäev, järelikut tuleb ta stuudiost. Mina olin Tamikaga. Oleme temaga kooliaasta lõpust alates käinud, ekselnud üheskoos ülikoolieelses vaheseisundis. Natuke

aega tagasi tuigerdasime tema korteri poole, olles veetnud terve päeva kellegi vabal pinnal, lahendanud ära ühe kaasa toodud rummipudeli, ja mõndagi veel.

„Ma olen õnnelik, saad aru?“ ütles ta. „Ma olen nii õnnelik.“

„Ma ka,“ ütlesin. Meie käed olid teineteise piha ümber, hoidesime teineteist püsti.

„Ma tean, et me oleme noored ja nii ja. Ja noh.“ Ta ohkas mõtlikult. „Mul on siin turvaline, saad aru?“

Noogutasin. Tal oli õigus. Oleme Tamikaga teineteisse ära kadunud, sellesse tundes, sellesse turvalisusse, ja see kõik täidab tühimikku, mille on jätnud kaotus – mitte ainult minu vanemate kaotus, vaid ka tema vanema venna Kweku, või Briani, kes oli meist koolis aasta vanem, või Tej'i, kes pärast Briani kaotust ei suutnud näha muud kui kättemaksu, ning selle kätte kaduski. See kaotus, see adumatu kaotus varastab öösiti kehi, jättes järele varjud ja kestad. Nägin mõni päev pärast matuseid Briani ema, ja tundus, nagu teda oleks tabanud sama jõud, mis Brianit, nagu see oleks sama vahendiga temagi seest õõnsaks kaapinud. Tema jutt oli seosetu. Ta oli pea kaotanud, ta oli ise kuskile kadunud, teda ähvardas olematus.

Ootan, et kannus vesi keema läheks, ning kuulen välisukse sulgumist. Võitlen pohmeluse algetega, mõttes kuulen juba venna leebeid pilkeid: *Siuke tüüp. Käisid jälle väljas joomas? Ei-ei, ma ei mõista sind hukka. Aga tüdrukud pärast oled sa kõigeiks valmis, eksole?*

Kui ta siis lõpuks kööki astub, on ta särk verine.

„Mis juhtus? Vennas, mis juhtus?“

Ta raputab pead. Ta jutt on seosetu. Ta on kuskile kadunud, ta on pea kaotanud, teda ähvardab olematus. Vaatan ta üle. Võtan tal särgi seljast, tema käed ripuvad lõdvalt nagu väsinud lapsel. Ta ei ole füüsiliselt viga saanud, aga ta keha on kokkuvarisemise äärel. Ta seisab vaevu püsti. Ta hõljub, ta on vari, ta on kest. Ei tundu, et ta keha veenaks end edasi elama.

„Christopher!“ Hüüde teravus jõuab temani ja tõmbab ta tähelepanu.

„Ma isegi ei tea. Ma isegi ei tea.“ Ta raputab jälle pead. Ta vaatab mulle otsa ja kõik, mis temast veel järel on, murdub. „Ta tuli ei-tea-kust. Ta oleks nagu ootand mind. *Türa*. Ma lõin teda nii kõvasti.“ Ta vaatab mulle otse silma. „Räägi minuga, mees. Ma olen peast täiesti pekkis, räägi minuga.“

Mul pole õigeid sõnu. Mul pole õigeid sõnu, seega võtan tal

ümbert kinni, tõmban enda ligi ja lasen pisarail mööda me nägusid voolata. Hoian teda korra. Käin köögist ära ja toon tooli. Panen ta istuma. Lähen jälle ära. Tulen tagasi märja rätiku ja puhta särgiga. Pühin ta näo ja lõuaaluse puhtaks. Palun tal käed tõsta ja tõmban talle särgi selga. Ma ei tea, miks, aga panen käe ta pea peale ja silitan põidlagi ta juukseid.

„Sa käisid juuksuris,“ ütlen. Ta muigab, noogutab ja vaatab maha. Ta hakkab jälle nutma ja ma pühin ta näolt iga pisara niipea, kui see ilmub.

Räägin temaga, justkui poleks midagi juhtunud, nagu miski poleks muutunud. Oleme nüüd kahekesi.

„Sa oleks pidand kirikusse tulema. Tädi Grace õiendas minuga terve jutluse.“

„Millest jutlus oli?“

„Kainist ja Aabelist. Oled lugend?“ Ta noogutab. „Aga ma jäin mõtlema. Rõhk on alati sellel, et Kain tappis oma venna ja siis tapetakse tema ise selle sama kiviga. Aga ma seal istusin täna ja mõtlesin, et kes talle üldse selle kivi kätte pani? Mu meelest ei ole me sündinud vägivaldsena.“ Pean pausi. „On sul kõht tühi?“

Ta noogutab läbi pisarate. On pühapäev, võtan külmkapist plastkarbi. Valmistan ühe taldrikutäie toitu talle ja ühe endale. Oleme kahekesi. Sööme, kuni kõhud täis, täidame oma tühjad kehad, veenime end edasi elama.

Ilmar S

lesides vesiroosil
peagi kõrbeks koolnud järvel
silmi pimestavast päikesepaistest
hoolimata värve
veel ei tuhmunuks
tunnista
pärlle kogeda veel ümber
tundeid
mõtteid sõnadesse panna
puuvillases süljes

veel aega öösse saata algus
vastu võtta algust kompav lõpp
mõista miks kõik hetkeks tardus
kui peeglis põrnitsesin tõtt

rahu teha sellega et suutäis
suutäis nagu kõik kes ümber
lõpuks oleme me kõik
seniks lesin
seni kümblen

tagasi vaadates
iiriseid neelavate mustade aukude
äärealadele end manades
„parim enne“ kaasa triivib

see lahti laskmata hirm
sisevetes kaasa ulbib
kui kinni pigistatud silm
ja väline vaid paistab sulnis

nüüd jääb üle vaid merest kanda
hõbekandikul liivateri
mis su astunud sammud randa
talletavad kui hüübind veri
su sõõrmeis
mu sülg sinu näol

Shibari

alasti lae all täis valgust
jalad ei ulatu maani
ma kroonlühter
kõik on seotud
nagu Shibari
ühtne

pea alati aadrina valatud mahlad
kuniks õöl saagiks
pakkuda on külma
seal kus külvatud taeva laotus
läbi me isade
meid siia sülgand

kahe inimese vahelisest särast silmis
puhkend õide
erinevustest hoolimata
kokku põimund me

Pakril näitamata fakki
põues peites kogunenud sappi
tobipakk kui kakk aasal
vorbib sakk must õilsat saasta

laastamata hinge
korumpeerumata südant
peegeldamas
tegusid ja tagajärgi
nüüd vaid ümberkaudsed külad

sügamata rügan
pügamata luban
ligi tikkuda sellel
mis sisult metsikuna
hingesoppidesse settind
kolm tilka ristteel kokkuleppind

olude sunnil leplik
voolus vettind minutid ja tunnid
see mis läbi aja kehtind
on sõna

nõelasilmast ilma õelat
varajases hommikus
lebedes plommitud asfaldil
suland tõrv seljal
mind vaid tõestamas

kui rind
see ümbritsev põske paitav uduloor
mõttekiirusel tagasi
tagasi üsasse
mind lennutab
ma ujun

rahutuse keskmes
sünnib otsus väljuda
lähiaastatel lesk
vales suunas nutab
hüsteeriliselt karjub ta

hüvastijätt metsas
kus lehkav
ümbrus
sind põlvili murdva
taevavõlvini kangutava
mände langetava
olemuse omandab

surelikkus avaldub
ta äratuntavas võõruses
taasavastad mineviku
tulevikku matvates suudlustes
kui lavastuse lõpuni
jäänud vaid loetud minutid

nüüd samblapehmes voodis valdab
kogunenu vabastamise
haripunkti meenutav
tunne
valgus
kehast lahkumise poosis
söövivad viimase pildi endast sa
ja lased end vajuda unne

Tartu vaim

Luisse Keller

Keegi muudkui kummitab mind. Või miski. See pole miski halb, lihtsalt üks natuke painav tunne sügaval sisimas, mis ei taha rahule jätta. Mõni teine märkab seda ilmselt veel, aga mitte keegi ei oska selle kirjeldamiseks õigeid sõnu leida. See teeb kergelt nukraks, õigemini nostalgiliseks, ja seda ka selliste aegade suhtes, mida ise ei mäleta. See tunne elab korraga minu sees ja mu ümber. Tunnen seda, kui silmitsen päikesevalguses vanade majade seintelt kooruvat värvi. Samuti, kui kõnnin õhtusel ajal Tähtvere laternavalgeil tänavatel. Tänapäeval on igati inimlikum elada, nii materiaalses kui ka õiguslikus mõttes, aga siiski sunnib miski mind igatsema mingit kauget kättesaamatut aega.

Põhjalikult romantiseeritud varakevad hakkab vaikselt käest libisema. Mõne nädala pärast jõuab kevad juba poole peale ning siis hakkab ehk suvigi end ilmutama. Tänavad on praegu ikka hallikad, kuid põõsastel kasvavad pungad iga päev aina suuremaks. Lilligi märkan päev-päevalt üha rohkem. Ilm soojeneb, kuid pargitiigilt pole jää ikka läinud, sest tal pole eriti kuhugi minna. Ainult õhku haihtuda, aga see on keeruline ülesanne.

Päevad venivad pikemaks, peale kaheksat on ikka veel valge. Mul pole hiljuti olnud mahti päikesetõusuni üleval olla, seega ma ei teagi, millal see täpselt on. Kella-kolme-aovalgus jõuab kätte alles paari nädala pärast. Ootan suve, aga samas olen rahul ka kevadega. Talv hakkab alles lõppema, aga juba igatsen ka natuke jõule.

*

Kõnnin jahedal tänaval, kevadine päike soojendab põski. Autod sõidavad mööda ning ümberringi sagivad mõned inimesedki. Igaüks teeb omi asju, nagu minagi. Kõnnin loengusse. Aega veel on ja saan rahulikult jalutada.

Ühel eraldatumal pingil märkan kahte vanahärrat. Neil pais- tab pooleli olevat mõnus vestlus, mõlemad žestikuleerivad innu- kalt. Kena pilt – argiselt, aga siiski natuke viisakalt riides ning sõbraliku elunäinud auraga. Olgu nad professorid või lihtsalt asjaarmastajad, teemast, millest nad vestlevad, näivad mõlemad tohutu palju teadvat. Meeste ümber pole vaidluse hõngugi – nad lihtsalt jagavad ideid.

*

Jõuan sihtkohta, kuulan ära targad jutud, mõtlen tarku mõtteid. Seejärel lähen nagu kindlale trajektoorige programmeeritud robot jälle koju tagasi. Õnneks mulle meeldib see lühike teejupp Toomemäe ja ülikoolihoonete vahel.

Elan oma tädi korteris, kuhu ta ise pole ammu jõudnud. Ta ei käi enam nii sageli Tartus ning müüs selle koha peaaegu mahagi, kuid siiski pakkus seda enne mu emale. Mul polnud algselt isegi plaanis ülikooli minnes vanemate juurest välja kolida, aga kui korter juba nii mõnusalt sülle kukkus, ei suutnud sellest keel- duda. Tudengina ainult kommunaale maksta on igati priima elu.

Gustav II Adolphi valvsa pilgu alt pinkidelt on härrad kadunud. Ühel teisel pingil sealsamas istuvad aga kolm algklassijuntsut. Ju nad umbes üheksased või kümnesed on. Keskmisel on käes telefon ning teised kaks jälgivad andunult ekraani. Kõigil on peos jäätis, ranitsad on pingi peal ja kõrval laiali. Muigan enda- misi: loodan, et video või mäng on põnev. Mõni ohkaks neid nähes ahastunult, et noored on hukas. Eks mõni natuke olegi, aga suured on vähemalt sama palju või rohkemgi hukas. Hukas oleme me kõik, aga kevadine jalutuskäik on ikka kena.

*

Reede hommik on vaba, otsustan linna peale minna. Iga päev proovin oma radu veidi muuta, natuke nad siiski korduvad, aga katsun sarnastel teekondadel paar päeva vahet hoida. Ainus viga siin linnas on see, et enamik lähemaid kohti on juba nähtud. Imeharva satun jalgsi varem nägemata tänavale, veel vähem tuleb ette eksimist. Nimelt mitte kunagi. Vähemalt mitte siinkandis, kus tavaliselt liigun.

Mulle meeldib Tallinnas ka jalutamas käia, sest seal ma ei tea peaaegu kunagi, kus ma täpselt olen. Vahel võtan taskust targa sõbra appi, mõnikord mõtlen ise oma rajad välja.

Muidu on siin linnas igatahes hea, vähemalt minul on. Kuigi uusi nähtusi tihti ei kohta, siis annab neid vanu igasugu uute nurkade alt analüüsida. Märkan Supilinna äärel, kuidas ühe maja aknal on mitu vanaaegset laualampi, päris äge kollektsioon. Värvilised ja lopergused. Kui jala ei käiks, ei saaks kunagi teada, et siin on selline näitus püsti pandud.

Jalad viivad ikka ja jälle sinna kodu lähedale pinkide juurde: sisimas on väike lootus, et näen seal kedagi köitvat nagu eelmisel nädalal. Seekord istub kolmandal pingil vanamemm. Või daam? Igatahes näib ta olevat üle kuuekümnene. Riietuselt klapib täpselt soliidsete naistega, kes käivad linnas asju ajamas ja pirukaid ostmas.

Naine istub pingil, jalad ristas. Ta vist koob midagi. Tahaksin minna lähemalt uurima, sest minagi leian vahel kudumisest rõõmu. Siiski ei pea ma vajalikuks tema rahu rikkuda, kuigi ta tundub piisavalt sõbralik, et pahaks ta seda ei paneks. Jäägu see vestlus mõneks teiseks korra. Mul on endalgi vaja veidi toimetada, enne kui sammud sõbra poole sean.

*

Suundun sõbrannale külla ja möödun memmekeste lillelettidest, müügis on igasugu kellukaid ja esimesi nartsissegi – päikese-kollaseid ja valgeid nagu juba unustusehõlma vajuv lumi. Otsustan siit sõbrannale külakostiks midagi kaasa haarata. See on küll üsna keeruline ülesanne, sest tädide vahel valides on mul alati süda natuke raske: kui oleks lõputult raha, ostaksin igaühelt midagi. Teen oma valiku ning astun edasi. Algul koos rahvasummaga üle Riia tänava ning siis juba üksi vaiksetele tänavatele õdusate puumajade vahel.

Ta elab oma nōoga, koos on üliõpilastel teadagi lihtsam elada. Peaaegu igal nädalavahetusel sõidab nōbu rongiga vanemate juurde, siis mängin mina vahel tema asetäitjat. Sõbrannale ei meeldi pikalt üksi olla, ma polegi mõistnud, miks. Minu jaoks tähendab üksiolek mõnusat mõtisklust, aga mõni lihtsalt ei kannata vist vaikust. Sellegipoolest külastan teda reedeti või laupäeviti alati nurisemata, sest minagi pole mingi erak.

Päike loojub, lilled paneme vaasi. Teleris mängivad üksteise järel mingi sarja osad ning näksime üht-teist õhtusöögiks. Nädal on läbi ja saame lihtsalt vaikselt väsimust eirata. Kõigepealt lamame diivanil, hiljem juba voodis. Väikesel kummutil me kõrval põleb sooja valgusega lamp. Meenuvad need seal Supilinna aknal. Pilk jääb puhkama kuldkollasel ringil, mille lamp seinale tekitab. Valgussõõr meenutab pärastlõunast päikest või suurt täiskuud. Kell on palju ning mu silmad on iga mööduva minutiga üha rohkem väsinud. Lambivalgus sulab mahedaks uduks. Sõber jutustab mulle vaiksel häälel oma päevast, siis kirjeldan mina talle pingil nähtud naist.

Niimoodi vaikselt rääkides meenuvad mulle need kaks härrat. Ainult et nemad arutlesid innukalt millegi põneva üle, meie lihtsalt pobiseme seni, kuni uni võimust võtab. Aga õhkkond on sama õdus. Õues on pime, hääbunud on ka igasugune loojangukuma. Sõbranna mahe häälel sulab pingipildikestega unenäoliseks tervikuks. Ühel hetkel on ta vist vait jäänud. Sirutan käe, et kustutada lamp, siis teise käe, et puudutada tema kätt. Ta pigistab seda õrnalt ja minagi jään magama, mahe naeratus suul ja mõtetes igasugused võõrad sõbrad.

*

Möödas on peaaegu nädal. Kõnnin kesklinna poodide juurest koju, vahel on vaja minna kaugemale kui lihtsalt Toomesse. Pärastlõunane päike on esimest korda sellel aastal juba tõeliselt lämmi.

Kuulan klappidest muusikat ning ei panegi eriti ümbrust tähele. Gustav II Adolphi kujuni jõudes tõstan siiski uudishimuliku pilgu pingiringile. End on mugavalt sisse seadnud minust paar aastat nooremad poiss ja tüdruk. Tüdruk loeb süvenenult raamatut ning poiss on uinaku kasuks otsustanud: ta pea on kaaslaste süles, jalad põlvest konksus ja silmad suletud. Niiviisi päikese käes lamades on ta näol ülimalt rahulolev ilme. Näeb tõesti mõnus välja.

Otsustan, et minagi pole kehvem ja tähistan samuti sooja ilma õues lamades. Mul on kodus ju lamamistool, mille saab terrasile tõsta. Koju jõudes ongi esimese asjana kavas tooli otsida, kui toidud külmkappi ära laotud saan.

Nüüd ma siis naudin ilma, innustatuna sellest noormehest. Tuleb tõdeda, et ta teeb elus tõeliselt imelisi valikuid.

*

Veel paari nädala möödudes võib kevadest rääkides „vara-“ heaga ära jätta. Taevas on täna sombune, aga puud on lõpuks lehte läinud, mul ei ole enam külm. Kohe õitseb toomingas, siis sirel. Ligi hiilib tahtmine hakata kirjutama underlikke luuletusi. Lihtsalt nii ilus aeg. Varsti kastan end esimest korda Emajõkke.

On laupäeva varahommik, eile olin koju jõudes väsinud ning mul oli nii igav, et läksin juba enne üheksat magama. Ärkan viie paiku, päike tõuseb. Und mul enam ei tulegi ja seega sean sammud õue. Üliharva ärkan ma nii vara, kasutan hea meelega ära võimalust kodulinna sõna otseses mõttes teises valguses näha.

Toomemäe kaudu suundun Tähtvere tänavale, kus on tihti selline tunne, et kohe astub mõne maja uksest välja mõni eelmise sajandi kirjanduse suurkuju. Hurda tänav sulandub trepiks alla Supilinna. Siit kõnnin taas kesklinna poole ja ringiga jõuan ikka ülikooli taha.

Imestades märkan, et ka nii varasel tunnil istub keegi ühel neist pinkidest. Hetkeks pelgan läheneda: äkki kuulub too isik kartustväärt öiste tegelaste ridadesse? Ligemale jõudes seletab mu silm siiski, et see istuja ilmselt ohtlik ei ole. Naine istub kuu ees ning kirjutab arvutis.

Miski tema vaikse oleku juures võib mind ja ma otsustan üle pika aja ka ise sinna istuma jääda. Ma ei istu tema pingile, vaid ühele kõrvalolevatest. Ta ei tee mind eriti märkamagi, mis on vast pigem hea. Ma ei tahagi teda ju segada. Silmitsen tummalt ärkavat ning tärkavat loodust – linnud siristavad, päike on tõusnud ning heidab sooje kiiri värsketele rohelistele lehtedele.

Selline rahulik olemine on üllatavalt mõnus ning mõistan, et ega see tüdrukki siin lihtsalt ei kirjuta. Eks naudib temagi malbet loodust. Teda silmanurgast uurides tuleb mul tõdeda, et välimuselt meenutab ta mind ennast. Juuksevärv ning -pikkus erinevad meil vaid pisikestes detailides, riideid, mida ta kannab, paneksin

isegi rõõmuga selga, vanuski tundub meil olevat sarnane. Ma ei oodanud kodust väljudes, et kohtan varahommikul ülikooli taga oma teisikut. Aga ju nii pidi minema. Muigan endamisi.

Mõtiskledes möödub aeg märkamatult ja naine tõuseb püsti. Ta pakib oma läpaka kotti ning vaatab esimest korda mulle otsa. Me ei ütle midagi, aga ta naeratab kuidagi jube tähendusrikkalt. Ta pöörab ümber ja lahkub sõnagi lausumata. Mida ta peakski mulle ütlema? Näiteks: „Hei, võõras, kes sa minuga imelikult sarnane välja näed, tahad ma ütlen sulle elu saladuse?“ See oleks ju tore küll...

Mõni minut pärast tema lahkumist suundun isegi koju. Jõuan kiiresti kohale ning hakkan tegevust otsides endale teed keetma. Seni, kuni kott tassis vett tumedaks immutab, vahin tuimal pilgul aknast Toomkiriku varemeid. Sellel mäel kasvavate puude lehed suurenevad päev-päevalt, õige pea on nende varjus ka eredaimal suvepäeval hämar. See on selline soe sügavroheline ning värskust õhkav pimedus, mis linnapargi endasse matab, kuid ei lämmata. Paar päikesekiirt võitlevad visalt puuvõradest läbi ning soojendavad künka üheks parimatest kohtadest maailmas. Õige pea.

Mind tabab äkitselt sügav mõistmise tunne. Ma ei mõista kohe, mida nüüd õieti mõistsingi.

Mind tabab äkki sügav mõistmine. Ma ei saa kohe aru, mida nüüd õieti taipasin. Silme ette tuleb naise naeratus ja vaatan veel kord aknast välja, Toomemäele, ühe kummitaja südamesse.

„Tartu vaim“ on novellikonkursi Värske Novell võistlustöö.

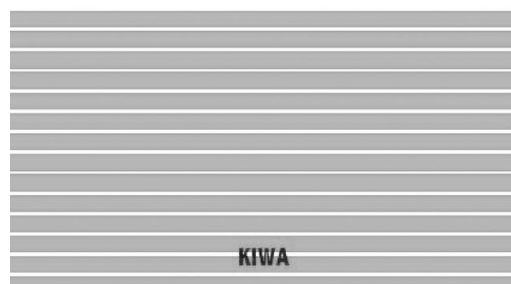
Kleepuv utoopia?

Maara Parhomenko

Kiwa
„Kummiliimiallikad“
Tänapäev, 2021

KUMMILIIMIALLIKAD

Meie esimesel kohtumisel seisis ta oma erkoranžis mere-mehetriibulises mündris väikelinna raamatukogu kõige kõrgema riiuli serval, kus tundus asuvat rahva seas ebapopulaarse ilukirjanduse oaas. Kuid kuna silmadega söömisest isu täis ei saa, ajasin käe pikaks ja noppisin mängleva kergusega riiuli ladvast selle keelatuna näiva vilja. „Ah, et siis „Kummiliimiallikad“,“ mõtlesin ma õhinal esikaant uurides. Minus kihvatas veider äratundmisrõõm lapsepõlvest ja meenus vanaisa aastatetagune hoiatus: „Делай, что делаешь, но не стань нюхать резиновый клей!“¹

„Mis see ka poleks, pole see miski, mis võiks olla see, mis ta on.“ (lk 99) Defineerida tühipaljaste tähemärkidega või seletada koolilapselikult korralikke keelendeid kasutades, mida „Kummiliimiallikad“ endast kujutab, paistab mulle selle reaalsuse- ja ka mõistuseülest sisu arvestades lati alt läbi minekuna. Kummiliimiga üles ehitatud maailma mahub kordi rohkem kui sõnadesse eales panna oleks võimalik: „[S]ee, mis ei allu sõnadele, on tähemärkide vahel ja tähemärkide vahelt algavad teatavasti alati rännud paralleelruumi ja paralleelruum allub teistele seadustele.“ (lk 132) Hoolimata minu võimetusest kasutada maiseid ja käepäraseid vahendeid on kellelgi teisel õnnestunud võtta kogu raamatu olemus tabavalt kokku täpselt seitsme ladina tähestiku tähe ja ühe täiesti õigus- tatud küsimärgiga. See salapärane „keegi“, keda mina kahtlustan olevat tuttav raamatukogutädi sellest samast väikelinna raamatukogust, on kõite siseküljele õrnalt harilikuga kritseldanud: „Utopia?“ Ükski tutvustav lõik ei intrigeerinud mind niivõrd ega küündinud kaugeltki selleni, millist seletamatut mõistmist või vähemalt illusiooni sellest võib üks ühesõnaline küsimus esile kutsuda. Sestap poleks ma pahane, kui ka arvustuse lugejal peaks tekkima soov lugemine siinkohal lõpetada – kõikse olulisem on juba öeldud. Ülejäänud on vaid taustamüra.

Raamatu autor Kiwa on isegi tunnistanud, et alguses pidi teosest saama sovetlik, eesti minevikudetailidega vürtsitatud tõlgendus „Alice’ist Imedemaal“.² Sinisilmsest ja süütust Alice’ist saab sõltlasest Alissa, Imedemaast lagunev Nõukogude impeerium, jänesest põgenev salaagent,

1 „Tee, mis sa teed, aga ära kummiliimi nuusuta!“ (vn)

2 Maia Tammjärv. „Kiirkohting: „Kummiliimiallikate“ autor Kiwa“ – Müürialeht, 22.10.2021.

võlujoogist kummiliim, irvikkassist Urmas Alender ning kübarsepast insener Sirge. Ehkki võib täheldada otseseid sarnasusi imedemaaga (aja seiskumine, paralleelruumid, absurdsed tegelaskujud, reaalsuses pidevalt kahtlemine, isendite võimuvõitlused jm), hakkab teos hoolimata algplaanidest ja laenatud motiividest juba esimesel paarikümnel leheküljel täiesti oma elu elama ning raamatu lõpuks on seosed imedemaaga vaevu aimatavad.

„Impeeriumi kandilistele puumunapeadele ei jõudnud kohale, et nende kauaotsitud salarelv oligi noorsoo ajude hallutsineerimine.“ (lk 46) Nagu ka teose pealkirjast eeldada võib, on kummiliim selles lagunevas utoopias kogu elu alus. Kummiliim on siin sama tähtis kui normkore ehk igavalt tavalise rahva jaoks vesi. Teose põhiline „konspiratsiooniteooria“ seisneb selles, et pärast sõda paiskasid Nõukogude impeeriumi juhid müügile kummiliimi, et mõjutada noorte inimeste teadvust ja tasalülitada režiimi ideoloogilisi vastaseid. Kummiliimitarbijad muutusid aga *urideks* ehk salaagentideks, kellel oli võimalik *KL*-i sisse hingates reisida teadvuse äärealadele, tekitades salatühikuid ehk aja kordumist ehk puhast tühjust. See on kõrgeim olemise vorm, kus „osutite ringikäimine on vaid hästi ettevalmistatud pettemanööver ja selle varjus ongi kell tegelikult alati kuus“ (lk 67). Isegi raamatu peategelane Alissa ja tema aju paralleelruumidesse loodud teisikud on vaid kummiliimiekspperimentide tulemus, ei midagi rohkemat: „Nihhuijaa ja nothing. Kummitav kummiliimipuudus.“ (lk 65) Kuid kui impeerium ähvardab kokku kukkuda ja koos sellega kaduda ka alternatiivreaalsust stimuleeriv kummiliim, otsustab Alissa tuleviku tühistada ja jääda salatühiku abil hüpermöötmelisse hologrammi. Tema jaoks jääb aeg korduma nagu katkine grammofon.

Selles lagunenenud utoopias on väga oluline roll raamatu minategelasel, kes saabub tühistatud tulevikust, et saada enda valdusesse Alissa pioneerirühma päevik, käsikiri, mille abil luua ennenägematu meistriteos. „Selgus, et oleks vaja raamatut, mis oleks samaaegselt ka maja, aga mitte lihtsalt arhitektuurikirjeldus, vaid ruumiline moodustis, mille ehitusprotsess vältab parasjagu just selles kohas, kuhu vaataja vaatab ja kust lugeja loeb ja mida tajuja

tajub.“ (lk 92) Kuigi minategelase isik jääb teose jooksul varjatuks, olen ma veendunud, et autor on võtnud prototüübiks iseenda. Peale selle, et eksperimentaalne looja Kiwa on ennast defineerinud kui „tulnukat teistelt teadvustasanditelt roboti kehas“², võib märgata palju ühiseid jooni minategelase ja autori huvide vahel. Eredaimaks näiteks on mitte-laine muusika ja psühhoakustika austamine ning „nothingoloogiline“ elufilosoofia.

Minategelase kleepuva sisemaailma ja ümbruskonna kirjeldused tõmbavad lugeja endaga kaasa sügavasse nõukaaega – tõeline nostalgialaks, kuid kahjuks mitte minu jaoks. Seal patseerivad ajastule omased värvikad tegeliskid: sorguvajunud pioneerijuhid; kolhoosikeskuse õuel seisva traktorivraki varjus sinistes toonides aknooli joovad ja Musta Pelšet mängivad seltsimehed; kilekotte söövad ja fosforiiti hingavad anorektikutest punk-gooti neiud; matsaka kere, kuid lühikeste jalgadega krantsid, kel lõugade vahel terve latt „Kevade“ vorsti; depressiivsed lüpsjanaised, mandunud külakapell „Sõleke“.

Juba Kiwa oskust luua põhjalikke ja värvikaid tegelaste kirjeldusi saab nimetada omaette kunstiks, mis inspireerib ja köidab ka siis, kui kiiresti eskaleeruvad sündmused jäta-
vad lugeja eneselegi märkamatult raamatu kandva mõtte rongist maha.

„Kummiliimiallikad“ pälvis 2021. aasta juunis kirjanike liidu romaanivõistlusel EKSA ja EKI keele- ja stiiliauhinna. Ilmselt polnud komisjonis ühtegi „traditsiooniliste keeleväärtuste patrioodist“ keelepuritaani, sest arvan, et nad oleksid Kiwa lauseehitust ja kirjavahemärkide süsteemi nähes minestanud. Üks (anti)kunstihing kehtestab oma reeglid ise ning loob raamatus selle kinnituseks lausa „mittemidagiütleva“ käände. Autor valitseb keelt, mis tantsib tema pilli järgi hea meelega – ta on tähemärgid endale allutanud: „Ma ärkasin nirksulgude vahel, kui metamärk horisondil koitma lõi, pesin kaldkriipsu puhtaks, käisin

2 Vt
kunstjumuusika.
weebly.com/
kunstnik-
votildei-muusik.
html.

Kummiliim on lagunevas utoopias kogu elu alus.

semikooloniga pargis ja närisin veidi tähti.“ (lk 121) Ma valetaksin, kui ütleksin, et taoline manipulatsioon keelega pole inspireeriv ega ahvatlev. Ka sõnade assortii on kirev. Teos oleks justkui sünonüümi- või slängisõnastiku nahka pistnud ning üritaks end nüüd, kõht punnis, ilukirjanduse raamidesse suruda. Kohati oli seda tarbida veidi tüütugi – oli tunne, nagu loeksin mõnda võõrkeelset raamatut, ning peaksin iga natukese aja tagant piiluma erinevate arusamatuks jäävate fraaside tähendust. See aga pidurdas tuntuvalt lugemise voolavust.

Raamatu lõpust leiab küll mõistete definitsioonid, kuid need osutuvad tihti segasemaks kui mõisted ise. Näiteks teadvust defineerib Kiwa iseloomulikult intrigeerival moel järgnevalt: „Teadvus on nagu seeba pügmott kaariku ees, milles lösutad sina, keha, kes objektiivselt arvab, et kaarikusõit on üks igavene mugav asi, täiesti universaalne tõde.“ (lk 34) Kui guugeldada sõnapaari „seeba pügmott“, siis vasted puuduvad täielikult. Seega jääb minu jaoks mõistatuseks, kes on see tugev loom (?) kaariku ees, kellele me teadvuse „vedamise“ eest tänu võlgneme. Samas on üsnagi tõenäoline, et segaduse ja kaose tekitamine võib olla teadlik viis panna lugejaid kogema midagi rohkeamat, mitte pelgalt kustutada inimlikku janu kõige mõistmise järele. Kui võtta arvesse, et teose autor on kunagine „meedia graffiti“, võib olla tegu ka strateegilise reklaamitrikiga. Inimesi köidavad enim asjad, millest nad suurt ei mõika, sest tahe tõele jälile saada on kõigest muust ülem. Intrigeerib ka teose žanriline mitmekesisus: mõni lõik on korruga nii proosa kui luule või samas ei kumbki. Sekka eksib ka mõni päevikuvormis tekst, ning ridade vahelt lugedes võib mõnda usutlust tõlgendada ka puhtfilosoofilisi küsimusi lahkava intervjuuna. Teos on nagu sõõm värsket kemikaalidest lakkavat õhku otse kummiliimi täis kilekotist.

Mainimata ei saa ka jätta raamatu harukordset kujundust, kus mitte miski ei tundu olevat juhuslik. Köite kaaned on identsed nõukogudeaegse kummiliimi tuubi väljanägemisega: erkoranž värv, peenikesed valged triibud, isegi pealkirja fondi valimisel on jäljendatud liimpotsiku silti. Kui silmitseda raamatut vastu valgust, võib

sellel märgata läikivaid alasid, mis imiteerivad kummiliimi plekke, mis on „imbunud“ isegi läbi „topeltkaante“. See sümboliseerib minu jaoks salatühikuid ja paralleelmaailmade omavahelisi ühenduskanaleid, tänu millele ühes kohas toimuv kandub teoses peegelpildina ka teise. Kirsiks tordil on loomulikult romaanivõistluse jaoks vajalike tähemärkide arvu täitvad 40 481 nähtamatut nulli viimastel lehekülgedel, mis on selge eristumise ja reeglite väänamise manifest.

„Raamatud loevad inimesi.“ (lk 101) Kui selle arvustuse põhjal näib „Kummiliimiallikad“ olevat lugemiseks liiga meelevaldne teos, siis usalda hoopis Alissa kummiliimi-joobes sündinud tundmusi – ja lase sellel lihtsalt iseennast lugeda.

Arvustus pälvis Ulakassi arvustuste võistlusel Värske Rõhu eripreemia.

Maara Parhomenko (18)

Sinu arvustus pälvis Ulakassi arvustuste võistlusel Värske Rõhu eripreemia, sest leiad selles tasakaalu isikliku lugemiskogemuse ja tähelepaneliku analüüsi vahel. Kuidas sellise kirjutamisviisini jõudsid? Mida kirjanduskriitika juures oluliseks pead?

Tundub, et mõnikord naeratab leidmise õnn vastupidiselt vanasõnale ka nendele, kes seda tungivalt ei otsi. Arvustust kokku klopsides ei tulnud ma selle pealegi, et võiksin proovida sisulise tasakaalu poole püüelda. Tükid asetusid oma kohale tunnetuslikult: märkasini; loksutasin mõtteid siia-sinna; täheldasin üles kõik, mis torust tuli; laiendasin ideid; ahastasin tekkinud rägastiku üle, kuniks pidin mõttekõlksudest mingisuguse terviku looma – kuid lõpuks kirjutasin ikka ainult sellest, mis tollel hetkel mu sisekaemuslikele parameetritele vastas.

Hea kirjanduskriitika on leidlik, täpselt parajas koguses teravmeelne, maitsekalt kaasaloov, sisutihe, näeb oma ninaotsast kaugele ehk tajub tervikut ja seda, millisesse konteksti raamat arvustuse kirjutamise hetkel asetub. Pelgalt kirjeldustest ühel kriitikamaial lugejal isu täis ei saa, seda on vaja vürtsitada detailse analüüsi ja näpuotsatäie isiklikkusega, et köita ja muuta teos atraktiivseks. Tekst võiks ka kuhugi jõuda, kulmineeruda uue vaatevinkli või seosteahela tekkimisega või vähemalt selle poole püüelda. Arvustus võiks anda lugejale meeldejääva elamuse, abi teose dešifreerimisel või lausa vaimutoitu, mitte lihtsalt piirduda järjekordse Miksikese lühikokkuvõttega.

Kirjutad arvustuses Kiwa tagurpidi pööratud grammatika kohta, et „üks (anti)kunstihing kehtestab oma reeglid ise“. Kuidas „oma“ keeleni jõuda ja kust läheb piir ebakommunikatiivse segaduse ja geniaalse eneseväljenduse vahel?

Kui eelneva küsimuse vastusest võis jääda mulje, et headel asjadel on komme niisama sülle kukkuda, siis „oma“ keeleni jõudmine pole kindlasti kerge vaevaga kättesaadavate killast. Valitseda ja allutada keelt pole naljaasi, päris põikpäine teine. Iseasi on muidugi, kas keel peab ilmtingimata taltsas olema, võib-olla ongi vabadus lahendus? Kuid spekuleerin, et parim viis on puhas kliše – proovida, proovida ja veel kord proovida! Usun, et oma võimete lae pidev kompimine viib sihile, isegi rappaminekutest võivad ju kujuneda hoopiski uued trendid kirjandusmaastikul.

Piir ebakommunikatiivse segaduse ja geniaalse eneseväljenduse vahel on õhuke, pidevas muutumises ning äärmiselt isiklik – võimalik, et mõne jaoks seda ei eksisteerigi, sest segadus ei välista geniaalsust ja vastupidi. Kuna aga maitse üle on keeruline vaielda, siis võiks piir olla paika pandud autori ja lugeja vahelises sümbioosis. Seni, kuni leidub üleastujaid ja uuendusmeelseid, võib piiriposte uutele aladele ning avastamata saartele nihutama jäädagi.

Mõnda mitmesusest, pisut paljususest

**Susanna Mett,
Saara Lotta Linno**

Donika Kelly
„Bestiaarium“
Värske Raamat nr 29, 2021
Tõlkinud Triin Paja

S: Donika Kelly luulekogu „Bestiaarium“ on lugu paranemise võimalikkusest. Narratiiv juhib lugejat läbi lapsepõlvekodu, üle söötis põldude ja läbi kuiva kõrbe, üle kivide ja kändude. Iga järgnev luuletus sunnib lüürilist subjekti aina sügavamalt ja mitmetahulisemalt avama traumaatilisi minevikukihistusi ning nende häirivat kohalolu olevikus. Iga lähisuhe tuletab subjektile kriipivalt meelde, kuidas isa teda lapsepõlves seksuaalselt väärkohtles, ning esilekerkivad mälestused sunnivad teda ajas tagasi pöörduma. Töö traumaga tähendab raugematut tööd ka iseenadaga ning selle käigus muundub lüüriline subjekt ühest olendist teiseks, liigub erinevate olekute ja meeleseisundite vahel, kusjuures muutumine on kord tahtlik, kord tahtmatu. Ent vaeviline rännak viib luulekogu lõpuks seisundini, kus saab kergemalt ja värskemalt hingata, jätta vana valu selja taha ning avada siiani lukustatud toad.

S: *ok a see pole tegelt nii diip nagu. v mis? ta ei ütle rohkem midagi ju. ses suhtes muidugi on point tähtis a mingi keerukus on nagu täiega puudu.*

S: Vastupidi, mulle tundub just, et „Bestiaarium“ ei avane esmalugemisel sellepärast, et tekst on nii mitmekihiline, et muutub põnevalt krüptiliseks. Või mis sind õigupoolest häiris?

S: *see krüptilisus polnd üldse huvitav. lslt segane. ja siis ongi nii et mu meelest pole see kogu ü k s i k l u u l e t u s t e n a üldse väga hea. või nagu. 43 luuletusest suhtkoht meeldis mulle esimesel ringil mingi 7. ja just sellepärast et nad polnd ülejäänud luuletuste kontekstita tühjad v krüptilised vms. muu on pigem mittemidagiütlev. ei lase ligi kah. (või on asi tõlkes??) samas nt lapsepõlveluuletused on jummalalt loetavad (lk 14 ja lk 62), saab ka ilma ülejäänd koguta aru mis toimub. geiporr (lk 66) kah loetav a ikkagi juba siin aitab kontekst nii palju. et miks see nii suur asi on et lüüriline subjekt onab ja räägib sellest otsesõnu sest see et varasemalt on seksiga seotud hirm ja trauma lahti kirjutatud võimendab kogu värki.*

S: Aga luulekogusid, mis toimivad pigem kontseptuaalse tervikuna, mitte hiilgavate üksiktekstide kogumikuna, on ju Eestis viimastel aastatel hulgaliselt ilmunud. Näiteks Värske Raamatu sarjas „Bestiaariumist“ mõni trükkis varasem „Linna laul“ (2020), Joosep Vesselovi

lüroepiline poeem, milles üksikute motiivide tähendus kuhjub ja kujuneb mitme teksti vältel. Või Tõnis Vilu luulekogud (näiteks „Kink psühholoogile“ (2016) ja „Tundekasvatus“ (2020)), mis haakuvad „Bestiaariumiga“ ka selle poolest, et luuletustest kujuneb vaimse tervise ümber koonduv haigusnarratiiv. Paar aastat tagasi ilmus „Bestiaariumile“ vormiliselt väga sarnane luuleteos, Ilya Kaminsky „Kurtide vabariik“ (2019, eesti keeles 2020), milles moodustub üksiktekstidest lugu kujuteldavast Vassenka linnast ning selle elanike kollektiivsest ja individuaalsest sõjatraumast. Nii „Kurtide vabariigi“ kui ka „Bestiaariumi“ luuletustes vahelduvad mitmuslik meie ja ainuline mina, mis läbi joonistub esimeses välja kollektiivse trauma mõju üksikisikule, Kelly teoses aga üksikisiku trauma mõju kogu järgnevale elule ja suhetele. Rääkimata sellest, et mõlemas luulekogus seotakse tekstid tervikuks kahe ülejäänutest eraldiseisva luuletusega raamatu alguses ja lõpus: „Kurtide vabariigi“ raamtekstid loovad paralleeli Vassenka linnarahva seisukorra ja nüüdisaegse USA ühiskondlike lõhede vahel, „Bestiaariumis“ aga viitavad raamtekstid „Läände“ ja „Tagasi itta“ luuletuste sisemisele liikumisele oleviku ja mineviku vahel, muutes ajalise rännaku konkreetsete ilmakaarte abil ka ruumiliseks liikumiseks looduslikul maastikul. Ühesõnaga pean silmas seda, et eestikeelsel luulelugejal võiksid eeldatavasti olla tööriistad, millega end Kelly luulekogust läbi närida, kuna viimasel ajal on ka meil ilmunud mitmeid sarnase vormiga luulekogusid.

S: *mnjaa sessuhtes ma ikkagi kuidagi alles raamatu teises pooles sain pihta et peaks nagu kõiki sümboleid kokku lugema a siis olid juba osad asjad meelet läind ja kui ns lugeda siis ei oska nagu oodata et ahhaa nüüd peaks k o g u luulekogu konteksti arvestama. samas vilu ja vesselov kellest sa juba rääkisid olid küll terviku sättinud kuidagi nii et sai ruttu aru et jep seal mingi narratiiv ja läheb kuidagi kokku. kaminskyl ju ka nagu peale raamteksti on se mingi tegelaste loetelu et sa saad aru et luulekogu matkib näidendit ja on nagu üks lugu. äkki bestiaariumil võiks teistsugune eessõna olla vms sest selle praeguse eessõnaga mingii ta nagu annab liiga palju ja samas liiga vähe kätte. no nt lk 5 ta ütleb seal umbes täpselt nagu „trauma muudab ka donika lüürilise mina ebamaiseks olendiks. asetades näole maski,*

muutes enda kuju võib jõuda valule lähemale, kui muidu julgeks ja suudaks.“ lugesin seda ja siis kohe läksin krampi et aa nüüd peangi nii täpses raamis lugedes tõlgendama ja samas ei saand aru kuidas igast erinevad hääled tervikuna päriselt tööle peaksid hakkama. eessõna nagu tõlgendab sisu su eest ära.

S: Jah, võib-olla võiks eessõna pigem järelsõnaks panna, lasta tekstil enne iseenda eest kõnelda. Võtame kasvõi sellesama subjekti sisemise paljususe, millest me mõlemad juba rääkinud oleme ja mis kogu luulekogu vältel tähenduslikku rolli mängib. Iseenesest tuleb see juba esimeses raamluuletuses välja. Lüüriline subjekt on „olnud koduks kõikidele hulkuvatele asjadele“ (lk 9), temas elavad erinevad loomad, talle on talumatu olla inimene. Luuletuses „Seal tehakse naine lahti.

Seal pannakse ta kinni“ muutub pilt juba konkreetsemaks – mees löikab naise rinnakorvi lahti ning poeb sinna füüsiliselt sisse, „[m]ehest on saanud ta süda / ja kopsud ja kõht, milleta ta kõngeks“ (lk 15).

Ning lõplik mitmestumine toimub järgmises luuletuses „Armastusluuletus: kimäär“. Minategelane on kahene („Pidasin end lõviks ja maoks. Pidasin / end kehaks, millest piisab kahele“ (lk 16)), ent nagu kimääril, kelle seljast kasvab kitse pea, kolmestub ka lüüriline subjekt – tema seljast tungib mökitades välja kits, kes on sillaks tema ja trauma vahel. Uus armastatu toob esile isa põhjustatud usaldamatuse ja sügava ebakindluse ning sunnib nõnda selle traumaga silmitsi seisma. Nii kehtestatakse kolmesus, järgnevates tekstides on pidevalt kohal subjekt, tema soov armastada või tema armastatu ning mälestus isast nende kahe taustal. See paljusus avaldub eriti tugevalt teistes hübriidsetest bestiaariumiloomadest (näiteks Pegasosest, kentaurist ja saatürist) kõnelevates luuletustes, mis moodustavad niinimetatud armastusluuletuste seeria.

Ja siis murrab „Armastusluuletus: libahunt“ senise mustri – libahunt ei koosne eri loomade kehaosadest, vaid on muunduv olend, kes saab korraga olla vaid inimene

„Bestiaariumis“ vahelduvad mitmuslik meie ja ainuline mina.

või hunt. Metamorfoos on brutaalne ning kontrollimatu, ometi ihaldatav („soovid, et su selg lõheneks. / Soovid, et mantel lõhkeks su ihul. / Oled kannatamatu. [---] Kuu on noor ja noor on ka sinu iha // olla nii raske kui vähegi saad.“ (lk 54)). Lüürilisel subjektil tekib soov jõuda raskuse ja jõulisuse kaudu armastuseni. Traumareaktsioonina paneb see aga subjekti suhestuma oma vägivaldse isaga ning luuletuses „Armastusluuletus: greif“ tulebki viimaks tema koletislikkus välja: „Nii, / las ma hoian sind / oma käpa vahel. / Küüniste vahel“ (lk 59). Lüüriline subjekt pelgab muutuda isa sarnaseks ning iga vähegi jõulisem samm paneb teda end vägivallatsejana tundma. Koletiseks muutubki ta vaid seetõttu, et kardab, nagu vihjab ka luulekogu moto: „Koletised on hirmul... Seetõttu nad koletised ongi“. „Armastusluuletus: Donika“ toob aga lüürilise subjekti endasse tagasi.

Järsku pole ta enam hübriid, vaid tema ise, üksildane ja abitu, ning ehkki isa painest vabanenud, vajab ta edasi liikumisel ja ise hakkama saamisel ikkagi tuge. „Armastusluuletus: Minotaurus“ viib viimaks vabanemiseni („Jätan hinge, mis oli kord kellegi teise, / kord minu enda oma“ (lk 68)), trauma ei juhi enam lüürilise subjekti elu.

***njah aga ikkagi
kuidagi nagu
hüplik on see
luulekogu.***

S: *njah aga ikkagi kuidagi nagu hüplik on see luulekogu. et nagu see tekstidevaheline huvitav tähendusvõrgustik mis sa kirjel-
dad ei tule välja sest kui loen luulekogu siis ma ei hakka ju kohe
sealt suurt lugu otsima. sest mumst see kogu jupiti lugedes pigem
ei lähe tööle ja ned seosed mis sa mainid jäävad hämaraks. no mai
saa ju aru miks read lk 49 „ma ei ole kohanud ühtegi nii metsikut
põldu / kui sinu süda“ on head. kujundid on natuke lamedad vist.
kui hakkasin luulekogu edasitagasi lappama siis alles muutusid
need põld ja süda kuidagi huvitavalt tähenduslikeks. keeleliselt ka
ei vigurda eriti. ja siis kuidagi nagu ei lähegi ei kõla ega kujutus-
pildi tasandil korralikult käima. a ja see ka et kogu aeg on veits
nagu erinev see et kas tekstis räägib keegi mina või hoopis sina v
meie jaja hästi palju tekste olid käskivas kõneviisis ka??*

S: Olgu, aga hüplikkus ja fragmenteeritus ongi ju traumakirjandusele omased! „Bestiaariumis“ kasutatakse näiteks meievormi mõnikord oma perest või kogukonnast rääkides, aga vahel väljendab see hoopis subjekti sisemist paljusust. Ja palju keelelisi trikke teos tõesti ei tee, aga näiteks seesama isikuline asesõna võib lausa ühe luuletuse vältel muutuda ja nii avaldub muundumine ainulisest olekust mitmeseks korraga semantilisel ja grammatilisel tasandil: „[m]iski tungis välja mu seljast [---] Kuidas me küll // sündides lärmasime“ (lk 16). Vahepeal kitsendab subjekt ootamatult asesõna hõlmavust – „Ütleme küll meie. Aga mina räägin endast“ (lk 18) –, justkui kohkuks ta poole luuletuse pealt tagasi, peljates et tema kogemus pole üldistusvõimeline. Eriti põnev on aga see, kuidas sinavorm pöördub tihti korraga nii lüürilise subjekti enda kui ka temaga sarnase kogemusega lugeja poole („Keeldu vanadest mõõdupuudest. / Usalda hoopis oma olemuse kõmisevat / kõnnumaad.“ (lk 9)). Selline kaasav pöördumine aitab lugejal luulega tugevamalt suhestuda, leida paralleelid oma kogemuse ja tekstis väljendatu vahel. Luulekogu lõpu poole tähistavad nii „sina“ kui ka „meie“ üha enam kedagi konkreetset, kelleni lüüriline subjekt jõuda püüab, kuna traumaatiline minevik on suuresti läbi töötatud ning ei lukusta subjekti enam halvavalt iseen-dasse. Samuti kõneleb ta enesest luulekogu lõpus üha sagedamini distantseeritud sinavormi asemel kindlameel-ses minavormis.

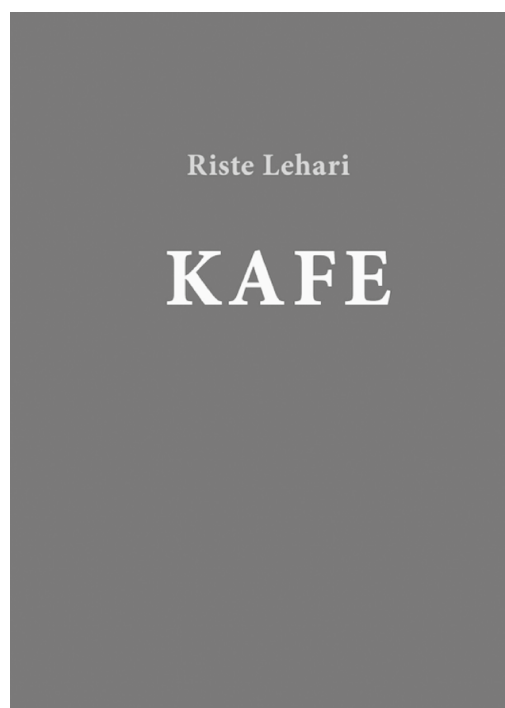
Nõnda on autor väga lihtsa grammatilise nüansiga loonud keeruka ja mitmetasandilise terviku, kus lüüriline subjekt liigub pidevalt ainsuse ja mitmuse vahel, suhes-tub või lausa kehastub erinevateks loomadeks ja hübriid-seteks mütoloogilisteks olenditeks, seejuures on need vaid paar näidet „Bestiaariumi“ poeetilistest nüanssidest. Metamorfoosne olek areneb luulekogu käigus kontrolli-matust toimetulekumehhanismist oskuseks, mida subjekt valitseb: „Põhja poolt tagasi sõites õpime eristama / põdra, hirve, metskitse, antiloobi / keerdus ja harunevaid sarvi.“ (lk 73) Ning lugeja, kes vaevalise rännaku kaasa on teinud, saab ühineda viimasel leheküljel tema lauluga

S&S (lauldes leheküljelt 73): olen veerev veerpõõsas

Uned ja näod lehtedel

Nicolas Lotman

Riste Lehari
„Kafe“
Tuum, 2022

Riste Lehari suleõied on viimastel aastatel siin-seal tärganud: kogumikusarjas Eesti Novell, Vikerkaares ning Värske Rõhu alt nii YouTube'is kui paberil. Nood üksikud turgatused on pälvinud pigem positiivset huvi ning nüüd on enamik avaldatud tekste koos trobikonna uutega ühiste kaante vahel. Aasta alul füüsilise kuju saanud Riste Lehari debüütkogu „Kafe“ hõlmab kahtteist ilma ja ulma vahel ekslevat loojuppi. Raamatutegelased piinlevad hämuses maailmas armuvaeguse ja ebatervisliku siseelu küüsis.

Lehari novellid on sihilikult unenäolised, kalgendudes lugeja ees müstiliste ja hajusatena. Vaid üksikud lood langevad küsimuseta siiap-poole ilma („Colonia del Sacramento“, „Unistus“), teised põimivad maise ebamaisega, misjuures tõelus küll domineerib („Kookon“), ent vahel jäävad unenäo õiepunga viljad (otseses mõttes) hommikuni pihku („Särav linn“). Unenäod pakuvad eri stsenaariume, mis ühelt kämblalt Freudist lähtudes võivad osutada ülitähenduslikeks sügavateks metafoorideks, teisalt pakkuda meelelahutust, kujutades tähendusetuid ajurände.

12EEK Monkey loos „Ära söö küpsiseid voodis“ küsib Genka laulu nimifraasi kohta: „„Ära söö küpsiseid voodis“ on või ei ole metafoor?“ Samal viisil ärgitavad Riste Lehari novellide sündmused enda üle juurdlema: kus paikneb metafoor? Kogumiku autor ise teab oma lugude nüansside tähendusi ning lugudes nagu „Piiril“ on piir kirjutatu ja ülekantu vahel ka lugejale selge. Novellis üritab minategelane end enesesiunamishoos matta, loopides endale mulda näkku: „Vaikus, jahe ja märg lörtsisegune maamuld. Vaatan ühtlaselt halli taevast. Kui rahulik on siin peidus. Tõmban käega ühe sahmaka mulda enda peale. Seejärel teise. [---] Raske on juba hingata, tõmban kõike hooga ninna, suhu, hakkan köhima ja aina enam mulda vajub mu avatud kurku.“ (lk 79) Novelli lõpus, kui peategelase vaimne seisukord paraneb, oksendab ta mulda, mis kroonib loo sümboolse puhastusena. Ebaselgem on aga „Nupp“, kus minategelasel ei õnnestu liftiga sõita, kuigi talle lubati nii lifti kindlat töötamist kui selle igavest katkiolekut: „Ära ole nii lihtsameelne. Mõnes kohas on

liftinupp lifti kutsumiseks, teises, näiteks siin, ilu pärast!“ (lk 35) Nii pakub Lehari lugejale mõnikord selgeid metafoore, teinekord aga loob olukorra, kus lugeja peab endalt küsima: kas siit üldse on vaja metafoori otsida?

Made Luiga on Loomingu lühiproosa-aasta ülevaates Riste Leharist kirjutades märkinud, et „pealiskaudsel lugemisel võib Lehari tunduda Heinsaare kiiluvees kulgejana“.¹ Samuti märkas Luiga Lehari borgeslikkust, mis mõne konkreetse linnukese täitmisel on loomulik mõttekäik: (1) autor tihti peategelane? *Check!* (2) Ilma ja ulme palmiknovellid? *Check.* Borgese loomingu armastajana tajun ka põhimõttelist erinevust kahe vahel: kui Borges paneb kõnelema ammuste kultuuride projektsioonid, kultuuriteooriad ja filosoofilised kontseptsioonid, siis Lehari mõtterännakud ekslevad impressionistlikult, keskendudes enese tunnetele ja ihadele. Novellides „Kafe“ ja „Kookon“ pesitseb ka sürr toon, kuid enamasti on unenäolise segunemised ilmaga ulmselged. Huvitav paralleel tekib ka Carlo Levi romaaniga „Kristus jäi pidama Ebolis“², mille paganlikes külates ei eristatud üleloomulikku loomulikust ning talupojad ei imestanuks näiteks lohe väljailmumise üle, kuigi nad elasid maailmas, kus polnud kunagi lohesid olnud. Lehari tegelased elavad seevastu maailmades, kus müstikat ei peeta loomulikuks, pigem eeldatakse selle võimatust. Kuid unenäo ja tavamaailma terava piiri puudumise tõttu toimub aeg-ajalt ikkagi midagi müstilist.

Novellis „Kookon“ ilmub lugeja ette räsitud peategelane (-lanna?) Efe, kelle eluarmu tiitli vääriline ekspruut on hukkunud. Efe kannatused on röövinud talt armastava kontakti maailmaga. Küüniliselt endassetõmbununa leiame ta leinalaagrist, kulistamas keelatud rummi. Lugu leiab jatku Leharile iseloomulikult maagia ja erootilise pingega, kui Efe avastab põõsast müstilise alasti naise. Ta pakub neiule ulualust, millele too tasub võimalusega oma rinnast rummi lutsida. Naise kadudes pageb ahastuses Efe rummi jooma kõrtsi, mille sildilt leiab ta kadunud naisterahva: „Seal ta on, pudelisildil peenikeste käte ja jalgadega tõmmu imekaunis naine, must kuhi lokkis juukseid kosmosena mööda keha alla voolamas, esindamas võimatu unistusena odavat rummibrändi.“ (lk 67)

1 Made Luiga.
„Märkmeid
2019. aasta
lühiproosast“ –
Looming, nr 3,
2020, lk 425.

2 Carlo Levi.
„Kristus jäi
pidama Ebolis“ –
Loomingu
Raamatukogu,
nr 3-6, 2022.
Tõlkinud Heete
Sahkai.

Lugeja on alati kirjanikust eraldatud ning see nõuab autorilt pingutust, et stseene ja tegelasi lugeja peas elavdada. Kui autoril õnnestub vormida sobiv kehand, siis leiab mõni hing seal ikka kodu. Efe on kindlasti päris tegelane – vaid põgusast kokkupuutest piisab, et märgata tema minevikuvalusid täis siseelu. Samuti tekitab Efe lugejas posu küsimusi: millest need valud? Mis juhtus? Mis tõi Efe sellesse olukorda? Lehari jätab nendele küsimustele vastamata ning kirjeldab hukkunud kallimat vaid läbi üksikute kildude. Aga ehk saab Efe ühel päeval paberil jatku ning teda murdnud valud pälvivad lugejailt mõistmist ja kaastunnet.

Kuigi tegu on novellikoguga, leiab mitmetest lugudest püsiva minategelase („Särav linn“, „Kafe“ jt). Piir kirjaniku eluloolise mina ja novellide kirjandusliku mina vahel on hajus. Isiklik lähenemine on osa Lehari meetodist: kirjandussaates „Gogol“ mainis autor, et innustub tihti oma unenägudest.³ Nii tekib paradoks – novellikogus, kus iga tekst püüab iseseisv olla, moodustub kild killu haaval hüplik narratiiv ühe tegelase seiklustest. Samas ei sobi tollesse valikusse novellid „Unistus“ ja „Nähtamatud“. Minategelast ei leia ka lugudest „Bassein“ ja „Ahin“, kuid neis ei joonistu välja iseseisvat karakterit, kes *ei* sobiks teiste novellide tegelastega. Vaieldavamalt on eraldiseisev tegelane „Kookoni“ Efe. Praegusel kujul on teos justkui aia vahel kinni: enamik lugudest on küll osa ühest Lehari kaanonist, kuid teised jälle irduvad sellest. Tekstidevahelise dialoogi arendamiseks võinuks autor avaldada sama peategelasega lood ning eraldiseisvad novellid omaette kimpudena samas raamatus või hoopis mõned järgmises teoses.

Sama autori võib ära tunda kõigis novellides, kuid ühtset stiilijoont teosel pole. Avalugu „Bassein“ juhatab raamatu sisse voolava rütmiga, millele annavad lisavõnke algriimid. Sarnaseid hetki on ka teistes lugudes („Nupp“, „Kafe“ jne.), kuid mitte nii läbivalt. Kahjuks tükivad siin seal esile külmad ja konstrueeritud laused nagu „Indrek

³ „Gogol“,
02.04.2022.

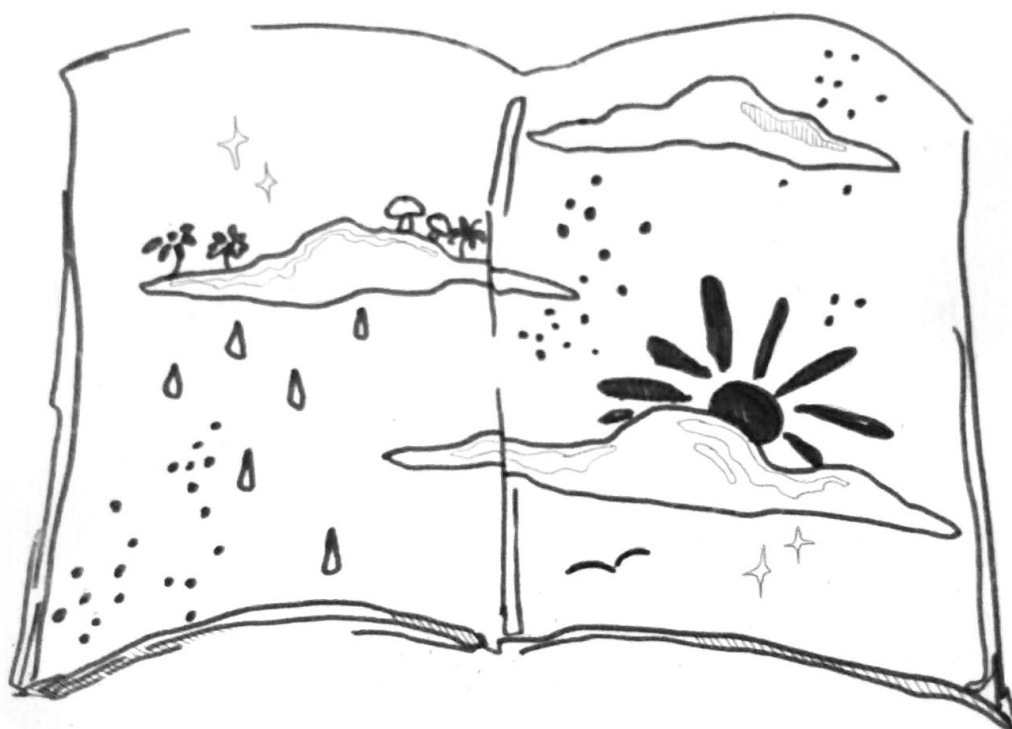
Millest need valud? Mis juhtus?

silmab möödaminnes kaubanduskeskuse uksele oma peegeldust. Talle vaatab vastu pikka kasvu nägus mees, kes on pohmellis.“ (lk 46) Ka mõned kirjeldused üllatavad, näiteks rinnast rummi imemise stseen „Kookonis“, mis kummastaval kombel meenutas hiljutist internetitrendi, kus irvitati meesautorite äärmiste ebaõnnestumiste üle naistegelaste kirjutamisel. Keeleline ebaühtlus jätab mulje, et autor alles töötab *oma* keelt välja ning edasistes töödes võib oodata kindlamat ja äratuntavamalt kätt.

Kvaliteedikõikumisi leiab stiili kõrval ka sisulistes võtetes: „Särava linna“ lõpus avastab peategelane ärgates enda käes õuna, mis jäi kaasa unenäost. Äärmiselt paeluv mõttekäik, ent kuna Coleridge kirjutas selle kuulsaks juba kaks sajandit tagasi,⁴ siis praegu ainuüksi sellest teksti peaideeks ei piisa. Hea näide sellest, et ka klassikaliste ideedega on võimalik mängida, on Christopher Nolani film „Algu“ („Inception“, 2010), kus esemetel unenägu- des ja unenägudest väljas on võtmeline tähendus. Sellise võtte mõtteliseks eelkäijaks saab pidada just Coleridge'i. „Kafe“ vajakajäämisi kokku lugedes tekib kahtlus, et need on paljuski kiirustamise tõttu raamatusse jõudnud. Tekib mulje, et raamatusse on koondatud täpselt nii palju tekste, et saaks teose kiiresti välja anda. Samas vajab mõni novell küpsemist ja mõni üldse asendamist. Alust kõhklusteks selle üle, kui palju on teost viimistletud, annab raamat ka (must)valgelt: raamatu alguses pole märgitud, et teosel olnuks toimetaja.

„Kafe“ on hinguselt debüütteos: autori sulg on kantud olnud meeletult paljudest ideedest, mis on kirglikult paberile jõudnud, kuid tervikuna pole raamat veel küps. Unenägude, erootika ja traumaga joonistub Lehari auto- rina välja ning kogumikus pakutavad rännakud leiavad kindlasti õnneliku lugejaskonna. Viimaseks soovitus neile, kes Lehari tekstiridadeni avasilmi pole veel jõudnud: poe põhku, sulge silmad ja ehk avab mõni novell end ise.

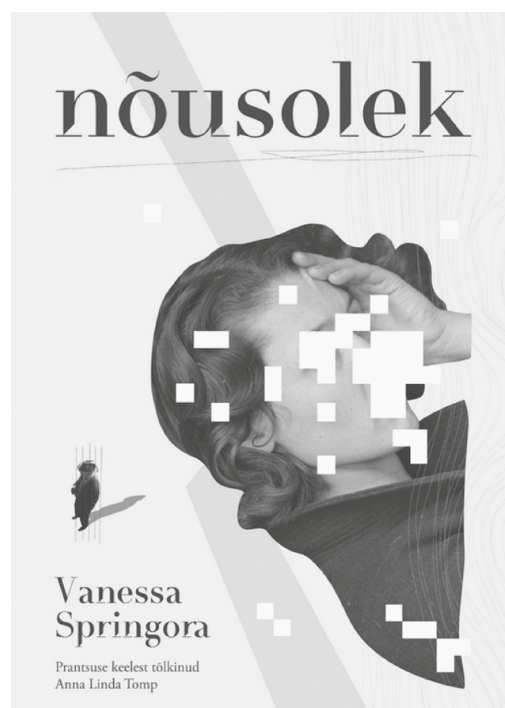
4 „Kui inimene võiks unes kõndida läbi paradiisi ja talle kingitaks lill, tõenduseks, et ta hing on seal tõepoolest olnud – ja kui ta ärgates leiaks selle lille oma käest – Ojaa, mis oleks?“ – Tõlkinud Uku Masing („Pessimismi põhjendus“ – Tartu: Ilmamaa, 1995, lk 430.)

Miks sõna on rohkem kui sõna?

Juuli Teder

Vanessa Springora
„Nõusolek“
Värske Raamat nr 30, 2022
Tõlkinud Anna Linda Tomp

2020. aastal ilmus Prantsusmaal palju seksuaalse enesemääramise teemalist kõneainet tekitanud autobiograafiline teos „Le consentement“, kus kirjastaja ja režissöör Vanessa Springora räägib loo oma suhtest 30 aastat vana kirjaniku Gabriel Matzneffiga. Teos on kirjutatud ainuse esimeses isikus, eelkõige 14-aastase tüdruku silmade läbi – „Lolita“ ümberpöörduvalt, kui väga üldistada. „Nõusolek“ on nüüdseks Anna Linda Tombi tõlkes ilmunud ka meil ja on lühikese aja jooksul siingi piisavalt kõmu tekitanud. Põhjusega.

„Nõusoleku“ tugevus peitub selle sisutiheduses, mis muide keele lihtsuse ja konkreetseuse tõttu ei muuda lugemist üldse liig koormavaks. Teos on jaotatud kuueks loogiliseks peatükiks: „Laps“, „Saak“, „Haare“, „Vabane mine“, „Jälg“ ja „Kirjutamine“. Nagu pealkirjadest aimata võib, kirjutab Springora oma elust tema ja Matzneffi vahel toimunu kaudu. Kui esimesed neli peatükki on pühendatud eelkõige sündmuste arengule ja kontekstualiseerimisele suhte ajal, siis viimased kaks keskenduvad Springora elule-mõtisklustele pärast suhte lõppu.

Arthur Schopenhauer kirjutab „Elutarkuses“ nii kaunisti, et „meie elu esimesed nelikümmend aastat annavad teksti, järgmised kolmkümmend kommentaarid sinna juurde, mis meid alles õpetab õigesti mõistma teksti tõelist mõtet ja seost, peale selle teksti moraali ja kõiki peensusi“.¹ „Nõusoleku“ puhul jäigi vist häirima ainult see, et autor alustab küll minavormis jutustusega lapsepõlvest ja jõuab välja täiskasvanuikka, kuid peensuseni minev analüüs toimub seejuures kogu teose vältel. Seekaudu tekib sisemine konflikt: raamatu esimesed peatükid on justkui kirjeldatud lapse silmade läbi, kuid samas sisaldavad tagasivaatelise loomuga eneseanalüüsi, mida saanuks kirjutada vaid küpses eas autor, mistõttu papa Freudi tasemel tähelepanekud mõjuvad väikese lapse omadena kentsakalt täiskasvanulikkult.

Järgnevalt tahaksin kirjeldada teose konteksti, sest kui üldse tahta midagi veel niigi informatiivsele teosele lisada, siis ehk (taas)avada lugejaile asja laiemat tausta. Ehkki viimastel aastatel on teadlikkus ühiskonna valupunktidest aina kasvanud (nt #MeToo liikumine), on võrdlemisi vähe

¹ Arthur Schopenhauer. „Elutarkus“ – Tallinn: Pilgrim, 2014, lk 261. Tõlkinud Leo Anvelt.

räägitud ajaloolisest kontekstist, mis näitaks, kuidas oleme omadega jõudnud siia, kus me praegu oleme.² Selmet hakata Springora ja Matzneffi lugu ümber jutustama ja detailideks lahti võtma, viskan õhku mõningase ülevaate teosest läbi käinud teemadest koos mõnede lisandustega.

Gabriel Matzneffi pedofiilsed kalduvused pole Prantsuse avalikkuse jaoks kunagi saladus olnud. Juba 1974. aastal, ammu enne Springoraga kohtumist, avaldas ta essee „Les Moins de seize ans“ („Alla 16-aastased“), kus ta õigustab pedofiiliat kogu hingest (tuues muuhulgas näiteid antiikajast) ja mida võiks nimetada lausa pedofiilia käsiraamatuks. Rääkimata teistest (päevikuvormis kirjutatud) teostest, kus ta lahkab avameeli oma „romantilisi“ suhteid alaealistega (kaasa arvatud väikeste indoneesia poistega). Ka suhe tollal 14-aastase Springoraga oli avalik asi. Ometi hinnati Matzneffi Pariisi kirjandusringkonnas kõrgelt.

Põhjuseid selleks on kaks. Afäär tollal teismelise Springora ja pea 50-aastase Matzneffi vahel sai nimelt alguse 80ndate Pariisis – ajajärgul, mis oli veel tugevalt mõjutatud 70ndate mentaliteedist. Seksuaalrevolutsioonile järgnev ajastu oli igati sobilik pinnas säärase suhte tekkimiseks ja püsima jäämiseks, sest nagu 1968. aastal tunduks saanud hüüdlausest „Il est interdit d’interdire!“ („Keelamine keelatud!“) lihtsasti järeldada võib, nägi toonane vasakpoolne kultuurieliit ka alaealiste seksuaalsuse piiramist ühiskondliku rõhumisena. Seadus oli üks, mentaliteet teine. Hea näide sellest on 1977. aastal Le Monde’is trükitud avalik kiri, milles kaitsti mõningaid pedofiiliasüüdistustega eelvangistuses istuvaid täiskasvanuid ja avaldati poolehoidu alaealiste ja täiskasvanute seksuaalsuhete dekriminaliseerimisele. Alla olid kirjutanud sellised nimed nagu Roland Barthes, Simone de Beauvoir, Jean-Paul Sartre, muidugi ka Matzneff ise (kes, nagu selgus, oligi kirja algataja) jt. Alaealise nõusolek oleks allakirjutanute arvates pidanud saama legitiimsuse.

Nii olid lood tollasel Prantsusmaal. On veel üks aspekt, mida Matzneffi juhtumi puhul kindlasti unustada ei tohiks

² Ülevaate #metoo-liikumise tekke kontekstist teeb Kadi Viik artiklis „Ajad ei muutu niisama. #metoost ja selle kriitikast“ (Vikerkaar, nr 12, 2018).

ja mis kaitses teda vähemalt niisama palju kui ajastu vaim. Selleks on tollase Prantsusmaa (ja eriti Pariisi) kirjandusringkondades valitsenud kirjandust ja kirjanikustaatust ümbritsev eriline pühadus. Usuti kindlalt, et kirjanikku ja tema teoseid tuleks hinnata esteetilise, mitte moraalse põhjal. Et olla hea kirjanik, tuli osata hästi kirjutada, ja hea kirjanik omandas automaatselt teatud puutumatuse. „Nõusolekuga“ seoses on korduvalt välja toodud üht 1990. aasta prantsuse kirjandussaate „Apostroofid“ episoodi, mille külalisteks olid teiste hulgas Gabriel Matzneff ja kanada kirjanik Denise Bombardier.³ Jutt liigub sujuvalt Matzneffi loomingus kajastuvalle kiindumusele lastesse: saatejuht on küll veidi provotseeriv, viidates alaealiste hulga, kes kõnealusest teosest läbi käib, kuid Matzneff kinnitab uhkelt muheledes, kui hea ja tore see kõik on ja miks on veel elust puutumata noored niivõrd palju armastusväärsemad kui juba elu näinud ja meestest kalestunud naised. (Nii siis proovimatagi teeselda, nagu oleks tema teoste puhul tegu fiktsiooniga.) Saatekülalistel on tuju hea ja suu naerul. Ühel hetkel sekkub eelnevat juttu ainsana tõsise näoga pealt kuulanud Bombardier ja ütleb välja kõik, mida ta Matzneffist ja tema kirjutistest arvab, avaldades üllatust ja vastikust, et millelgi seesugusel veel 20. sajandi lõpu läänemaailmas rahulikult toimuda ja ilmuda lastakse. Mispeale Matzneff ütleb, et ta *keelab* sääraseid moraalseid etteheiteid teha, sest tegu on kirjandusega.

Mõttekoht. Springora kirjutab „Nõusolekus“, et „[k]ui seksuaalsuhted täiskasvanu ja noorema kui viieteistaastase vahel on keelatud, siis millest tuleb selline sallivus, kui seda teeb keegi, kes kuulub eliidi hulka – fotograaf, kir-

³ Vt www.youtube.com/watch?v=TjZmJkLdwN8.

**Toonane
kultuurieliit
nägi alaealiste
seksuaalsuse
piiramist
ühiskondliku
rõhumisena.**

janik, režissöör, maalikunstnik? Just nagu moodustaksid kunstnikud eraldi seisuse, kellele .. oleme andnud kõikvõimsuse mandaadi, oodates vastu vaid originaalset ja transgressiivset loomingut. [---] Kas kirjandus vabandab kõik välja?" (lk 161) Ahistamisjuhtumeid teatriringides uurivas Levila artiklis tõstatatakse sama küsimus: „[K]ui keegi „ongi“ selline, viidatakse vahel sellega ka ekstsentrilisele iseloomule, mis – kuigi mõne kandi pealt ebamugav – on justkui aidanud inimesel läbi lüüa. Ehk siis: kas Estonia teatri suurele juhile või teatriringi juhendajale kui pungile, boheemlasele ja kunstnikule on äkki rohkem lubatud kui tavainimesele? Kuna nende amet või positsioon justkui eeldab seda?“⁴

4 Vt *www.levila.ee/raadio/kuidas-tehakse-naitlejat/ii-osa-samal-ajal-kuskil-mujal*.

5 Vt *france-amerique.com/denise-bombardier-in-america-mr-matzneff-would-already-be-in-jail*.

Tollane Prantsusmaa president Francois Mitterand kutsus paar päeva pärast saate toimumist Bombardier' endale presidendipaleesse külla. Kui too talle ütles, et Kanadas istuks Matzneff juba ammu vangis, vastas president: „Te ju tunnete neid prantsuse intellektuaale sama hästi kui mina. Liberaalseina näida – eriti selliste tundlike teemade puhul – on neile nii suureks kinnisideeks, et nad teevadki vigu.“⁵ Denise Bombardier' kirjanikukarjäär sai aga sõnavõtust „Apostroofides“ palju kannatada. Prantsuse kultuuriruumis teda sestpeale boikoteeriti ja nimetati „halvaks kirjanikuks“ (suurim solvang üldse!). Nüüdseks on aga ajad muutunud ja on selgunud, et tegu polnudki nii tagurliku inimesega.

Springora kirjutab, et nüüd, kui ta ise kirjastuses töötab, on tal endiselt raske mõista, kuidas võisid kirjastajad Matzneffi päevikuid avaldada – eriti, kui kaanel oli otsesõnu kirjas, et tegu on päeviku, mitte fiktsiooniga. Kirjastaja eetiline vastutus avaldatava eest on huvitav teema, sest sellest ei räägita eriti tihti. Ometi haakub see suurepäraselt kõikide praegu aktuaalsete autori ja loomingu lahususe-

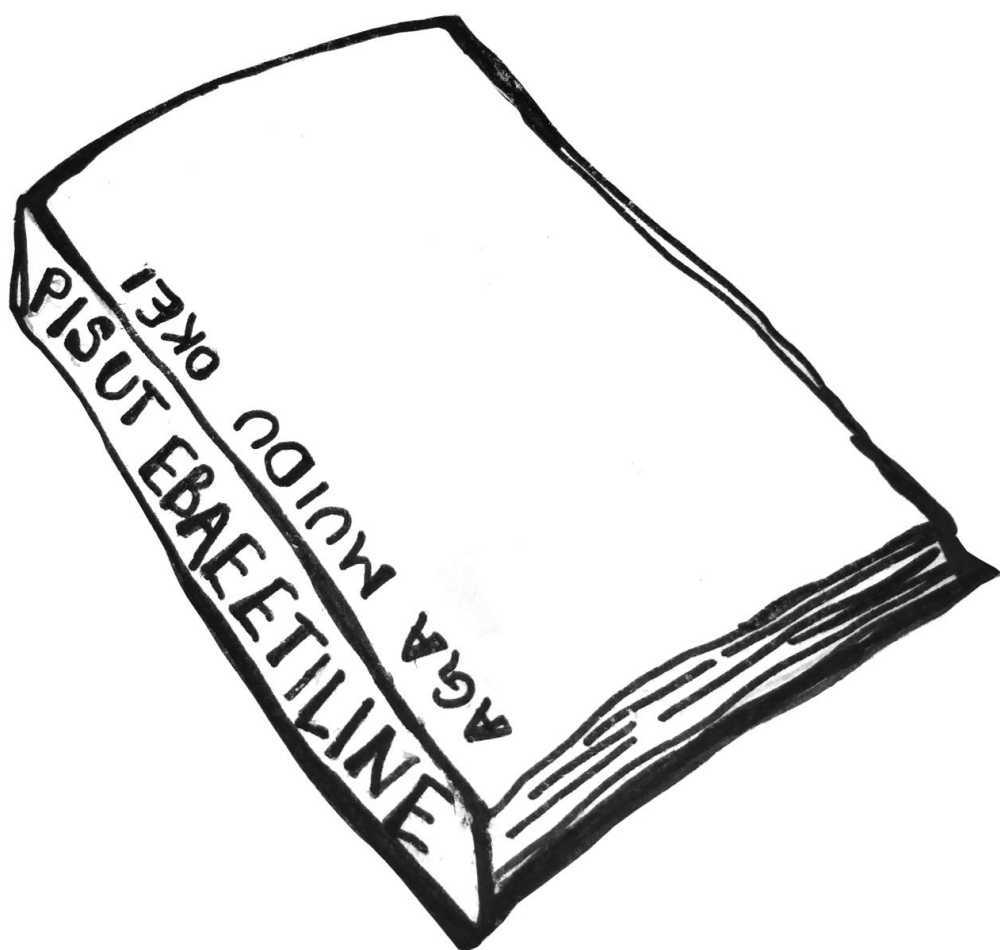
**Kirjastaja
roll pole mitte
tsenseerida
sisu, vaid
võtta arvesse
konteksti.**

ga seotud teemadega, seega ka küsimusega, kas „halba“ inimest on eetiline tema tekste avaldades „hea“ loomingu eest tunnustada. Nõustun Springoraga: kirjastaja roll pole mitte tsenseerida sisu, vaid võtta arvesse konteksti. Võtkem näiteks kolm olukorda: a) inimene, kelle südame-tunnistus on puhas, kirjutab hea teose vastuolulisel teemal, b) inimene, kelle südame-tunnistus ei ole puhas, kirjutab hea teose, milles vastuolulisi teemasid ei käsitle, c) inimene, kelle südame-tunnistus ei ole puhas (Matzneff), kirjutab hea teose endale „armsal“ vastuolulisel teemal (pedofiilia). Kel ühtki pattu südamel pole, visaku muidugi esimene kivi, aga väga abstraktselt lähenedes võib vist öelda, et esimeses olukorras tsensuur ilmselt õigustatud ei ole. Teine juhtum on juba keerulisem, sest sõltub suhtumisest autori ja loomingu lahususse. Siin võiks tuua paralleeli Peeter Helme raamatuesitluse ümber lahvatanud poleemika ümber: kas inimene, kes kord on juba kuriteos süüdi mõistetud, võib täieõiguslikult jätkata ja olla tunnustatud avaliku elu tegelasena? Kolmas aga peaks kõigi eelduste kohaselt olema olukord, kus kirjastaja jõuliselt reageerib, sest ainus õigustus, miks teost avaldada, oleks selle eestiline väärtus, millest üksi, nagu me vist praeguseks kokku oleme leppinud, siiski ei piisa.

Essees „Sõna on rohkem kui sõna“ kirjutab Viivi Luik, kuidas temale muutuvad reaalseks ainult need asjad, mis on kellegi poolt sõnastatud. „Alati, kui augustis puulehed kahisevad, tuleb sulle meelde, et nii kahises ühes Mati Undi jutus kellegi kleit.“ Ja: „Sügissuve õhtul maal tuleb sulle meelde, et oled lugenud Undi novelli, mille peategelasele jutustatakse lapsepõlves lõvist, kelle päästis ära hiir, kes näris läbi võrgu, kuhu lõvi oli püütud. Peategelasele tuleb see lõvi alati meelde, kui ta satub suveõhtul maale.“ Ja: „Ainult sellepärast, et Mati Unt kirjutas „Ratsa üle Bodeni järve“ ja „Sügisballi“, teab eestlane, mis on võõrandumine.“⁶ Ainult seepärast, et Vanessa Springora kirjutas „Nõusoleku“, saadi Prantsusmaal aru, et nõusolekul ja nõusolekul on vahe. Kui varem oli alla 15-aastasega vahe-korda astumine küll ebaseaduslik, kuid tihtilugu kergen-

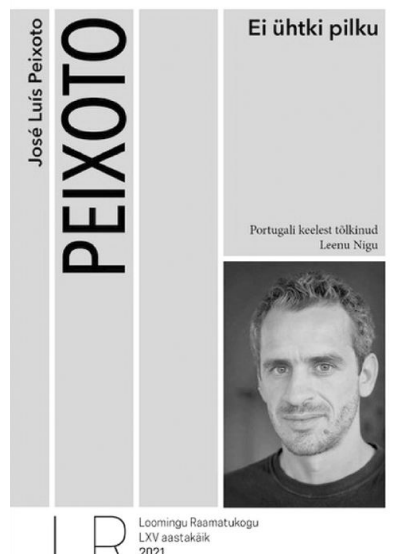
6 Viivi Luik. „Sõna on rohkem kui sõna“ – „Pildi ilu rikkumise paratamatus“. Tallinn: EKSA, 2017, lk 207–208.

das süüd fakt, et ohver ise (või tema vanemad) olid selleks nõusoleku andnud, siis tänaseks on Prantsusmaal vahekord täiskasvanu ja alla 15-aastase vahel, olgu ta kui „konsensuslik“ tahes, seaduse silmis eranditult lubamatu. Ehe näide sellest, et sõna on rohkem kui sõna. „Nõusolekuga“ sai igatahes nii mõnigi asi sõnastatud. Need on nüüd päriselt olemas ning jäävad me teadvusruumi heljuma ja seda kujundama.

Raamatu- soovitused

Elisa-Johanna Liiv

José Luís Peixoto
„Ei ühtki pilku“
Loomingu Raamatukogu
nr 10–12, 2021.
Tõlkinud Leenu Nigu

Viimase aja lugemiselamused, mis esimese hooga panevad teksti sisse ahmima ja siis sunnivad distantsi võtma, tasapisi lähenema, keelt vastu panema, rahulikult edasi lutsutama, vahepeal võib-olla laua peale asetama. Nagu kukekommi, millest ühe minekuga ei jaks ega taha jagu saada. Lõpetuseks venitamistaktika, et kauem jätkuks.

Nimetus Portugali külas käib elu justkui nagu igas teises – sünnitakse ja surrakse, tehakse tööd ja kosutatakse end pärast tööpäeva klaasi veiniga kohalikus kõrtsus, armastatakse. Ent Peixoto maailmas saadab kõike seda äng, mis on algul varjatud kui päikesepõletus, ent muutub ajaga aina valusamaks. Lugeja peab tähelepanelikult lugu jälgima, et aru saada, kes parasjagu kõneleb, otsi omavahel siduma ja orienteeruma kõikides karjuvates vaikustes, mida autor lugeja ette viskab.

„Ei ühtki pilku“ on luule, mis maskeerib end proosarüüs ning mida lugedes jäi õhku küsimus, kas ilu saab olla vahe? Saab. Olgu see raamat tunnistajaks. Kõik, mis ühes öös on ilusat ja hirmutavat, on siia raamatusse jõudnud. Ja vahel on see öö meie hinges, igavesti päikesetõusu ootamas. Ja kurat naeratab.

Lucia Berlin
„Koduabilise käsiraamat“
 Toledo kirjastus, 2022.
 Tõlkinud Jüri Kolk
 ja Kaisa Kirotar

Raamatud pidavat empaatiavõimet arendama. Kuidas siis täpselt? Noh, näiteks Lucia Berlini lugedes. Tema novellid panevad märkama mitte ainult inimest teksti sees, vaid enda ümber avatud silmadega ringi vaatama. Kõlab nagu kliše? Olgu pealegi. Sõitsin rongis, lugesin Berlini ja mõtisklesin inimestest, kellega vagunit jagasin. Noormees jalgratta ja kassiga, mis on tema lugu? Vanem proua suitsetajaköhaga, keda kohtan tihti, olgugi et me sõnagi ei vaheta – kuhu tema küll läheb?

Kui Peixoto ilu on vahe, siis Berlini toores ausus on seda samuti. Lugeja pannakse silmitsi alkoholismiga, seksuaalse ärakasutamisega, põrandaaluse abordikliinikuga (kahjuks taas väga asjakohane viimastitele sündmustele mõeldes), aga üllataval kombel pääseb esile ka lootus ja elamise ime.

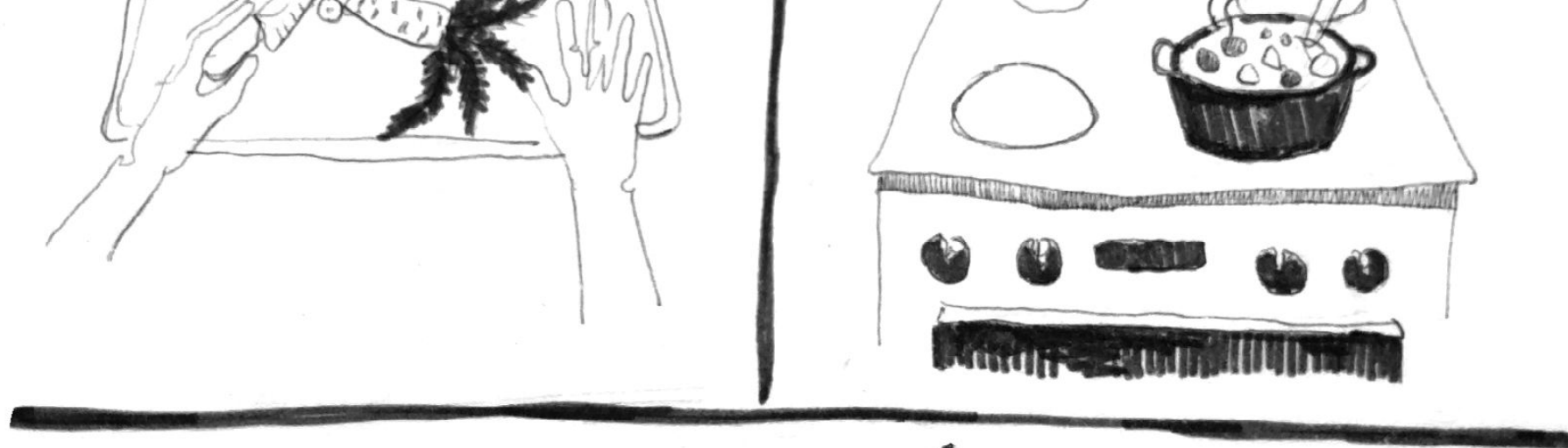

Jurga Vilè ja Lina Itagaki
graafiline romaan
„Siberi haiku“
 Draakon ja Kuu, 2022.
 Tõlkinud Tiina Kattel

Lapse vaatenurgast jutustatud lugu küüditamisest, (kodu)igatsusest, elust Siberis ja Leetu naasmisest. Väike Algiukas ei ole keegi muu kui Jurga Vilè isa. Ta räägib küll oma pere lugu, kuid see ei ole võõras ka paljudele teistele leedu peredele. Ega eesti.

Lastekirjanduse valda liigitudes on „Siberi haiku“, nagu head lasteraamatud ikka, nauditav ka täiskasvanud lugeja jaoks. Kõige parem olekski seda lugeda nii lapsel kui vanemal, sest raamat aitab arutleda sõja olemuse üle.

Lissa-Lotta